

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СІВАЧЕНКО ІННА ВІКТОРІВНА

УДК 81' 27 : 801.612(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ КОМЕНТАТОРІВ

СПОРТИВНИХ ПРОГРАМ

(інструментально-фонетичне дослідження)

035 – Філологія

03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. В. Сіваченко

Науковий керівник **Григорян Нектар Разміківна**, кандидат філологічних наук, доцент

Одеса, 2021

Анотація

Сіваченко І. В. Просодичні особливості мовлення спортивних коментаторів (інструментально-фонетичне дослідження) – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за 035 – Філологія 03 – Германські мови – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України, Одеса, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено аналізу просодичних особливостей мовлення коментаторів спортивних програм, зокрема футбольних матчів та кінних перегонів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше у вітчизняних фонетичних студіях досліджуються особливості мовленнєвої поведінки спортивних коментаторів під час проведення спортивних подій. Вперше для аналізу обрано футбольні матчі та кінні перегони, висвітлено спільні й диференційні частотні, темпоральні і динамічні характеристики коментарів двох видів спорту, доведено роль просодії у формуванні мовленнєвих портретів спортивних коментаторів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів у викладанні курсів практичної і теоретичної фонетики англійської мови, у розробці питань соціолінгвістичного варіювання мовлення. Результати дослідження є певним внеском у загальну фонетику, фонологію, фоностилістику (розділи «Фоностилі сучасної англійської мови», «Інтоніяція спонтанного мовлення»), у теорію комунікації, що може прислужитися як у викладанні вищезазначених дисциплін, так і при написанні кваліфікаційних робіт магістрами та аспірантами філологічних спеціальностей.

Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури (241 найменування, із них – 51 іноземною

мовою). Загальний обсяг роботи становить 178 сторінок.

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, визначено її об'єкт, предмет, сформульовано мету й окреслено завдання, схарактеризовано матеріал дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі «Теоретичні засади дослідження мовлення коментаторів спортивних програм»** систематизовано наукові розвідки щодо комунікативної ефективності мовлення коментаторів, описано особливості спонтанного мовлення, виявлено специфіку просодичної системи англійської мови.

У сучасних лінгвістичних розвідках варіативність визначається як спосіб існування мовної системи і становить собою відмінності в лінгвістичній формі.

Варіативність має соціальний характер, зв'язаний зі спілкуванням людей у певному мовленнєвому континуумі. У той же час сучасні дослідники озвученого мовлення показують, що варіативність суперсегментних одиниць мовлення є результатом впливу не одного фактора, а сукупності факторів, що формують ситуацію взаємодії. Ефективність мовлення спортивних коментаторів визначається різноманітними модифікаціями просодичної системи. Просодія виконує функцію соціальної ідентифікації мовленнєвої поведінки інформантів і може виступати маркером просодичної належності.

У дослідженні також доведено, що у спонтанно породженому мовленні найбільш повно й системно проявляються мовленнєві навички мовця.

Зміст **другого розділу «Матеріал і методика інструментально-фонетичного дослідження просодичних особливостей мовлення коментаторів спортивних програм»** складається з опису методики проведення аудиторського і комп'ютерного видів аналізу та експериментального матеріалу дослідження.

Інструментально-фонетичний аналіз мовлення спортивних коментаторів є комплексним і містить низку суб'єктивних і об'єктивних методів

дослідження, а саме: метод теоретичного аналізу, метод перцептивного аналізу. Застосування комплексної методики дослідження дозволило отримати достовірні результати і виявити перцептивні та акустичні характеристики мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів.

Мовленнєвий матеріал складався з 30 фрагментів коментарів спортивних подій. Перцептивний аналіз, що складався з адитивного та аудиторського дослідження виявив спільні та відмінні характеристики просодичного оформлення мовлення коментаторів.

До завдань аудиторів-фонетистів входило визначення особливостей синтагматичного членування, номенклатури основних шкал, термінального тону та гучності мовлення.

Використання спеціальної комп'ютерної програми обробки мовленнєвого сигналу PRAAT дало можливість провести акустичний аналіз і диференціювати мовлення досліджуваних інформантів за частотними, динамічними і темпоральними показниками.

У третьому розділі «Результати перцептивного та інструментального аналізу мовлення спортивних коментаторів» представлено результати експериментальної перевірки обґрунтованих теоретичних джерел щодо просодичної організації мовлення спортивних коментаторів.

На підставі отриманих даних інструментально-фонетичного дослідження можна стверджувати, що спортивний коментар є особливим типом спонтанного або квазіспонтанного тексту, для якого просодія є одним із основних чинників, що зумовлюють ефективність мовленнєвого впливу. Спортивний коментар є максимально орієнтованим на слухача та вирізняється просодичною гетерогенністю.

У результаті проведеного аналізу було відзначено такі просодичні особливості мовлення спортивних коментаторів:

Особливістю *синтагматичного членування* спортивного коментаря

кінних перегонів є превалювання «горизонтального» типу членування речення, коли короткі синтагми збираються у відносно довгі фрази. У мовленні коментаторів кінних перегонів найбільш рекурентними є шести- та семисинтагменні фрази.

Щодо *мелодійного оформлення* коментарів футбольних матчів, у мовленні коментаторів домінують спадна та висхідна типи шкал, а також спадний та висхідний термінальні тони. Для наративного опису подій та для 10-ти секундного опису (після забиття гола) найбільш характерними є спадна та рівна типи шкал. Коментар гольових атак супроводжується превалюванням висхідної шкали. Висока рекурентність висхідної шкали призводить до того, що мовлення футбольних коментаторів звучить жваво, невимушено і таким чином привертає увагу глядачів. Однонаголошена шкала зазвичай маркує еліптичні конструкції, якими рясніє коментаторське мовлення.

У дослідженні відзначено високу частотність високого спадного тону (High Fall), що складає від загальної кількості усіх спадних тонів. У коментаторському мовленні високий спадний тон маркує прикметники з емоційним забарвленням. У ситуаціях, коли гра зосереджується в центрі поля, можна спостерігати вживання середнього рівного тону та низького висхідного тону для позначення нефінальності.

Мовлення коментаторів кінних перегонів є монотонним та відрізняється вузьким тональним діапазоном. Найбільш широко представленими типами шкал є спадна та рівна. Спадна шкала маркує мовлення коментарів на початку перегонів частіше, ніж всередині та наприкінці. Її частотність поступово зменшується. Рівна шкала частіше вживається в середині коментаря та є найменш рекурентною наприкінці.

Дистрибуція термінальних тонів у мовленні коментаторів може бути охарактеризована кількісною перевагою спадного та рівного тонів, що свідчить про меншу емоційність мовлення коментарів кінних перегонів у порівнянні з мовленням футбольних коментаторів.

На відміну від мовлення футбольних коментаторів у мовленні

коментаторів кінних перегонів домінують логічні паузи, а відсоток прагматичних пауз та пауз коливань є меншим.

Інваріантною особливістю мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів є помірна та підвищена гучність на різних ділянках коментарів.

Ключові слова: спортивний, коментатор, футбольний матч, кінні перегони, просодія, мовлення.

Abstract

I. V. Sivachenko Prosodic peculiarities in sports commentators' speech (instrumental phonetic study) – qualifying research project with the manuscript copyright.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in 035 – Philology 03 – Germanic languages – Odesa I. I. Mechnikov National University, Ministry of education and science of Ukraine, Odesa, 2021.

The dissertation analyzes prosodic peculiarities of commentators' speech of sports programs, in particular football matches and horse races.

The academic relevance of the project lies in the first Ukrainian phonetic study of the peculiarities of sports commentators' speech behavior during sports events. It is the first time the Ukrainian research project selects for analysis football matches and horse races, studies common and differential frequency, temporal and dynamic characteristics of two sports events commentaries and proves the role of prosody in sports commentators' speech portraits creation.

The practical significance of the project is the possibility of using the obtained results in teaching courses of the English practical and theoretical phonetics, in researching sociolinguistic speech variation. The results of the study contribute to general phonetics, phonology, phonostylistics (sections "Phonostyles of modern English", "Intonation of spontaneous speech"), to the theory of communication, which can be useful both for teaching the above-mentioned subjects and for creating qualifying projects by masters and postgraduates in philology.

The dissertation consists of an abstract (in Ukrainian and English), an introduction, three chapters, conclusions to each chapter, a general conclusion, and a list of references (241 titles, including – 51 in a foreign language), and an appendix. The research paper consists of 178 pages.

The introduction gives the relevance of the dissertation, determines its object and subject, the purpose and tasks, gives characteristics of the research material, highlights the academic novelty, theoretical and practical significance of the results.

The first chapter "theoretical foundations of sports program commentators' speech research" systematizes academic data on the communicative effectiveness of commentators' speech, describes the features of spontaneous speech and reveals the specifics of the prosodic system of the English language.

Modern linguistic data define variability as the way a language system exists and represents differences in linguistic form.

Variability has a social character associated with the communication of people in a certain speech continuum. At the same time, modern researchers of voiced speech show that the suprasegmentals variability is due to the influence of a combination of factors that form the interaction situation. The effectiveness of sports commentators' speech is determined by various modifications of the prosodic system. Prosody acts as social identification of speech behavior of informants and can act as a prosodic affiliation marker.

The study also proves that spontaneous speaking shows the speaker's speech skills most fully and systematically.

The second chapter "**Material and methodology of instrumental phonetic research of prosodic peculiarities of sports programs commentators' speech**" describes the methodology of conducting audit and computer analysis and includes experimental research material.

Instrumental phonetic analysis of the sports commentators' speech is complex and contains a number of subjective and objective research methods, namely: the method of theoretical analysis, the method of perceptual analysis. The use of a

comprehensive research methodology allowed us to obtain reliable results and identify the perceptual and acoustic characteristics of the speech of football matches and horse races commentators.

The speech material consisted of 30 fragments of commentaries of sporting events. The perceptual analysis, which consisted of an additive and auditory study, revealed common and distinctive characteristics of the prosodic design in commentators' speech.

The tasks of phonetic auditors included determining the features of syntagmatic division, the nomenclature of the main scales, the terminal tone and volume of speech.

The usage of PRAAT, a special computer program for processing the speech signal, made it possible to conduct acoustic analysis and differentiate the speech of the studied informants by frequency, dynamic and temporal indicators.

The third chapter "Results of perceptual and instrumental analysis of sports commentators' speech" gives the results of experimental verification of well-founded theoretical references on the prosodic organization of sports commentators' speech.

According to the obtained data of instrumental phonetic research, it can be argued that sports commentary is a special type of spontaneous or quasi-spontaneous text, for which prosody is one of the main factors determining the effectiveness of speech influence. Sports commentary is maximally focused on the listener and is characterized by prosodic heterogeneity.

As a result of the analysis, we noted the following prosodic features of sports commentators' speech:

The peculiarity of *syntagmatic division* of sports commentary of *horse racing* is a predominance of the "horizontal" type of sentence division, when short syntagmas are collected in relatively long phrases. The speech of horse race commentators features phrases with six and seven syntagmas.

As to *melodic organisation*, commentators' speech features descending and ascending scales as well as falling and rising terminal tones. Narrative description

of events and a 10-second description (after a goal is scored) feature descending and level scales. The ascending scale prevails in the comments of scoring. The high recurrence of the ascending scale makes the speech of football commentators sound lively, relaxed and thus attracts the attention of the audience. A scale with single stress usually marks elliptical constructions that are frequent in commentators' speech.

The study noted a high frequency of High Fall among other falling tones. In commentators' speech, high fall tone marks emotive adjectives. In situations where the game is in the center of the field, one can observe the use of a mid level tone and a low rise tone to indicate non-finality.

The speech of horse race commentators is monotonous and has a narrow tonal range. The most represented types of scales are descending and level. A descending scale marks the speech of comments at the beginning of a race more often than in the middle and at the end. Its frequency gradually decreases. A level scale is most often used in the middle of a comment and is the least repeated at the end.

The distribution of terminal tones in commentators' speech can be characterized by a quantitative advantage of descending and level tones, which indicates a lower emotionality of the speech of horse race comments against the speech of football comments.

Unlike the speech of football commentators, the speech of horse race commentators is dominated by logical pauses, and the percentage of pragmatic and hesitation pauses is lower.

An invariant feature of football matches and horse races commentators' speech is moderate and increased volume in different parts of the comments.

Keywords: sports, commentator, football match, horse racing, prosody, speech.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Sivachenko I. Prosodic means of expressing emotional intensity in the speech of sports commentators. *Записки з романо-германської філології*. Вип.

2(39). Одеса: КП ОМД, 2017. С. 91-98.

2. Сіваченко І. В. Темпоральні особливості мовлення спортивних коментаторів (на матеріалі британських коментарів кінних перегонів). *Наукові записки*. Кропивницький: Вид-во «КОД», 2018. Вип. 164. Серія: Філологічні науки. С. 442-448.

3. Сіваченко І. В. Частотні особливості мовлення британських спортивних коментаторів кінних перегонів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Серія «Філологія». Вип. 1(69). Ч. 2. С. 158-162.

4. Сіваченко І. В. Особливості темпу мовлення англійських коментаторів футбольних матчів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Серія: «Філологія». С. 101-103.

5. Сіваченко І. В. Роль динамічного компонента просодії у мовленні спортивних коментаторів (на матеріалі коментарів кінних перегонів). *Записки з романо-германської філології*. Одеса: КП ОМД, 2018. Вип. 1(40). С. 178-184.

6. Сіваченко І. В. Структурно-композиційні та просодичні особливості мовлення спортивного коментатора. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Випуск 14 (Т. 1). С.215-22.

7. Сіваченко І. В. Особливості просодичної організації мовлення британських спортивних коментаторів кінних перегонів. *Open Science: Interesting Events for 2020. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference*. Primedia E-launch LLC. Chicago, USA. 2020. P. 97-101. URL: <http://el-conf.com.ua>

8. Сіваченко І. В. Вплив просодії на ефективність мовлення спортивних коментаторів. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. С. 217-228.

9. Сиваченко И. В. Просодическая специфика футбольного комментария. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук*. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 20-21 жовтня 2017 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. С. 23-25.

10. Сіваченко І. В. Динамічні особливості англомовного коментаря футбольного матчу. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку сучасної науки»*. Київ, 6-7 липня 2018 року. С. 66.

11. Sivachenko I. Pitch characteristics of English football commentaries. *Znanstvena misel*. Slovenia, 2018. P. 49-53.

ЗМІСТ

Анотація.....	2
Abstract.....	6
Список публікацій здобувача за темою дисертації	9
Вступ	14
Розділ I. Теоретичні засади дослідження мовлення коментаторів спортивних програм.....	19
1.1. Проблема соціолінгвістичної варіативності мовлення.....	19
1.2. Інтенаційне варіювання мовлення.....	24
1.3. Комунікативна ефективність мовлення спортивних коментаторів ..	26
1.4. Композиція, структура і стиль спортивного коментаря.....	33
1.5. Фоностилістичні особливості мовлення спортивних коментаторів .	37
1.6. Спонтанне мовлення та його особливості у спортивному коментарі.....	45
1.7. Просодична система англійської мови.....	55
Висновки до розділу I	62
Розділ 2. Програма і методика інструментально-фонетичного дослідження.....	66
2.1. Методи дослідження	66
2.2. Експериментальний матеріал дослідження.....	68
2.3. Аудиторський аналіз та методика дослідження перцептивних характеристик мовлення спортивних коментаторів.....	76
2.4. Методика проведення комп'ютерного (акустичного аналізу).....	81
Висновки до розділу 2.....	86
Розділ 3. Результати перцептивного та інструментального аналізу мовлення спортивних коментаторів.....	88

3.1. Результати перцептивного аналізу мовлення спортивних коментаторів	88
3.1.1. Аналіз структурно-композиційних особливостей та синтагматичного членування мовлення спортивних коментаторів	88
3.1.2. Частотність використання основних шкал і термінальних тонів	91
3.1.3. Аналіз темпу мовлення та паузального членування	103
3.1.4. Аналіз гучності мовлення.....	107
3.2. Результати інструментального аналізу мовлення спортивних коментаторів	109
3.2.1. Варіативність частотних характеристик.....	109
3.2.2. Варіативність темпоральних характеристик	125
3.2.3. Варіативність динамічних характеристик	140
Висновки до розділу 3	148
Висновки	155
Список використаної літератури	157

Вступ

Однією з важливих проблем сучасного мовознавства є проблема соціально-обумовленої варіативності мовлення, яка пов'язана із соціальною структурою суспільства і виявляється у мовних і мовленнєвих відмінностях комунікативної поведінки представників різних соціальних верств. Значну роль в оформленні фрази на фонетичному рівні відіграє інтонація.

Вагомий внесок у розробку питань мовної варіативності із залученням соціолінгвістичних параметрів зробили вітчизняні мовознавці О. І. Чередниченко, А. Д. Белова, А. А. Калита, О. О. Семенець, О. Р. Валігура, О. О. Селіванова.

Останнім часом увагу українських лінгвістів привертають дослідження соціально-особистісних характеристик просодії (Є. В. Корнелаєва, І. В. Красовська, А. І. Девіцька, Н. Я. Град, М. В. Чеснокова, Д. М. Карпова, О. О. Русавська), які впливають на мовленнєву поведінку інформантів.

Незважаючи на активний розвиток соціолінгвістичної науки загалом, комунікативна і зокрема мовленнєва поведінка представників окремих професійних груп у різних ситуаціях спілкування ще й досі не отримала належного висвітлення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Однією з найменш досліджених галузей в соціолінгвістиці ще й досі залишається вплив професійного статусу мовця на добір мовних засобів, що вживаються в мовленнєвих інтеракціях. Разом з тим прискорення соціо професійної диференціації є очевидною реальністю світового лінгвістичного процесу, з чим не можна не рахуватися при системному аналізі мовних явищ будь-якого рівня.

У цьому аспекті мовлення коментаторів спортивних телевізійних програм є надзвичайно цікавим, оскільки в телевізійній комунікації функція повідомлення реалізується тією ж мірою, що й функція впливу, що сприяє використанню всього розмаїття просодичних засобів, які забезпечують адекватне представлення й сприйняття інформації.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю

детального просодичного аналізу мовленнєвої поведінки коментаторів спортивних програм. Актуальність тематики дослідження підтверджується орієнтованістю сучасних фонетичних студій на виявлення специфіки складових просодії в ідентифікації мовця за професійною належністю.

Актуальність пропонованої роботи обумовлена й тим, що вивчення мовлення спортивного коментатора зв'язано з дослідженням усного спонтанного мовлення: спортивний коментар, що знаходиться в центрі нашої уваги, є «індикатором» сучасного стану спонтанного мовлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах кафедральної наукової теми «Дослідження соціокультурних та інтонаційних характеристик усного англomовного дискурсу» (номер державної реєстрації 0113U002687). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 3 від 28.11.2017 р.)

Мета дослідження полягає у визначенні сукупності просодичних засобів і їхнього впливу на формування мовленнєвої особистості коментатора спортивних програм.

Для досягнення цієї мети було вирішено низку теоретичних та практичних **завдань**:

- обґрунтовано теоретичні засади дослідження та висвітлено основні напрями і проблеми лінгвістичних досліджень із соціолінгвістики;

- висвітлено роль просодичних підсистем у мовленнєвому репертуарі досліджуваних інформантів;

- методом аудиторського аналізу встановлено номенклатури основних мелодійних та темпоральних характеристик мовлення спортивних коментаторів;

- розроблено комплексну методику інструментального дослідження із залученням комп'ютерної програми;

- з'ясовано спільні і відмінні частотні, темпоральні і динамічні

характеристики досліджуваних фрагментів коментування футбольних матчів та кінних перегонів;

- розкрито своєрідність мовленнєвої поведінки спортивних коментаторів.

Об'єктом дослідження є усна реалізація квазіспонтанного монологічного мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів.

Предметом дослідження є варіативний характер просодичних чинників, які маркують мовленнєву поведінку коментаторів.

Матеріалом дослідження стали 30 уривків квазіспонтанного мовлення: 15 – з футбольних коментарів, 15 уривків з коментарів кінних перегонів, представлених 10 коментаторами спортивних телевізійних програм. Загальний час звучання експериментального матеріалу склав 4 години, 23 хвилини.

Достовірність отриманих результатів і обґрунтованість висновків забезпечено використанням комплексу методів, що містять загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження**.

Серед **загальнонаукових методів** у роботі використано *описовий* метод для визначення характерних ознак базових репрезентантів фактичного матеріалу; метод *спостереження* уможливив виявлення системних ознак досліджуваних одиниць; *аналіз* та індуктивне *узагальнення* прислужились у процесі наукової кваліфікації мовних фактів; *статистичний* метод застосовано для математичної інтерпретації даних, отриманих унаслідок аудиторського й акустичного аналізу та визначення внутрішньої і зовнішньої динаміки досліджуваних одиниць.

У межах **спеціальних методів** використано *аудиторський аналіз*, який дав змогу ідентифікувати та інтерпретувати зібрані фонетичні дані; метод *інтонування* посприяв графічному відображенню інтонації інформантів; *комп'ютерний аналіз* уможливив опис об'єктивних фізичних характеристик для доведення результатів аудиторського аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше у вітчизняних фонетичних студіях досліджуються особливості мовленнєвої поведінки

спортивних коментаторів під час проведення спортивних подій. Вперше для аналізу обрано футбольні матчі та кінні перегони, висвітлено спільні й диференційні частотні, темпоральні і динамічні характеристики коментарів двох видів спорту, доведено роль просодії у формуванні мовленнєвих портретів спортивних коментаторів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів у викладанні курсів практичної і теоретичної фонетики англійської мови, у розробці питань соціолінгвістичного варіювання мовлення. Результати дослідження є певним внеском у загальну фонетику, фонологію, фоностилістику (розділи «Фоностилі сучасної англійської мови», «Інтонація спонтанного мовлення»), у теорію комунікації, що може прислужитися як у викладанні вищезазначених дисциплін, так і при написанні кваліфікаційних робіт магістрами та аспірантами філологічних спеціальностей.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що воно є певним внеском в теорію інтонології та теорію мовленнєвої комунікації. Здійснений у роботі інструментально-фонетичний аналіз мовленнєвої поведінки спортивних коментаторів створює підґрунтя для подальшого вивчення й формування фонетичних портретів досліджуваних інформантів. Результати проведеного дослідження збагачують аналітичними висновками теоретичну фонетику і комунікативну лінгвістику, вони містять нові підходи до дослідження мовленнєвої особистості в соціолінгвістичному аспекті.

Апробацію основних результатів дисертаційного дослідження було здійснено на міжнародних науково-практичних конференціях: м. Запоріжжя (2017 р.), IV Міжнародна конференція «Перспективи розвитку сучасної науки», Київ (2018 р.), а також на щорічних конференціях професорсько-викладацького складу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 11 наукових публікаціях, серед яких 8 одноосібних статей надруковано у

вітчизняних фахових виданнях, 1 – у міжнародному збірнику наукових праць, 2 – тези доповіді на науковій конференції.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з анотацій (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (241 позиція, із них – 51 іноземними мовами). Дисертаційна робота містить 29 таблиць і 25 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 178 сторінок, із них текстова частина – 156 сторінок.

Розділ I. Теоретичні засади дослідження мовлення коментаторів спортивних програм

1.1. Проблема соціолінгвістичної варіативності мовлення

Варіативність у лінгвістиці потрактовується достатньо широко. До її вивчення застосовується безліч різних підходів. Варіативність розглядається і з точки зору культури мовлення (нормативність / ненормативність), історії мови (еволюційний розвиток одиниць мови), стилістики (реалізація паралельних засобів вираження в різних комунікативних сферах і диференціації в плані експресивних можливостей), з боку соціолінгвістики: стратифікаційна й територіальна реалізація варіантів. Останніми роками варіативність описується в аспекті міжкультурної комунікації. Оскільки варіативність притаманна будь-якому рівню мови, то для виявлення її специфіки на різних ланках мовної системи вона вивчається з погляду варіювання мовних засобів на рівні фонетики, лексики та граматики, що допомагає вирішенню нагальних проблем фонології, синтаксису, семантики, виробляє нову методологію при дослідженні взаємодії соціальних і власне лінгвістичних процесів у мові.

За визначенням В. Г. Гака, варіативність – одна із фундаментальних властивостей функціонування мови (Гак, 1982).

Варіативність – обов'язкова риса мови, вона визначається мовою, називається нею (Вербицкая, 2001: 14).

На думку В. М. Солнцева, у лінгвістиці поняття варіативності (варіантності) вживається подвійно. По-перше, як характеристика будь-якої мовної мінливості, модифікації, яка може бути результатом еволюції, вживання різних мовних засобів на позначення схожих або одних і тих самих явищ або результатом інших причин. По-друге, поняття варіативності вживається як характеристика способу існування і функціонування одиниць мови в синхронії (Солнцев, 1984: 32).

Д. А. Шахбагова вважає, що термін *варіативність* можна вживати на позначення властивості рухливості одиниць мови (Шахбагова, 1992: 10).

В. Г. Гак зазначає, що варіативність відіграє важливу роль у житті мови. Вона виконує важливі соціальні функції, дозволяючи розрізняти просторові й соціальні колективи мовців, диференціювати мовлення залежно від умов і мети спілкування (функціональні стилі), робити мовлення більш точним і експресивним. Варіювання є однією з відмітних рис мови серед інших знакових систем (Гак, 1982).

В. Н. Ярцева стверджує, що чим глибше ми пізнаємо закономірності функціонування і розвитку мови, тим більше переконуємось, що варіювання мовної системи, її засобів і відносин в процесах її взаємодії із середовищем – це її повсякденний і органічний стан. Навіть у суто одномовній країні (а такі зустрічаються надзвичайно рідко) комунікативна ситуація може бути досить складною, у ній беруть участь різновиди певної мови. «Мова не одноманітна і, ймовірно, ніколи не була такою. Територіальна, соціальна, професійна, жанрово-стилістична диференціація характерні для будь-якої мови» (Ярцева, 1985: 52).

На думку С. Г. Тер-Мінасової (2000: 126), «Мова є знаком приналежності її носіїв до певного соціуму. Вона посідає перше місце серед національно-специфічних компонентів культури. Мова як показник приналежності індивіда до певної соціальної сфери в першу чергу може бути як засобом спілкування, так і засобом роз'єднання людей».

А. Д. Петренко зазначає, що однією з центральних проблем соціолінгвістики є проблема соціально обумовленої варіативності мовлення, яка характеризується наявністю двох параметрів – ситуативного і стратифікаційного. Ситуативна варіативність виявляється в переважному використанні тих чи інших мовних засобів залежно від комунікативної ситуації. Стратифікаційна варіативність безпосередньо пов'язана із соціальною структурою суспільства й виявляється в мовних і мовленнєвих відмінностях, які є типовими для представників різних соціальних верств і груп. При дослідженні соціальної диференціації мови взаємодія стратифікаційного і ситуативного параметрів є особливо важливою, оскільки

дозволяє вивчати мовлення не тільки в різних соціальних ситуаціях спілкування, але й диференціювати особливості мовленнєвої поведінки представників різних соціальних груп у схожих ситуаціях спілкування.

Обидва види варіативності тісно зв'язані один з одним. Відмінності, обумовлені соціальною структурою суспільства, накладаються на відмінності, обумовлені соціальною ситуацією. При цьому, як показали дослідження У. Лабова, моделі ситуативної варіативності, що відбивають закономірності в розподілі конкуруючих мовних форм за соціальними ситуаціями, є єдиними для конкретного мовного або мовленнєвого колективу (Лабов, 1975). На думку А. Д. Петренко, для всіх членів певного колективу характерні ті ж самі закономірності, що проявляються у виборі тих або інших вимовних форм залежно від соціальної ситуації спілкування (Петренко, 2011).

Соціолінгвістичне дослідження варіативності вимови дозволяє встановити закономірності, котрі характеризують не сталі, а змінні правила мовленнєвої поведінки. Мовленнєва поведінка це такий тип поведінки, який виявляється в мовленні людей. Вітчизняні науковці, які досліджували мовленнєву поведінку відзначають, що це своєрідна неусвідомлена активність, що проявляється у зразках і стереотипах, або на власному досвіді. Особливості мовленнєвої поведінки можуть проявлятися на всіх рівнях мови. Елементами вимовних варіантних структур стають фонологічні змінні (ФЗ), під якими розуміються розходження або непослідовність, які виявляє конкретна форма мови у порівнянні з абстрактним вимовним стандартом. Реалізація ФЗ та їх варіантів у мовленні інформантів дає можливість визначити середні показники кожної ФЗ та її варіантів у різних ситуаціях спілкування, тобто внести змінні правила реалізації у кожній варіації. Встановлення особливостей реалізації суперсегментного складу у вимові окремої соціальної групи мовців і визначення середніх показників реалізації ФЗ дозволяють пов'язати вимову інформантів з вибором певного стилю вимови (Петренко, 2011: 108-110).

Однією з найяскравіших характеристик спонтанного мовлення є

варіативність її фонетичної системи. Фонетична варіативність обумовлена самою будовою органів мовлення і пневматико-механічною основою усіх звукових одиниць і самого процесу мовлення (Куликова, 2007)

Авторка зазначає, що досліджуючи варіювання будь-якої ознаки фонетичних елементів у спонтанному мовленні враховуються не тільки лінгвістичні фактори, як от відповідність цього варіювання внутрішнім законам мовного розвитку. Хоча потенціал змін закладений в самій мовній системі, їх напрям багато в чому залежить від екстралінгвістичних факторів зокрема від соціофонетичного варіювання, обумовленого віком, статтю, професією, ситуацією, соціальним станом (Куликова, 2007).

Відхилення, які зустрічаються у вимові, можуть об'єднуватися у соціальний діалект. Із цих відхилень створюється нова норма, яка є характерною для певної соціальної групи носіїв мови. У сучасному суспільстві виникла нова структура соціальної диференціації мови – *соціолект*. Соціальні діалекти розглядаються як варіанти мови, які використовуються тими чи іншими соціальними угрупованнями або спільнотами людей (Маковский, 1980; Maccalau, 1977). У. Лабов та П. Траджил, вивчаючи групову мовленнєву поведінку вживають термін *соціолект* і стверджують, що саме соціолект повинен привертати увагу досліджників мовленнєвої поведінки мовців (Лабов, 1975; Траджил, 1978).

Т. І. Шевченко зауважує, що «Кожна людина може вимовляти той або інший звуковий варіант в різних умовах, але в цілому для певної групи людей ці коливання достатньо передбачувані відповідно до приналежності інформантів до об'єктивно-усталеного соціально-економічного класу людей» (Гарчева, 2013: 12).

В англomовній лінгвістичній літературі зустрічається тлумачення соціолекту (*social dialect*), яке використовується синонімічно щодо терміну *соціолект*, як мовного варіанта, який відрізняється від інших подібних йому варіантів – низкою рис фонетичного, граматичного або лексичного характеру.

Однією з перших робіт, присвячених проблемі стратифікації мовних

варіантів, є дослідження У. Лабова (1997). Автором було представлено розуміння соціолекту з погляду проблеми мовної варіативності.

Соціолект відображає мовну поведінку групи індивідуумів, об'єднаних комплексом соціальних ознак.

При аналізі мовної варіативності члена даної соціальної групи первинною є оцінка варіативності його мовлення на погляд представника іншої соціальної групи, а не його суб'єктивна оцінка власного мовлення.

Соціолекти знаходяться у тісному взаємозв'язку із територіальними діалектами з урахуванням чинників суспільно-історичного характеру (Labov, 1991).

Поняття соціолекту набуло широко розповсюдилося у всьому світі. У розумінні дослідників соціолект є також варіантом мови, що відрізняється від інших подібних йому варіантів низкою рис фонетичного, граматичного та лексичного плану. Соціальні діалекти виникають за наявності географічних чи соціальних відмінностей у системі спілкування: чим більш явними є ці відмінності, тим чіткіше проявляється диференціація діалектного і соціолектного характеру. Соціолект розглядається у якості прийнятого у даному суспільстві субваріанта мовлення, який дякуючи дії певних соціальних чинників є типовим для певних етнічних, релігійних і економічних груп індивідуумів з певним рівнем і типом освіти. Як вважає Макдевід-мол., «Немає жодного суспільства, де не було б соціальних діалектів, причому, чим менше класових бар'єрів, тим важче знайти дійсно класові відмінності, у тому числі і в мовленні» (Петренко, 2011: 221).

Необхідність пошуку витоків мовних змін та можливість їх пояснення привели лінгвістів до дослідження більш тісних і витончених взаємовідносин між мовними і соціальними структурами.

Ці процеси стосуються відмінностей всередині мовних угруповань в мовленні представників різних соціальних і професійних груп, розбіжностей в чоловічих і жіночих варіантах.

1.2. Інтонаційне варіювання мовлення

У соціолінгвістичній літературі мовець (індивід) розглядається з різних боків. З одного боку, як носій суспільних відносин (Дридзе, 1980), а з іншого, як особистість, що має біологічні особливості – стать, вік, психофізичний стан. За В. А. Ядовим «індивід – це система природних і соціальних властивостей в їх діалектичному взаємозв'язку» (Ядов, 2007: 312).

Т. І. Шевченко зазначає, що взаємозв'язок соціального та індивідуального дуже складний, і опосередкований шляхом прояву в мовленні, особливо в інтонації мовця. Багато явищ, що спостерігаються в інтонації, з одного боку, мають соціально обумовлений характер, а з іншого – є невід'ємною постійною приналежністю діалекту. У цьому полягає складність соціолінгвістичного дослідження мовлення, оскільки в кожному експерименті дослідник намагається встановити кореляцію певних інтонаційних характеристик і одного соціального фактора, у той час як мовлення людини в кожний конкретний момент є продуктом цілого комплексу соціальних факторів (Шевченко, 1990). «Люди відрізняються один від одного найдрібнішими градаціями соціальної, регіональної і професійної приналежності, такими факторами як стать, вік, релігія, національність та етнічна приналежність, психологічні характеристики особистості. Все це складає лише набір основних факторів, що визначають індивідуальну варіативність мовлення» (Шевченко, 1990: 24).

Оскільки пропоноване дослідження присвячено аналізу характерних просодичних рис мовленнєвої поведінки коментаторів спортивних програм, у роботі зроблено спробу зіставити індивідуальні особливості інтонації мовця з його мовленнєвою поведінкою.

Деякі зарубіжні лінгвісти Д. Крістал, І. К. Міддлтон та ін. робили спроби визначити зріст і вагу людини за особливостями голосу, використовуючи метод інструментального аналізу мовлення. Дослідник Г. Б. Архіпов, застосувавши метод інструментального фонетичного дослідження, виявив, що для індивіда з позитивними рисами характеру, такими як доброзичливе

ставлення до людей, впевненість у собі, характерна висока частота основного тону, швидкий темп мовлення.

Щодо гендерного фактора, науковці з'ясували, що у чоловіків підвищення частоти основного тону пов'язано з наполегливістю, агресивністю, самовпевненістю. Підвищення зазначеного параметру ЧОТ може вказувати на слабкий, неврівноважений характер, на емоційну несталість.

На підставі отриманих результатів науковці висновують, що індивіду з упертим, наполегливим характером, впевненому у собі доводиться витратити більше м'язової енергії в мовленні, що приводить до підвищення частоти основного тону (ЧОТ) (Sherer, 1979).

Швидкий темп і відсутність пауз хезитації також можуть характеризувати впевненого у собі мовця, компетентного на товариського. Проте, велика кількість пауз у мовленні, властива людям з несталою психікою і високим ступенем тривожності (Гарчева, 2013).

Д. Біккертон вважає, що кожна людина, з тільки їй властивими рисами характеру, що визначаються типом центральної нервової системи і сформованим вихованням і самовихованням, має свій власний, індивідуальний набір мовленнєвих, у тому числі інтонаційних характеристик, який може модифікуватися під впливом факторів стратифікаційного та ситуативного характеру. Цей індивідуальний набір мовленнєвих характеристик, який має кожна людина, і які можуть бути відсутніми в інших людей, автор називає ідіолектом (Bickerton, 1975).

Однак, вчені попереджують, що повного ізоморфізму не може бути між лінгвістичною змінною і якою не будь індивідуальною змінною (Wardhaugh, 1986). Р. Уордхау стверджує, що лінгвістичні характеристики доцільно розглядати як групові норми або середні групові показники, що допускає значні відхилення в мовленнєвій поведінці окремих представників певної групи, які завжди мають місце, але спостерігаються лише щодо одного або

кількох параметрів. Ці відхилення і дають інформацію про мовців як про індивідуальності (там само).

Дослідження індивідуальних мовленнєвих репертуарів та аналіз причин з яких людина обирає один з інтонаційних варіантів у різних ситуаціях спілкування «дозволяють визначити як людина за допомогою мовлення вільно або невільно виражає свою приналежність до певної соціальної групи або класу, регіональної або етнічної спільноти або професійної групи» (Бондалетов, 1987: 79). Обрання тієї або іншої мовленнєвої моделі характеризує особистість мовця залежно від ситуації спілкування. У. Лабов вважає, що жодне мовленнєве співтовариство не є однорідним, ні за регіональним діалектом, ні за соціальною або віковою групою (Лабов, 1975). Його насамперед цікавить, чи є індивідуальна варіативність настільки релевантною, щоб за нею можна було судити про які-небудь групові ознаки (Labov, 1991).

Ф. Нолан, посилаючись на попередні спостереження за мовленнєвою поведінкою чоловіків і жінок і мовленням різних поколінь в одному й тому ж мовленнєвому колективі, зазначає, що їх соціально відпрацьований характер стає очевидним, що область власне індивідуального варіювання значно звужується. Завдання соціолінгвістів полягає в тому, щоб розмежувати соціально значущі фактори та індивідуальне варіювання мовленнєвих характеристик (Nolan, 2009).

Отже, такі характеристики мовця як стать і вік, так само як і біологічні, безперечно впливають на мовлення індивіда і звідси є також соціально значущими як і соціальний статус та рід діяльності.

1.3. Комунікативна ефективність мовлення спортивних коментаторів

Основним напрямком соціолінгвістики є вивчення мови як продукту

суспільства, з одного боку, тобто вивчення соціальної обумовленості мови (впливу на мову, її структуру, закономірності її розвитку) а, з іншого – дослідження мови як інструмента суспільства, як знаряддя мислення – пізнання і як знаряддя комунікації.

На думку В. І. Белікова та Л. П. Крисіна, соціолінгвістика вивчає різний вплив соціального середовища на мову і мовленнєву поведінку людей. Одними з основних понять соціолінгвістики є комунікативна компетенція, мовний код, перемикання кодів, соціально-комунікативна система тощо (Беліков Крысин, 2001).

О. О. Селіванова зазначає, що термін *соціолінгвістика* розуміється подвійно:

1. Соціолінгвістика це наука, яка звертається до відомостей про людський колектив, що є носієм певної мови, як до основи для вирішення питань мовознавчої теорії, тобто як до основи мовознавства взагалі.

2. Під соціальною лінгвістикою розуміється нова інтердисциплінарна царина досліджень, предметом якої є «вивчення впливу суспільних явищ і процесів на виникнення, розвиток, соціальну, функціональну диференціацію та функціонування мови, а також на зворотний зв'язок мови і соціуму» (Селіванова, 2006: 568).

Зарубіжна дослідниця О. Н. Смирнова відзначає, що в умовах мовленнєвої комунікації темп, динаміка, звукове забарвлення мовлення розрізняються за формою і за умови обговорення однієї теми. Крім того наявні фактори, які не можна не враховувати при усній комунікації – приміщення або місце спілкування, час спілкування тощо. По різному говорять віч-на-віч, і при сторонніх. Процес перебудови в різних умовах відбувається несвідомо як інстинктивне перемикання у відповідні рамки (Смирнова, 2011).

Соціальний статус носія мови тісно пов'язаний з поняттям *стилю вимови*, який неможливо встановити без докладної характеристики соціальної *особистості* мовця. Л. В. Щерба розрізняє два стилі вимови – повну і розмовну (Щерба 1963), засновані на діаметрально протилежних ступенях

темпу мовотворення, які обумовлюють різний ступінь чіткості і ясності вимови. Відомі й інші класифікації стилів вимови, побудовані на суто темпоральних особливостях (Трахтеров, 1976). На думку інших лінгвістів, вибір стилю вимови визначається насамперед ситуацією. Як вважає Н. І. Жинкін, стилі вимови суть акустичні еквіваленти перебудов внутрішнього середовища організму, які, у свою чергу, корелюють зі зміною ситуації спілкування (Жинкин, 1982). Тому дослідження усного мовлення в плані стилів вимови або *фоностилів* тісно пов'язане з вивченням екстралінгвістичного контексту, аналіз якого може бути різним (Петренко, 2009).

На думку А. Д. Петренка, одним з можливих критеріїв підходу є трактування варіативності у виборі мовних / мовленнєвих засобів під впливом екстралінгвальних факторів соціально-психологічного плану. Саме такий підхід на сучасному етапі виводить фоностилістичні дослідження у царину соціолінгвістики і соціофонетики. Це дозволяє визначати оптимальні критерії варіативності фоностилістичних явищ у соціальному плані. При цьому залежність стилістичних і фоностилістичних явищ визначається як градація різних щаблів офіційності висловлювань (Петренко, 1999). Екстралінгвальний аспект у соціальному плані визначає, на думку С. М. Гайдучика, будь-який ступінь офіційності усного тексту через різні рівні контролю мовця над своїм мовленням. Отже, здатність мовця контролювати своє мовлення можна розглядати в якості одного з головних критеріїв при аналізі фоностилістичних варіантів усного тексту. При цьому вихідним критерієм є елементи екстралінгвального контексту – сфера спілкування і мовленнєва ситуація. Отже, «Основним завдання фоностилістики стає дослідження реалізації потенційних можливостей функціонально-стилістичного плану на фонетичному рівні залежно від мети спілкування, характеру змісту, типу мислення та різноманітних ситуативних можливостей спілкування в тій або іншій соціальній сфері» (Петренко, 2011: 124).

Сукупність ознак, що впливають на вибір мовних засобів для здійснення

мовних висловлень визначається терміном *мовна ситуація*. Оволодіння мовою і її використання в мовленні – це здатність мовця зв'язувати ситуації спілкування з відповідним стилем вимови. Тому й вибір мовцем будь-якого вимовного варіанта не буде відхиленням від норми, оскільки тим самим здобувається той або інший ситуативний, соціальний, регіональний або індивідуальний *акцент* (Селіванова, 2008).

Саме мовна ситуація впливає на вибір просодичних засобів мови. Проблемам дослідження мовної ситуації в соціолінгвістичному аспекті присвячені роботи О. О. Селіванової, О. І. Стеріополо, А. Д. Петренко, Т. І. Шевченко та ін.

А. Д. Петренко погоджується з визначенням Л. В. Щерби щодо його опису повного і розмовного стилів вимови. Дослідження цих стилів, на думку А. Д. Петренко, здійснюється як в офіційних, так і в неофіційних ситуаціях спілкування.

У соціолінгвістиці дослідження стилістичної диференціації мовлення визнається необхідним, оскільки з видом діяльності, цільовою настановою спілкування зв'язане формування стилістичних якостей мовлення, його стилістичних відмінностей залежно від сфери суспільної діяльності, конкретних ситуацій спілкування, їх соціальних характеристик (Антипова, 1981). У конкретній ситуації соціальні статуси комунікантів виражаються у вигляді різних соціальних ролей. До ситуативних факторів зараховують і тематичну віднесеність мовлення.

Ще в 1965 році британським лінгвістом Д. Аберкромбі була розроблена типологія *класів мовних показників*, за допомогою яких формується мовна характеристика мовця. Це соціальні, фізіологічні і психологічні ознаки (Abercrombi, 1977).

До соціальних ознак відноситься, наприклад, проживання в певній місцевості, займана посада й позиція в рольових відносинах.

До фізіологічних ознак відносять вік, стать, статуру, стан здоров'я. Психологічні ознаки, за Д. Аберкромбі, це індивідуальні сталі особливості

характеру людини та її емоційний стан.

М. Халлідей пропонує оригінальну модель типів мовних ситуацій, протиставляючи їх за трьома параметрами (Halliday, 1978: 54):

1. Що відбувається.
2. Хто бере участь.
3. Яку роль відіграє мова.

Мовна варіативність потрактовується М. Халлідеем як варіативність щодо мовця («діалект») і щодо мови («регістр»). М. Халлідей вбачає між діалектом і регістром наступні відмінності (Halliday, 1978: 60):

Діалект.

- Це те, як говорять звичайно.
- Визначається тим, хто ви.
- Указує на відмінності в соціальній структурі (соціальна ієрархія).
- Визначальні зміни: соціальний стан, походження, покоління, вік, стать.

Регістр.

- Це те, як говорять на цей момент.
- Визначається тим, що ви робите.
- Указує на відмінності в соціальному процесі.
- Визначальні переміщення: поле (тип соціальної дії, тональність, рольові взаємини).

Згідно з термінологією А. Халлідея тональність (tenor) відповідає поняттю *контекстуальний стиль* у трактуванні У. Лабова, а регістр є ситуативно обумовленою формою мови, і визначається тріадою, що поряд з тональністю містить область дискурсу (field – поле) та модус (mode). У цій тріаді *поле* означає предметну область спілкування, не тільки тематику мовлення, але й усю діяльність мовця. Тональність відноситься до відносин між учасниками спілкування, у тому числі й рольових відносин і характеризує ступінь їх формальності; *модус* – це використовуваний канал спілкування

(усне чи писемне мовлення) (Halliday, 1978).

Ця класифікація, на думку А. Д. Петренко, свідчить про наявність у мовленні фонетичних особливостей як на сегментному, так і на просодичному рівнях, що обумовлюється певною екстралінгвальною ситуацією (Петренко, 2011).

Зрозумілість мовлення коментатора спортивних програм перебуває у відповідності зі здатністю аудиторії сприймати мовлення. У цьому випадку, як зазначає А. П. Крисін (2001), має місце перемикання коду залежно від умов комунікації. Під мовним кодом ми розуміємо засіб комунікації.

Сукупність мовних кодів, що вживаються в певній мовній спільноті, утворює соціально-комунікативну систему цієї спільноти. Зміна просодичних параметрів може призвести до появи певних відтінків значення, які згодом оформлюються в окремий ритміко-інтонаційний варіант.

Так, різноманіття мелодійного репертуару, дотримання певних пропорцій, тобто кількісних співвідношень тих або інших елементів у мелодійному інвентарі, широкий діапазон голосу забезпечують глибину мелодійних модифікацій. З напругою всього голосового апарату пов'язана чітка артикуляція звуків (Потапова, 2004).

Діяльність спортивних коментаторів передбачає міжнародне спілкування, оскільки спортивні репортажі транслюються в ефірі телевізійних програм багатьох країн. Їх діяльність має міжнародний характер і може розглядатися як міжкультурне професійне спілкування або комунікація.

Специфічна риса й ускладненість цього спілкування полягає насамперед у тому, що спортивні коментатори можуть користуватися різними мовними кодами. С. Г. Тер-Мінасова стверджує, що навіть тоді, коли в якості основного засобу міжнародного спілкування обирається одна мова стан особливо не змінюється, тому що завжди виникає необхідність однозначного використання одиниць певної мови носіями різних культур (Тер-Мінасова, 2000: 31).

Термін «культура» розуміється в значенні, прийнятому в сучасній культурній антропології, як система концептів, гастанов, ціннісних орієнтацій,

що проявляються як у поведінці і вчинках людей, так і в результатах їх матеріальної та духовної діяльності (Тер-Минасова, 2000).

Нейтралізація культурних бар'єрів, здатних викликати нерозуміння в процесі професійного спілкування, на думку С. Г. Тер-Мінасової, є однією з основних проблем міжкультурної професійної комунікації. При цьому національно-культурні розбіжності розглядаються як фундаментальна основа виникнення нерозуміння в комунікативних ситуаціях (Тер-Минасова, 2000).

Відмітною рисою стилю мовлення спортивних коментаторів є доступність у розумінні й засвоєнні інформації шляхом логічної побудови мовлення; емоційний вплив шляхом використання певних просодичних засобів.

Отже, *комунікативна ефективність* мовлення й мовний вплив коментатора на аудиторію визначається низкою *соціолінгвістичних* (стратифікаційна й ситуативна варіативність мови) і *міжкультурних факторів* (національний менталітет).

Комунікативна ефективність звучного мовлення реалізується також за допомогою *комплексної взаємодії* просодичних засобів (мелодики, темпу, інтенсивності) (Петренко, 2011).

Зазначимо, що мовлення коментаторів, яке виконує завдання масової комунікації, має суспільне значення. Тому до її якості висуваються більш високі вимоги, ніж до повсякденного мовлення. Питання про якість мовлення спортивного коментатора часто зводиться до його виразності (Смирнова, 2013). Властивостями виразності є чутність, зрозумілість, цілеспрямованість, здатність викликати зацікавленість, дотримання норм літературної мови (Потапова, 2006).

Чутність мовлення забезпечує можливість для слухача отримати інформацію. Вона безпосередньо взаємозалежна з такими компонентами інтонації як гучність, тембр, і ритмічна організація, що забезпечує чіткість мовлення.

Зрозумілість мовлення залежить від використання таких мовних, у тому

числі й інтонаційних засобів, за допомогою яких слухач легко сприймає зміст мовлення.

Цілеспрямованість мовлення припускає таке використання мовних засобів, при якому у певній мовній ситуації найкраще реалізується завдання виступу.

Викликати зацікавленість може тільки мовлення, що містить у собі нову, корисну для слухачів інформацію. Крім того, потужним фактором зацікавленості є його щира емоційність.

Спортивний коментатор передає симпатії та антипатії, оцінки й думки мовця.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що для спортивного коментатора важливим є варіювання просодичних особливостей мовленнєвої поведінки, відповідно до мети й завдань жанру коментаря. Максимальна ефективність мовлення досягається за рахунок якісної трансляції спортивних подій, дотримання норм літературної мови.

1.4. Композиція, структура і стиль спортивного коментаря

Традиційно під композицією мовлення розуміють закономірне, вмотивоване інтенцією мовця, змістом і задумом розташування усіх частин виступу й доцільне їх співвідношення, організацію матеріалу, який складає мовлення, розташування його за певною системою (Бокова, 2000; Кохтев, 1993).

Основними розділами репортажу є вступ, основна частина і висновок.

У вступі перед початком спортивного репортажу коментатор в студії обговорює із запрошеними експертами майбутню спортивну подію. Головною функцією цього етапу коментаря є привертання уваги аудиторії. У вступі представлено інформацію про склад команд або про зміни у складі команд у порівнянні з минулим матчем, а також наводяться цікаві факти, пов'язані з командою, клубом чи безпосередньо з гравцями

Основна частина містить трансляцію спортивного заходу (футбол, кінні

перегони) з обговоренням в переривах матчу або перегонів гострих моментів. Основна частина полягає в коментуванні самого процесу гри.

У висновках підводиться підсумок, робиться ретроспективний аналіз подій, що відбулися, повторюються ключові епізоди репортажу. Кінцева частина складається з короткого підведення підсумків матчу. Отже, особливістю футбольного коментаря є різний ступінь підготовленості коментаторського мовлення.

Говорячи про композицію будь-якого публічного виступу Н. В. Сухова (2004) зазначає, що перша частина (вступ) покликана привернути увагу слухачів до спортивного коментатора та події й налаштувати їх на емоційне сприйняття репортажу, зацікавитись подією.

Найбільш високий емоційно-прагматичний потенціал (ЕПП) (Калита, 2007) притаманний епізодам, які супроводжуються взяттям воріт або фіналом перегонів. Це відображається на усіх рівнях мовної системи, у першу чергу на фонетичному рівні. Як зазначає дослідниця емоційно-прагматичний потенціал притаманний самій природі функціонування фонетичних засобів у мовленні. Авторка вважає, що фонетичні засоби актуалізації смислу висловлювань у будь-якій ситуації виконують свою головну – компенсаційну функцію. Цей підхід дозволяє стверджувати, що фонетичні засоби в певних мовленнєвих ситуаціях можуть виконувати свою компенсаційну функцію лише за допомогою односпрямованої або різноспрямованої взаємодії з відповідними лексико-граматичними засобами. Кінцевим результатом таких взаємодій стане підвищення чи пониження ступеня смислової та емоційної акцентуації висловлювання (там само).

Спортивний коментар за своєю формою є монологічним, але за змістом діалогічним, оскільки коментатор звертається до глядача, асоціює себе з глядацькою аудиторією, вживаючи займенник *ми*.

Специфіку хронотопа спортивного репортажу складають жорстко фіксоване місце, звідки ведеться трансляція і заздалегідь зазначений час. Причому час і учасники обговорення (експерти) можуть варіювати, а місце

спортивної події залишається незмінним. Більшість трансляцій футбольних матчів ведуться зі стадіону, а кінні перегони з іподрому. Це дозволяє коментаторам повідомляти глядачам додаткову інформацію про перебіг спортивної події (атмосферу на трибунах, поведінку вболівальників).

Зміст коментаря залежить від професіоналізму журналіста, його стилю мовлення. Спортивний коментар, на думку Е. В. Ліхачова, супроводжує телевізійну картинку, його синхронність з подіями на полі, треку є обов'язковою для прямої трансляції. Автор також зазначає, що коментар передає симпатії та антипатії, суб'єктивні оцінки та думку коментатора. «Емоційний канал» набуває вирішального значення на завершальній стадії матчу або перегонів, що впливає на вибір фонетичних засобів (Лихачев, 2017).

Беручи до уваги фактори фонетичного варіювання, можна припустити, що спрощення складу будь-якого фонемного комплексу швидше за все, виявиться найбільш характерним для неповного типу вимови, тобто для непідготовленого мовлення спортивного коментатора в умовах безпосереднього спілкування з глядачем під час трансляції спортивного репортажу. Саме цей тип вимови є найбільш вживаним в мовленнєвій діяльності коментаторів спортивних програм.

Слідом за зарубіжною дослідницею О. О. Лаптевою, у роботі виділено три комунікативно-прагматичні типи футбольних коментарів, а саме фоновий коментар (інформація загального характеру про команди, гравців тощо), подієвий коментар (опис подій на футбольному полі) та оцінний коментар (надається після завершення першого тайму або матчу) (Лаптева, 2003). Отже, фоновий коментар належить до підготовленого мовлення (інколи – квазіспонтанного), тоді як подієвий та оцінний – до спонтанного. Слід зауважити, що подієвий коментар може переплітатися з фоновим коментарем у випадку, якщо гра є в'ялою, без яскравих атак чи голів.

Наведемо приклади фонового коментаря у матчі “Manchester United vs. Milan” UEFA Champions League (Ліга чемпіонів):

Welcome one and all to this trifling little game between Milan and Manchester United. I jest of course. Don't tell Liverpool fans, but this is the point when the Champions League really comes into its own as the season rounds the final bend and heads into the home straight. Two huge clubs, a proper knockout cup tie in every sense of the world. The team news is in, and it's suitably massive: David Beckham starts for Milan. For United, Rio Ferdinand returns to the back four while Rafael gets the nod at right-back.

На початку коментаря журналіст вітає глядацьку аудиторію і, щоб привернути її увагу та підготувати до оголошення складу команд, жартує, називаючи фінал Кубка Ліги чемпіонів “*trifling little game*”. Очевидно, що цей уривок є заздалегідь підготовленим.

Проілюструємо фрагмент з вищезазначеного матчу Ліги чемпіонів, який описує події, що відбуваються на полі:

Another glorious chance for Milan. Thiago Silva barrels through from defence before threading a delightful pass into the run of Antonini who just beat the offside trap. His first touch is glorious – cutting the ball back on to his right foot and taking Ferdinand out of the game – but his second is disappointing, dragging a shot wide of the near post when all alone eight yards from goal.

Коментатор описує передачу м'яча гравцем команди італійського Мілану Тіаго Сільви та невдалу спробу забити м'яч. Його мовлення є непідготовленим, на що вказують повтори (лексема “*glorious*”) та паузи хезитації, які будуть детальніше описані в роботі. Неможливо не звернути увагу і на велику кількість емоційно-забарвлених прикметників, що виражають реакцію журналіста на події матчу.

У роботі розглянуто просодичні особливості саме *подієвого коментаря*, оскільки мовлення коментатора є спонтанним та невимушеним на відміну від заздалегідь підготовленого мовлення у фоновому коментарі. У подієвому коментарі коментатор переходить до опису самої гри, проте, час від часу він також надає глядачам попередньо підготовлену інформацію. Загалом, оскільки будь-який футбольний матч складається з небезпечних і напружених

моментів, вибір просодичних засобів постійно змінюється, варіюючи в залежності від ситуації, тобто, з точки зору набору просодичних характеристик подійсвий коментар є більш варіативним.

Мовлення коментатора *кінних перегонів* лише частково є безпосереднім відображенням подій перегонів, оскільки завдання коментатора полягає не тільки в тому, щоб розповісти про те, що відбувається на треку, але і в тому, щоб залучати та утримувати увагу глядацької аудиторії. Цим обумовлена неоднорідність спонтанних монологів коментаторів з точки зору змісту. У мовленні коментатора зустрічаються як ділянки емоційної напруженості, так і статичні описи подій. На думку С. А. Халєєвої, прагнення спортивного радіокоментатора звучати цікаво і завдання, що стоять перед ним, зокрема, необхідність створення візуального ефекту подій, ведуть до неминучого синтезу описовості та емоційності в межах досліджуваного коментаря (Халєєва, 2008: 22).

Будь-який коментар *кінних перегонів* можна умовно розділити на такі ділянки: відносно спокійний статичний опис початку перегонів, збільшення хвилювання та кульмінація на фініші, повернення до спокійного статичного опису подій. Відповідно, кожен коментар *кінних перегонів* поділено на три ділянки, а саме: початок перегонів, середина перегонів та кінець перегонів.

Основними функціями мовлення коментатора *кінних перегонів* є: комунікативна (передача інформації про події на іподромі або треку), дивертивна (передача додаткової інформації, наприклад, опис погодних умов, інформація про вершників тощо), експресивна (передача емоцій та суб'єктивних оцінок коментатора).

1.5. Фоностилестичні особливості мовлення спортивних коментаторів

Людська діяльність здійснюється в різних контекстах соціальної взаємодії: у процесі наукової, політичної, економічної та культурної комунікації. Крім того, існують ситуації усного і письмового спілкування.

Саме на цій підставі лінгвісти членують мову на функціональні стилі. Принципи їх виділення ґрунтуються, по-перше, на функції мови, і, по-друге, на сфері її вживання. При цьому головним фактором вважається сфера суспільної діяльності, тобто вибір тих або інших мовних засобів відбувається залежно від сфери діяльності, у якій використовується мова. Цей вибір у подальшому визначає функціональний стиль (Гальперин, 1974; Петренко, 2011; Гайдучик, 1973).

У контексті дослідження усної мовленнєвої комунікації необхідно звернутися до поняття *вимовний стиль*, який різні лінгвісти ще називають *стилем вимови*, *фоностилем*, *контекстуальним стилем*, *тональністю*, *типом вимови* (фонетична характеристика елементів мовлення), але, разом з тим вони досить однотайні при його характеристиці. Розмежування термінів *функціональний стиль* і *контекстуальний стиль* (тональність) визначається, у свою чергу, необхідністю диференціації явищ стилю, що пов'язано з використанням мови в тій або іншій сфері людської діяльності, і явищ, що відбивають закономірності відбору мовних засобів залежно від конкретної соціальної ситуації.

С. М. Гайдучик описує й виділяє на основі експериментально-фонетичних досліджень деяких типів усних висловлень монологічного і діалогічного німецького мовлення п'ять жанровоситуативних різновидів у якості п'яти стилів вимови: урочистий, офіційно-діловий, науково-діловий, побутовий, невимушений. З погляду автора, стилі вимови являють собою фонетичну субстанцію різних форм мовлення, пристосованих до різних умов соціального порядку й до різних цілей спілкування. Це комплекс фонетичних засобів, властивий мовним висловленням у певній ситуації й у певній сфері мовного спілкування. Тобто кожний стиль містить властивості акустичних і сприйнятих ознак як сегментних, так і просодичних одиниць у їх своєрідному структурному співвідношенні (Гайдучик, 1973).

До основних відмінностей між вимовними стилями відносять ступінь чіткості і ясності вимови, які визначаються інформативною завантаженістю

елементів мовного ланцюга й темпом мовотворення, що призводить до появи, поряд з повними, скорочених форм. Створюються умови для кількісної і якісної редукції, появи сонантних складоносіїв, деформації й опущення приголосних. У розмовному стилі ненаголошені слова вимовляються швидко, стягуються, максимально скорочуючись. При цьому в мовленні зберігається певний мінімум звуків і їх комбінацій, які несуть у фразі основну інформацію. «Швидке проголошення редуктантних відрізків мовлення підвищує якість розуміння й зосереджує увагу слухача на інформативно завантажених ділянках мовного ланцюга. Через це вимова голосних, приголосних та їх сполучень не може бути однаково ретельною в усіх позиціях, що явно суперечило б мовленнєвій діяльності» (Петренко, 2011: 156).

Ж. В. Ганієв відзначає, що одним з найскладніших у соціолінгвістиці є питання про те, як саме у смисловому аспекті мовного акту слід протиставляти один одному різні стилі мовлення й різні соціальні діалекти. На думку автора, на фонетичному (формальному) рівні ця проблема вирішується більш визначено. «Якщо порівняти силу впливу соціальних характеристик на розподіл фонетичних, словотворчих і морфологічних варіантів, то кількість релевантних ознак позначається здебільшого на розподілі фонетичних варіантів» (Ганієв, 1976: 53). На це вказують численні дослідження останніх десятиліть (Л. П. Крысин; А. Д. Швейцер; Д. А. Михайлова; А. Д. Петренко).

Л. П. Крысин підкреслює, що «...соціального варіювання зазнають у першу чергу автоматизовані (неконтрольовані в процесі комунікації) мовні навички; вимовні навички мовлення спортивних коментаторів є як раз такими» (Крысин, 1973: 49). На цю обставину звертають увагу й В. Джон-Стайнер та Л. Смітт, відзначаючи, що специфіка соціолекта або варіанта, що характеризує професійну діяльність мовців, представників різних соціальних груп, проявляється, насамперед, на фонетичному рівні в різноманітних ситуаціях спілкування (Steiner-John, Smith, 1994: 35). За слушним і точним зауваженням Р. К. Потапової «Фонетика у всіх її аспектах, включаючи й фонологічний, звернулася до дослідження мовної поведінки носія мови. Це

наблизило сучасну фонетику до психолінгвістичної проблематики» (Потапова, 2004).

Аналізуючи особливості мовлення спортивних коментаторів необхідно враховувати також деякі риси сучасного телевізійного мовлення. Це, на думку О. А. Лаптевої, інтимізація, яка полягає в умінні телекоментатора створити ілюзію довірливого спілкування, адресність мовлення, за рахунок чого підвищується ефективність повідомлення. Інтимізації мовлення сприяє багатство інтонаційних характеристик, м'якість та сила голосу, паузація з використанням ефекту несподіванки, зміна темпу мовлення.

Вітчизняна дослідниця Є. В. Корнелаєва, яка досліджувала мовлення представників професійних груп, виділила наступні риси просодичного портрета телевізійного диктора:

- помірний темп мовлення;
- наявність коротких та середніх пауз;
- превалювання низького спадного тону;
- маркованість невеликою кількістю локалізованих пауз;

Авторка дійшла висновку, що просодичний репертуар телевізійного диктора зумовлений особливостями його професійної діяльності, адже основна мета диктора – донести інформацію до слухача, зробити її максимально доступною і зрозумілою, що вимагає від диктора чітко структурованого, логічного викладу як основи адекватного сприйняття (Корнелаєва, 2015).

Існують певні відмінності в оформленні текстів спортивних коментаторів, що викликано специфікою жанру і своєрідністю організації текстів. Серед факторів, що впливають на звучання різножанрових текстів, можна виділити комунікативну направленість, авторське ставлення до тексту, ступінь підготованості диктора. Комунікативна направленість текстів спортивних репортажів визначається настановою диктора, від якої залежить фоностилістичне оформлення звучного тексту і вибір мовних засобів для досягнення мети комунікації.

Як зазначає Е. В. Ліхачов (2017) Специфіка діалогізації спортивного коментатора полягає в тому, що передача будується як монолог із структурними елементами діалогу. Слухач / глядач не бере участі безпосередньо у бесіді, тому виступаючий повинен «передбачити» його реакцію і зуміти відповісти на неї. Діалогізація телевізійного спортивного репортажу проявляється у використанні питально-відповідних конструкцій, звернених до теле- і радіослухачів, що характерно для міжособистісного спілкування. Адресність інформації, що передається, а часто і звертання до «подвійного» адресата (безпосереднього співрозмовника та телеглядача), орієнтація на масову аудиторію – загальні вихідні позиції, які визначають низку загальних рис у мовленнєвому вигляді теле- і радіопрограм різного типу: формули звернення і підтримки контакту, вибір мовленнєвих засобів, експресивні прийоми, типи зв'язку реплік-висловлювань. Діалогізації монологу сприяють такі засоби і прийоми, які допомагають встановити контакт, стимулюють увагу, закликають слухача слідувати за думкою мовця. Безпосередню діалогічність монологу надають не стільки мовні засоби звернення, апеляції до слухача, форми першої та другої особи, і навіть не питально-відповідні конструкції, скільки чергування комунікативних блоків двох основних типів, а саме: тих, в яких розгортається змістовна інформація (повідомлення описові, розповідні, дослідні), і тих, які слугують цілям ствердження або спростування можливих або реально існуючих заперечень, протилежних поглядів, контраргументів (вони мають полемічний, переконливий, впливовий характер) (Лихачев, 2017).

Сучасна масова комунікація створює нові типи комунікативних ситуацій і відповідних текстових структур, де немає чітких меж між діалогічними і монологічними формами, де діалог може відбуватися на тлі фрагментів спортивного репортажу (Добросклонская, 2010).

Ще однією характерною рисою сучасного телевізійного мовлення спортивного коментатора є його індивідуалізація, яка виявляється в тому, що звучне мовлення репортажу має особистісну забарвленість. Індивідуалізація

спортивного мовлення безпосередньо пов'язана з індивідуальністю коментатора. Вона виникає за рахунок індивідуальних характеристик голосу (тембру, висоти тону, загальної тональності мовлення), а також за рахунок використання логічного та емпатичного наголосу (та безпосередніх способів акцентного виділення), використання психологічної паузи і деяких інших просодичних засобів мовлення. Чималу роль тут відіграє і зацікавленість самого коментатора в темі репортажу (Светана, 1976).

Якщо звернутися до особливостей тональних характеристик жанру спортивного коментарю, то їх потрібно розглядати з позицій коливань тону у межах всього звучного тексту і з позицій завершення, що входить до складу тексту фраз. При реалізації спортивних коментарів, так звані «сміслові актуалізатори», тобто найбільш значущі з погляду коментатора висловлювання, виявляють розбіжності в оформленні тональних характеристик залежно від виконуваної функції (функції повідомлення).

Що стосується висхідного тону, то він характерний для фраз, які несуть або випереджаючі, або добре відомі факти, тоді як для оформлення фраз, що містять особливо важливу інформацію, характерно використання спадного тону.

При дослідженні інтонаційних особливостей текстів, які відносяться до жанрів спортивного репортажу, можна відзначити той факт, що внаслідок їхньої спонтанності, висловлення, які входять до їхнього складу, як правило, утворюються з декількох тісно зв'язаних фраз, з котрих лише фінальна має інтонаційно завершений характер, оформлений за допомогою спадного тону. Причому в межах жанру спортивного репортажу ситуація ускладнюється необхідністю встигнути за перебігом подій на полі або треку, що іноді веде до своєрідного нанизування мовних тактів з невеликим зниженням тону в одне висловлювання, яке зрештою становить собою складносурядну конструкцію, в оформленні якої немає чітко вираженої інтонаційної фразової завершеності (Потапова, 2006).

Найважливішим аспектом, що характеризує тексти жанру спортивного репортажу, можна вважати питання їх членування. Синтагматичне членування тексту полягає в структуруванні й виокремленні в мовленнєвому потоці одиниць, тобто синтагм, котрі адекватні змісту думки. Функція синтагматичного членування полягає в забезпеченні найбільш повної експлікації змісту думки в мовленні за допомогою участі в смислі й формотворенні мовленнєвого висловлювання, з одного боку, і структуруванні мовленнєвого потоку в адекватній для реципієнта формі – з іншого (Потапова, 2006).

Неповний характер реалізації синтагматичної сегментації спонтанного мовлення відображується на різних рівнях ієрархії мовленнєвих одиниць і у функціонуванні просодичних компонентів, що здійснюють делімітацію.

Для текстів спортивного репортажу, на думку І. І. Халєєвої, характерно коливання синтагм від 2-3 до 8-10 у висловлюванні (Халєєва, 2008).

Питання паузації безпосередньо пов'язано з синтагматичним членуванням.

На думку А. А. Леонтьєвої, у межах мови спортивного репортажу можна говорити про тематичну паузу, яка є засобом вираження семантичної закінченості, виконуючи або функцію межі між синтагмами у фразі, або розмежовуючи фрази; про пошукову паузу, що відбиває процес планування судження неповної синтагми й маркірує межу всередині фрази; а також про кореляційну паузу, що вказує на взаємний зв'язок сусідніх смислових «ділянок» всередині фраз (Леонтьєва, 2005).

Іноді паузація спортивного репортажу розглядається з точки зору причин її виникнення (Crystal D., Davy D., 1969): як результат фізичної необхідності (набрати повітря), або як результат зникнення. Крім того, пауза може виконувати емпатичну функцію, що дає дикторові можливість упоратися з неминучими несподіваними змінами. Здатність контролювати паузу, яка не рівнозначна мовчанню, є важливим компонентом часової відповідності, що становить собою невід'ємний складовий компонент будь-

якого публічного виступу. На думку Д. Крістала, паузи, що виникають у ході продукування спортивного репортажу, можна визначити насамперед, як синтаксичні (що відповідають необхідності синтагматичного членування звукового потоку на фрази й мовні такти), логічні (що служать посиленню смислової важливості окремих слів), паузи, що створюють ефект очікування, психологічної напруженості, і хезитаційні (що виникають при пошуку коментатором потрібного слова, коливанні тощо) (Crystal, 2003).

Важливе місце в текстах спортивних репортажів посідає питання розподілу наголосу, який можна розглядати з точки зору ступені насиченості тексту наголосами, а також розподілу наголосів за їхньою силою та акцентуванням на певних частинах мови.

Щодо жанру спортивного репортажу, то йому притаманні сильні й часті наголоси, які можуть падати майже на кожне слово, причому досить нерівномірно (як за силою, так і за періодичністю).

На думку вітчизняного лінгвіста А. А. Калити, висловлювання реалізоване мовцем в певному емоційному стані, може зберігати свій прагматичний потенціал за рахунок внутрішнього перерозподілу між фонетичним компонентом емоційного висловлювання. Здатність висловлення, реалізованого мовцем у певному емоційному стані, зберігати свій прагматичний потенціал за рахунок його внутрішнього перерозподілу між фонетичними та іншими смислотвірними компонентами (елементами) емоційного висловлення.

За цим принципом емоційний стан мовця розглядається як рушійна сила процесу комунікації, завдяки якій виникає певна інтенція мовця, що породжує у його свідомості складну взаємодію логічного та емоційного начал, яка надає висловленню сталого прагматичного потенціалу. Зазначений потенціал не зникає, а, залишаючись незмінним під час реалізації смислу висловлення, перерозподіляється залежно від умов комунікації та призводить до зміни ступеня емоційного навантаження самого висловлення або рівня реалізації

його конкретної прагматичної настанови, іншими словами, інтенція, породжена емоційною реакцією мовця, набуває свого комунікативного потенціалу у вигляді конкретної прагматичної настанови як логічного начала феномену мовлення, а емоції, що передаються у висловленні, являють собою відбиток його почуттів як емоційного начала (Калита, 2007).

Отже, узагальнюючи усі вищевикладені факти можна зазначити, що характеристики текстів спортивного репортажу варіюють залежно від їх комунікативного спрямування. При дослідженні жанру спортивного репортажу визначальними екстралінгвальними факторами, що впливають на оформлення текстів, які до нього відносяться, можна вважати спонтанність мовлення коментатора, котрий завжди є професійним спортивним коментатором, а також виражене авторське ставлення та емоційна забарвленість. При цьому в емоційному мовленні спортивного коментатора під час набуття висловлюванням високого рівня емоційно-прагматичного потенціалу (Калита, 2007) відбуваються явища компенсаторної артикуляції. Основними фоностилістичними рисами спортивного коментарю є швидкий нерівномірний темп мовлення, подрібнене членування на невеликі синтагми, які групуються у межах досить тривалих фраз, переважання коротких пауз, більшість з яких є синтаксичними, або зумовлені динамікою подій; часті сильні наголоси не тільки на повнозначних словах, але й на службових; широкий діапазон коливань основного тону й, нарешті, переважна кількість мовних тактів з рівним або дещо пониженим рухом основного тону. Усі перераховані вище фактори створюють у слухачів спортивного репортажу враження емоційно забарвленого, виразного, енергійного мовлення.

1.6. Спонтанне мовлення та його особливості у спортивному коментарі

Усне спонтанне мовлення – це процес, що характеризується високим динамізмом. Мовлення як когнітивний процес пов'язане з іншими когнітивними процесами – сенсорними відчуттями, сприйняттям, увагою,

пам'яттю, мисленням (Голощапова, 2007).

Спонтанне мовлення – це непередготовлене продукування мовлення, тип, який значною мірою залежить від володіння мовцем нормативною мовою, від мети, настанови й мотивації мовця (Потапова, 2004).

Згідно з психолінгвістичною теорією породження мовлення цей процес складається з наступних етапів: 1) внутрішнє програмування висловлювання; 2) граматико-семантична реалізація програми; 3) моторне програмування (Леонтьєв, 2005). А. А. Леонтьєв підкреслює, що така схема породження в більш-менш повному вигляді виступає, насамперед, у спонтанному (непередготовленому) усному монологічному мовленні. Внутрішня програма відповідає тільки «змістовному ядру» майбутнього висловлювання або, іншими словами, внутрішня програма висловлювання становить собою ієрархію пропозицій, що лежать у його основі. Ця ієрархія формується в мовця на базі певної стратегії орієнтування в описуваній ситуації, що залежить від «когнітивної ваги» того або іншого компонента цієї ситуації (Леонтьєв, 2005). Задовго до цього, у середині ХХ століття, радянський лінгвіст Л. В. Щерба виступив із припущенням, що спонтанне мовлення є важливою змістовною частиною мовної діяльності (Щерба 1957). Пізніше російський лінгвіст Л. В. Бондарко переконливо довела, що при вивченні змін, пов'язаних з типами мовлення, слід брати за основу саме спонтанне мовлення (Бондарко 2001).

Для більшості дослідників (Є. А. Земська, Р. К. Потапова, Н. Ю. Мороз) спонтанне мовлення є непередготовленим за формою, вільно й негайно породжуваним різновидом усного мовлення, яке може характеризуватися різним ступенем підготовленості (обдуманості) його змістовного боку й потенційно може використовуватися в різних ситуаціях спілкування. Для спонтанного мовлення характерно наступне: побудова мовлення шляхом асоціативного нанизування окремих висловлювань, супроводжуваних мімікою й жестами; еліптичний характер мовних висловлювань внаслідок наявності постійного контролю з боку мовця за реакцією слухача; поява граматично неправильних конструкцій, стилістичних неточностей, різного

роду хезитацій, нелексичних звукосполучень, незаповнених і заповнених пауз, повторів, неправильних початків висловлювань і їх компонентів (фальшстарту), обмін слів і низка інших явищ, обумовлених недоліком часу для корекції висловлювань, його «відшліфування» і неможливістю повернення його початку. Невимушеному характеру спілкування, що проявляється в неофіційних ситуаціях, властиві певні фонетичні форми: можливе використання або престижних стандартних форм вимови, або, навпаки, знижених (субстандартних) (Потапова, Мороз, 2011).

Є. А. Земська пропонує розмежовувати неспідоготовлене мовлення й спонтанне мовлення. Дослідниця зазначає, що мовлення може бути неспідоготованим, але й не спонтанним у випадку, коли людину змусили говорити (Земська, 1988: 18).

Мовлення, на її думку, може бути «не спонтанним і неспідоготованим», «не спонтанним і спідоготованим», «спонтанним і неспідоготованим», «спонтанним і спідоготованим» (Земська, 1988: 8).

Для дослідження спонтанного мовлення (Л. В. Златоустова, Е. І. Голяшина, 1999) дуже цікавим є розмежування спонтанного нормативного і спонтанного розмовного мовлення (Потапов, 2002). І хоча терміни *усне мовлення*, *спонтанне мовлення*, *невимушене мовлення* вживаються багатьма дослідниками як синоніми, кожний з них передбачає кілька об'єктів.

Р. К. Потапова вважає, що розмежування спонтанного нормативного мовлення і розмовного є обов'язковим і пояснює це тим, що класифікаційна ознака розмежування нормативного і розмовного мовлення повинна бути іншою, оскільки настанова на логічність, послідовність викладу думок, системний взаємозв'язок, цілісність тексту властиві науковим, публіцистичним та ін. фоностілям і не притаманні розмовному мовленню (Потапова, 2006).

Л. І. Борисова виділяє три підходи до диференціації проблем спонтанності:

– психолінгвістичний (моводіяльний): спонтанність розглядається у відношенні до превербального та вербального етапів мовленнєвої діяльності (зародження задуму, планування мовленнєвої програми);

– дискурсивний (мовоповедінковий): поява спонтанності досліджується в мовленнєвій поведінці комунікантів;

– текстовий підхід пов'язаний з проявом спонтанності на різних рівнях організації тексту: композиційному, текстокатегоріальному та власне мовному, що відбиває спонтанність на лексичному, синтаксичному та інтонаційному рівнях (Борисова, 1980).

Передумови спонтанності з причинної обумовленості поділяються на два типи: *ситуативні* та *психофізіологічні*. Ситуативні передумови формуються умовами перебігу комунікативного акту в ситуації розмовної взаємодії. Психофізичні передумови визначаються реактивністю нервової діяльності в мовленнєвій взаємодії, органічним поєднанням інтенції й реакції, послабленістю контролю свідомості й уваги за формою словесного вираження, мовленнєвим автоматизмом і суб'єктивністю, емоційністю висловленої думки (Борисова, 1980). У мовоповедінковому аспекті, відмічає далі Л. І. Борисова, спонтанність проявляється як імпульсивність мовленнєвої поведінки комунікантів, викликана необхідністю реагування на мовленнєві стимули партнера й ситуативні сигнали. Виділяються чотири аспекти мовоповедінкового прояву спонтанності:

– реактивність мовленнєвої поведінки – обумовленість мовлення впливом ситуації або партнера;

– спонтанність як імпровізація – виникнення мовленнєвої думки в момент, який безпосередньо передує виконанню;

– спонтанність як непередбачуваність перебігу комунікації – аморфність, безпосередність дискурсивних стратегій комунікантів;

– спонтанність як мовленнєвий автоматизм – типовість і обмеженість репертуару комунікативних (зокрема фатичних) мовленнєвих вчинків: підхвати, перепити, перебивання, мовленнєві підтримки тощо (Борисова,

2001).

На думку Г. А. Тазекбакаєвої (2011) спонтанне мовлення є мовлення непередготовлене, здійснюване мовцем у постійно (іноді щохвилини) змінюваних комунікативних умовах. Саме тому спонтанне мовлення є реальним показником рівня мовної компетенції мовця. Спонтанне мовлення — це мовлення усне, тому воно протиставляється письмовому мовленню; непередготоване, тому протиставляється мовленню передготованому, продуманому. У реальній мовленнєвій комунікації переважає спонтанне мовлення, іншими словами, воно є основним, домінантним, у порівнянні з передготованим усним мовленням. Усвідомлення цього факту й привело до виникнення потужного дослідницького інтересу до спонтанного мовлення як особливого лінгвістичного феномена.

Один з дослідників спонтанного мовлення Д. В. Жабін писав про труднощі його наукового вивчення: «... Складність аналізу непередготованого мовлення полягає в тому, що при спонтанному породженні мовлення його організація на рівні одиниць звучного мовлення, синтаксису і лексики відрізняється від інших видів усного і письмового мовлення, описаного методами лінгвістичного аналізу, що вимагає розробки інших методів. Ще одна складність полягає в записі й точності передачі всіх особливостей цього виду мовлення (фальш-старту, самовиправлення мовця, збої у вживанні граматичних форм і порядку слів, безліч «обірваних» окремих слів / фраз, повтори тощо) з метою виявлення механізму, за допомогою якого можна описати систему, що містить у собі обсяг і специфіку спонтанного висловлювання мовця» (Жабін, 2006: 128). Дослідник говорить про відмінності спонтанного мовлення на фонетичному, лексичному і граматичному рівнях від інших видів усного мовлення й від письмового мовлення, про те, що для глибокого дослідження цих відмінностей традиційних лінгвістичних методів явно недостатньо.

Безперечно, спонтанне мовлення не позбавлене нормативності. Нормою в розмовному мовленні визнається те, що постійно вживається в мовленні

носіїв літературної мови й не сприймається при спонтанному сприйнятті мовлення як помилка. Норма розмовного мовлення не є суворо обов'язковою в тому плані, що при оформленні розмовного може бути вжита загальнолітературна норма (Блохіна, 1977; Светозарова, 2002; Виноградов, Платонова, 1999).

Усі відхилення від норми в спонтанному мовленні, обумовлені його ситуативністю й залежністю від емоційно-психологічного стану мовця і тому їх потрібно відмежовувати від помилок першого типу й термінологічно, назвавши їх відхиленнями.

Отже, помилка становить собою регулярно повторюване в аналогічних ситуаціях порушення мовної норми, що не залежить від фізичного або психічного стану людини (Светозарова, 2002), а відхилення – це порушення норми в спонтанному мовленні, обумовлене його ситуативністю та залежністю від емоційно-психологічного стану мовця, яке не має системного характеру і є, відповідно, обов'язковою ознакою спонтанного мовлення, що відбиває його природу і сутність.

Майкл Ерард у своїй книзі за назвою «Um...» пояснює природу відхилень в усному спонтанному мовленні (Erard, 2015). Він вважає, що вони неминучі через таку фундаментальну властивість мовлення, як його лінеарність. Людське мовлення — це акт, що протікає лінійно в часі, слова можуть тільки слідувати одне за одним і не можуть накладатися одне на одне.

Спонтанне мовлення є особливим лінгвістичним феноменом, що характеризується різноманітними відхиленнями від норм підготованого, «гладкого» мовлення, до яких можна віднести: фальш-старт, самовиправлення мовця, збої у вживанні граматичних форм і порядку слів, безліч «обірваних» окремих слів і фраз, повтори, застереження, недомовки, запинання.

Г. А. Тазекбаєва пропонує розрізняти в спонтанному мовленні помилки як порушення мовної норми, пов'язані з незнанням мовцем деякого аспекту мовної системи, що мають сталий систематичний характер, і відхилення,

пов'язані з тимчасовим послабленням уваги й контролю над мовленням у процесі мовленнєвої діяльності (Тазекбакаева, 2011).

З фонетичної точки зору спонтанне мовлення становить собою дискурс із більш розмитими характеристиками. «Кількісна і якісна фонетична редукція зв'язана, з одного боку, із прискоренням темпу, з іншого боку, зі смисловою надмірністю, що виникає за рахунок контексту й допускає більшу варіативність фонетичних реалізацій значимих одиниць. При максимально невимушеному способі вимови у мовця немає часу на чітку реалізацію. До того ж орієнтація спрямована винятково на передачу інформації» (Мороз, 2011: 14).

Просодичне оформлення спонтанно породжуваного тексту підпорядковане досягненню мети – розкриттю теми, а це визначає правила «зв'язування» висловлювань в більш крупні утворення – фрази, фрази у фоноабзаци, фоноабзаци в текст. Правила формування усіх блоків тексту і їх зв'язок у текстове ціле диктуються вживанням семантико-синтаксичних моделей, наявних у свідомості мовця, є основою висловлювання і сприяють адекватному сприйняттю одиниць озвученого мовлення (Потапова, 2004).

Щодо синтаксису, ключова відмінність спонтанного мовлення від мовлення підготованого або письмового полягає в повній відсутності розподілу на фрази й у наявності спеціальних синтаксичних структур, які лінгвісти називають періодами.

Спонтанне мовлення структурується в такий спосіб. На початку висловлювання міститься його тема (*tension*), вона може бути виражена експліцитно або імпліцитно. Предикат (*resolution*) містить найважливішу інформацію – мету висловлювання і знаходиться наприкінці періоду. Проміжний компонент (*condition*), часто найбільший, містить додаткову інформацію – пояснення, причину або обґрунтування мети висловлювання. Отже, цю конструкцію можна співвіднести з тема-рематичним членуванням (Потапова, 2004).

Е. Руле запропонував виділяти в спонтанному мовленні періоди (*les*

mouvements periodiques), які діляться на акти (les actes periodiques). Він пише: «Акти і фрагменти мовлення, які не представлені як автономні єдності і не становлять собою період дискурсу, фіксуються по мірі їх породження / сприйняття в пам'яті тимчасово, на короткий термін, очікуючи на кінець періоду, частиною якого вони є. Завершення періоду дискурсу, навпаки, пов'язано з підбиттям підсумків та довгочасним запам'ятовуванням інформації, яку передає цей період. Послідовники Е. Руле визначали акт дискурсивного періоду «як найдрібнішу одиницю тексту, представлену й сприйману як єдиний, виокремлений і не автономний фрагмент у на противагу періоду». Внутрішня когезія, яка характерна для акту, має виняткову важливість для усного спонтанного мовлення, але також відіграє важливу роль у письмовому дискурсі, коли ми маємо справу з імітацією спонтанного мовлення.

Спонтанне мовлення для сегментації є особливо складним, оскільки при його виробництві має місце синхронність процесу обмірковування й продукування, що помітно відрізняє його членування від сегментації, наприклад, озвученого письмового мовлення.

Можна відзначити необов'язковість вираження міжфразних меж (у випадку чіткого смислового відокремлення й граматичної оформленості сусідніх висловлювань). Мовець ніби «перестрибує» через межі фраз, а слухач відчуває невідповідність між смисловою структурою мовлення, тематичним розвитком і його просодичною організацією» (Шевченко, 2011: 22).

Навіть наприкінці висловлювання, що має смислову і граматичну закінченість, фінальне завершення (спадний тон) може бути відсутнім. Тому дослідники відзначають, що в текстах розмовного мовлення наприкінці фраз спостерігається перевага висхідних тонів над спадними. Мовець за допомогою просодичних засобів постійно повинен виражати настанову і на продовження мовлення, і на підтримку контакту зі слухачем (Потапова, 2004).

Між синтагмами в спонтанному мовленні може не бути паузи та інші засоби членування й, навпаки, цілісний за змістом мовний відрізок може

перериватися виправленнями, повторами, вставками, паузами хезитації, відзначається також подрібненість синтагматичного членування – підвищення частки коротких синтагм (Шевченко, 2011).

При цьому у спонтанному мовленні підвищується роль просодії як засобу зв'язку і членування (оскільки смислові зв'язки не виражені), а також як засобу смислового виділення елементів, актуальних для мовця і, нарешті, для передачі тонких емоційно-модальних відтінків.

У дисертаційному дослідженні представлено мовлення спортивних коментаторів у прямому ефірі телевізійних передач, їх мовлення досліджується як квазіспонтанне. Маючи певний завчасно підготований план телевізійного репортажу, знаючи тему виступу, коментатор не завжди спирається на готовий текст і часто імпровізує. Саме на цій підставі О. А. Лаптева цілком виправдано виділяє проміжний тип мовлення (між дикторським і професійним). Це, на її думку, мовлення коментаторів і кореспондентів, яке, спираючись на письмовий текст, завчасно підготоване, і одночасно містить багато елементів, що сприяють його невимушеності, спонтанності (Лаптева, 1972).

Під час аналізу мовлення спортивних коментаторів важливо брати до уваги не тільки його спонтанний чи підготований характер, але й характер співвідношення з тематично відповідним письмовим текстом. У тій мірі, в якій буває різний ступінь спонтанності мовлення, відповідно буває і різний ступінь опори на підготовлений текст. У деяких футбольних репортажах диктор будує своє спілкування з гостем, спираючись на загальну тему бесіди. І. Г. Торсуєва називає текст мовлення квазіспонтанним. У сучасному телевізійному спортивному репортажі (футбол або кінські перегони) абсолютно спонтанне мовлення практично відсутнє, оскільки специфічні умови репортажів заздалегідь продуманий сценарій і завдання, а також загальні вимоги до мовленнєвої поведінки коментаторів не можуть повністю відповідати загальним характеристикам суто спонтанного мовлення (Торсуєва, 2009).

Проте, кожний спортивний коментар є неповторним, і не може повністю

передбачити перебіг репортажу, що примушує коментатора кожного разу шукати потрібні слова, потрібну інтонацію.

Рівень підготовки квазіспонтанного телевізійного мовлення коментаторів може суттєво відрізнятись у різних типах передач; це може бути: обдумане мовлення за наперед складеним планом; монологічна розповідь на відому наперед тему; відповіді на питання про добре відому тему (Потапова, 2004; Мороз, 2011; Блохина, 2002).

На ступінь спонтанності мовлення впливає і жанр спортивного коментаря, і час виходу в ефір, і конкретна тема окремого репортажу, загальний рівень мовленнєвої культури запрошених гостей. Часто квазіспонтанне, обумовлене темою мовлення ведучого набуває якостей власне спонтанного, оскільки гості програми дотримуються протилежних точок зору на порушену проблему в передачі, і коментатору доводиться уважно стежити за ходом полеміки, і адекватно реагувати на те, що відбувається в студії. Його завдання ускладнює і той факт, що спортивний репортаж йде в прямому ефірі.

Темп спонтанного мовлення має нестабільний характер, спостерігаються розтяжки складів і слів, мовлення характеризується високим ступенем емоційності і внаслідок цього має нестабільний рівень гучності. Ритмічна організація такого типу мовлення дуже складна і мінлива. Основними ритмічними одиницями тут виступають склад (середня довжина складу приблизно 200 мс), ритмічна група, інтонаційна група (синтагма, фраза). Комбінація форм простого і складного ритму створює своєрідний рухливий ритм. Для англійської мови типовим є тактолічильний ритм, тобто наголошені склади вимовляються через приблизно рівні проміжки часу, тому ритм англійського спонтанного мовлення справляє враження плавного і монотонного, але на мовлення відводиться в 3,6 рази більше часу, ніж на паузи (3,6 : 1), що є непростим завданням для слухачів (Антипова, 1981; Долинский, 2003; Бурая, 2011).

У мовленні спортивних коментаторів при швидкому темпі вимови, можлива сильна редукція голосних звуків, аж до повного їх випадання. Багато

фонетичних особливостей спонтанного мовлення коментаторів діють у сукупності, створюючи досить «екзотичний» фонетичний вигляд слів і словосполучень, коли акустично-артикуляційний ефект досягається при різному положенні органів мовлення, що вказує на підпорядкованість акустико-артикуляційних ознак звуків комунікативно-прагматичним цілям мовлення.

1.7. Просодична система англійської мови

Просодія – це сукупність засобів (частота основного тону, тривалість, інтенсивність), які ніби «накладаються» на послідовність сегментних одиниць і «обслуговують» низку автономних систем, найважливішою з яких є інтонація.

Просодія як складне явище невербального характеру складається з кількох компонентів: висотно-мелодійного, динамічного та темпорального, що на рівні акустики відповідає параметрам частоти основного тону, інтенсивності і часових характеристик тривалості звуків, складів, слів, пауз, синтагм. Комбінація цих основних характеристик створює такі сприймані просодичні явища мовлення як мелодика, наголос, темп, ритм і тембр, які традиційно називають компонентами інтонації. У цьому випадку фізичні параметри просодії протиставляються лінгвістично значущим компонентам інтонації. Оскільки соціально-особистісна функція здебільшого приписується саме просодії, а не інтонації у пропонованій роботі вживається термін *просодія* щодо усіх явищ над сегментного плану незалежно від ступеня їх складності та аспекту дослідження.

Інтонація розглядається як складний структурний комплекс просодичних елементів, що містять мелодику, гучність, темп, ритм, наголос, паузацію та тембр мовлення, що служить функціям цілісного оформлення висловлювання (членування та інтеграції) та передає смислові, експресивні та емоційні значення (Потапова, 2004; Златоустова, 1997).

На суперсегментному рівні можна виділити:

–суперсегментні одиниці: склад, фонетичне слово (такт), синтагма, фраза;

–просодичні ознаки: наголос та інтонація.

Просодичні ознаки є комплексними явищами, що складаються з просодичних параметрів, як от частота основного тону (ЧОТ), інтенсивність, тривалість, паузи та інші засоби (артикуляційні та фонаційні, що можуть використовуватись суперсегментно, тобто об'єднувати сегментні одиниці в суперсегментний комплекс).

Склад – це фонетико-фонологічна одиниця між фонемою та фонетичним словом: склад не може бути меншим за звук або більшим за слово.

Фонетичним словом або тактом називають частину висловлювання, об'єднану одним словесним наголосом. Межі фонетичних слів можуть не збігатися з межами словоформ або лексем.

Синтагма – інтонаційно оформлена одиниця членування мовленнєвого потоку, мовленнєвий такт, що складається з фонетичних слів і вимовляється без пауз або змін тону. Синтагми відокремлюються одна від одної короткими паузами, на відміну від більш тривалої паузації фраз, хоча синтагма може дорівнювати фразі за умови синтагматичної неподільності останньої. Синтагма може членуватися на фактичні слова-одиниці, об'єднані одним словесним наголосом. Інтонаційним центром синтагми є синтагматичний наголос, який визначає її мелодику та темп (Селіванова, 2008).

Синтагматичне членування відбувається за допомогою таких засобів:

1. Міжсинтагматичні паузи. Здебільшого створюються змінами інтонаційних характеристик і не мають перерв у звучанні. За визначенням Н. Д. Светозарової (1995), «Цілісність синтагми досягається насамперед неможливістю пауз всередині синтагми».

2. Синтагматичний і логічний наголос. Фонетична єдність створюється синтагматичним наголосом, який падає на останній склад синтагми. Найбільш важлива інформація виділяється більш інтенсивним логічним наголосом.

3. Інтонаційне оформлення. Синтагми розрізняються за мелодійним

малюнком, інтенсивністю і тривалістю артикуляційних звуків. За Л. В. Бондарко (1977), основні інтонаційні характеристики «передають значення завершеності, незавершеності, запитання і виділення». Згідно з цією класифікацією можна виділити чотири інтонаційні типи синтагм:

– інтонація завершеності (значне пониження частоти основного тону на останньому наголошеному складі; нейтральний темп, істотне зменшення інтенсивності в кінці синтагми);

–інтонація запитання (підвищення частоти основного тону на останньому наголошеному складі; більш високий темп у порівнянні з інтонацією завершеності; незначне зменшення інтенсивності останніх складів);

–інтонація незавершеності (інтенсивність і темп збігається з інтонацією запитання; рівень ЧОТ нижчий, ніж у запитанні; після наголошені склади залишаються на досить високому частотному рівні);

–інтонація виділення (значна тривалість та інтенсивність вимови слова, що виділяється; рівень ЧОТ більш високий, ніж в інтонації завершеності).

Інтонація як об'єкт лінгвістичного дослідження має декілька визначень. Це пояснюється автоматизмом її реалізації в мовленні – інтонаційні відмінності легко сприймаються і відтворюються носіями мови, але здебільшого не усвідомлюються. Загалом інтонацію можна визначити як «комплекс просодичних засобів, що виконують низку функцій в природних мовах».

Мелодика – основний компонент інтонації, «зміна частоти основного тону, яка розгортається в часі» (Ярцева, 1976: 43). Важливими акустико-лінгвістичними характеристиками мелодики мовлення є мелодійні діапазони і пікі, ступінь крутизни підвищення і пониження тону, рівень і напрям його руху. М. В. Давидов виділяє психолінгвістичні характеристики: напрям руху тону (рівний, висхідний, спадний); характер руху тону (поступовий, плавний, різкий); діапазон руху тону – звичайний, розширений, звужений; рівень висоти тону (надвисокий, високий, середній, низький) (Давидов, 2002). Зміни рівня

висоти тону утворюють мелодійний контур. Мелодика мовлення істотно відрізняється від музичної, оскільки напрям її руху та інтервали постійно змінюються, тони не мають постійної тривалості.

Загальний мелодійний малюнок окремих синтагм у фразі визначається смисловими відносинами й певною мірою місцем синтагми у висловлюванні. Основні типи мелодики в багатосинтагменному реченні пов'язані з вираженням незавершеності і завершеності речення (некінцеві і кінцеві синтагми).

За даними експериментальних досліджень в британському варіанті англійської мови найчастотнішими мелодійними тонами є спадний, висхідний, спадно-висхідний (Присяжнюк, 2014; Гарчева, 2013; Потапова, 2004; Шевченко, 2011).

Основними ознаками **спадного тону** є:

- поступове пониження тону на наголошених складах;
- перший наголошений склад характеризується найвищим тоном порівняно з іншими складами синтагми;
- різке пониження тону на останньому наголошеному складі.

Характерні риси **висхідного тону**:

- високий підйом рівня тону першого наголошеного складу і поступове його пониження на наголошених складах;
- плавне підвищення тону на кінцевому наголошеному складі;
- підвищення тону кінцевого наголошеного складу досягає рівня, що не перевищує рівень осново тону першого наголошеного складу синтагми.

Спадно-висхідний тон характеризується недостатньо високим рівнем тону першого наголошеного складу, невеликим інтервалом пониження тону на останньому наголошеному складі перед підвищенням, надто високим рівнем підйому.

Тони як активні компоненти англійської просодичної системи роблять свій внесок у реалізацію як диференційної, так і організуючої функції просодії.

Під диференційною функцією тонів ми розуміємо їхню здатність брати участь у різних комунікативних типах висловлення для надання модальних, емоційних, стилістичних відтінків значенню. Разом з тим, тони сприяють організації мовного потоку в окремі мовні сегменти, відповідні до певних фрагментів думки, забезпечують зв'язок цих сегментів і впорядковують їхню внутрішню семантичну структуру за допомогою акцентуації стрижневого компонента змісту (Антипова, 1981).

Ще однією важливою функцією тонів Т. І. Шевченко, Р. К. Потапова вважають делімітацію усного тексту. Проте необхідно зазначити, що відрізок мовлення не просто виокремлюється, але й зв'язується певним чином з іншими частинами тексту. Дослідження В. В. Ощепкової, А. М. Антіпової, В. С. Григораш, М. В. Чеснокової дозволяють говорити про більшу варіативність реалізації категорії тону при виконанні функції зв'язки. Загальновідоме положення про те, що висхідні тони передають незавершеність, готовність мовця продовжувати комунікацію, а спадні – завершеність думки, відносно самостійність відповідних сегментів, здається слушним, але занадто абстрактним. Різноманіття тонів, що реалізують інтегративність, зв'язність окремих одиниць дискурсу відбиває наявність не тільки різних ступенів зв'язності інтонаційних груп, але й додаткових відтінків значення. Поява того або іншого тону пояснюється не стільки смисловими, скільки психофізіологічними та екстралінгвістичними факторами.

Отже, тон – це інтонаційна категорія, яка чітко сприймається на слух і відтворюється в мовленні. На думку Д. Крістала, тон – найважливіша функціональна одиниця просодії, з якою асоціюється лінгвістичне значення (Crystal, 1997).

Тон становить собою перерву поступового, плавного характеру руху голосу в мелодійному контурі інтонаційної групи, і є найважливішим засобом створення експресивності мовлення.

Первинна функція тону – оформлення найбільш важливих у смисловому плані елементів інтонаційної групи, створення їх перцептивної виділеності.

Основним акустичним корелятом є частота основного тону (ЧОТ). Тому при дослідженні мовленнєвої мелодії багато експериментаторів обмежуються вивченням саме цієї характеристики.

Фіксоване значення ЧОТ містить інформацію про характер роботи голосового джерела, що насамперед, обумовлюється трьома факторами: квазіперіодичністю коливань голосових зв'язок, індивідуальними особливостями та емоційним станом мовця (Григоращ, 2014).

Важливою часовою просодичною характеристикою є темп. Під темпом звичайно розуміється швидкість вимови уривка мовлення на одиницю часу.

Темп в мовленні поряд з іншими компонентами інтонації бере участь у передаванні смислової інформації, є засобів формування одиниць мовлення (синтагм, фраз), виділяє найбільш важливі ділянки висловлювання, є показником типу вимови і стилю вимови (уповільнений, розмовний, урочистий, швидкий), характеризує емоційне мовлення і фізичний стан мовця.

Темп визначається екстралінгвістичними і лінгвістичними факторами. Серед екстралінгвістичних:

- тема розмови або характер тексту (темп багато в чому залежить від того наскільки добре тема знайома мовцю; темп зростає із зростанням кількості мовних кліше, що вживаються в мовленні);
- час, що присвчений на передавання інформації (при скороченні часу темп мовлення зростає);
- емоційність мовленнєвої ситуації (зростання емоційної напруженості при трансляванні спортивних репортажів зв'язано з уповільненням або прискоренням темпу мовлення коментатора);
- уміння мовця чітко висловлювати свої думки.

Вітчизняна дослідниця А. А. Калита вирізняє повільний темп мовлення – 2-4 склади на секунду, помірний темп мовлення – 5-6 складів на секунду, швидкий темп мовлення – 10-12 складів на секунду (Калита, 2001).

На думку Т. І. Ковалевської, «темпоральні характеристики виражаються за допомогою певного темпового оформлення, що реалізується крізь зміни

середньозвукової (середньоскладової) тривалості, наявності чи відсутності пауз, їхнього типу та тривалості. Наростання темпу, зменшення тривалості пауз, сегментація емоційного висловлювання на короткі інтоногрупи порівняно з нейтральним варіантом висловлювання відображають динаміку розвитку емоційного збудження мовця та характер емоцій» (Ковалевська, 2011: 141). У результаті низки експериментів було встановлено середню швидкість спонтанного англійського мовлення (швидкість мовлення – 4,4-5,9 складів на секунду; швидкість артикуляції – 2,3-4,3 склади на секунду) (Goldman-Eisler, 1968).

Поняття темпу містить і паузацію мовлення. З точки зору реалізації просодичних характеристик пауза трактується як переривання в мовленнєвому континуумі, фіксоване внаслідок падіння рівня інтенсивності до нуля на мінімальній часовій ділянці, а фізіологічним корелятом паузи виступає зупинка в роботі органів мовлення, приведення їх у стан спокою (Калита, 2001).

Р. К. Потапова, Л. В. Златоустова зазначають, що тривалість пауз в мовленні не перевищує 3 сек., що не перевищує тривалості синтагми. Час вдиху і видиху при спокійному диханні характеризується такою ж величиною. Автори припускають, що існують певні межі тривалості різноманітних мовленнєвих явищ, які мають певне фізіологічне підґрунтя. Тривалі паузи чергуються з короткими уривками звучання і навпаки, більш тривалі відрізки звучання комбінуються з короткими паузами. Таке розташування пауз і звучання на думку вчених, сприяє врівноваженню темпоральних характеристик мовлення (Златоустова, Потапова, 1997).

У лінгвістичній літературі терміном *пауза* часто позначають два різнорідних поняття: перерву у фонації та межу інтонаційного членування (Глушко, 2004). Пауза, як межа членування, є певною мірою граматичним явищем, що відбиває синтаксичну будову тексту. До того ж фонетична реалізація такої паузи варіює і здійснюється або за допомогою зміни тону на межі двох фраз без реальної зупинки звучання, або шляхом одночасної зміни

тону та перерви звучання. Такі паузи отримали назву граматичних, або синтаксичних (Иванова-Лукьянова, 1998; Кривнова, 1978; Ларченко, 1990; Светозарова, 1982).

Паузація, яка є делімітацією мовленнєвого континууму на фізично зручні для вимови або семантично обумовлені групи (Петренко, 2000), викликана низкою чинників, серед яких виділяють стилістичні, когнітивні та фізіологічні, синтаксичні та семантичні (Глушко, 2004), психолінгвістичні чинники (Александрова, 2004).

Н. А. Леонтьєва пропонує наступну класифікацію пауз в спонтанному мовленні:

1. Тематична пауза, що сигналізує про семантичну цілісність і закінченість нею смислової «ділянки» тексту, як правило, припадає на межу повної синтагми всередині фрази, характеризується обов'язковою наявністю перерви у звучанні;

2. Пошукова пауза, що відбиває процес мовного планування: пошук найбільш підходящої лексичної одиниці, словоформи тощо. Вона позначає межу неповної синтагми всередині фрази, обов'язковою є наявність перерви у звучанні (Леонтьєва, 1983).

Характеристики просодичних моделей синтагм залежать від наявності / відсутності фразових ви видільних наголосів. Типологія видільних наголосів зв'язана з функціями інтонації – комунікативною, модальною, емоційною. Однією з яскравих особливостей просодії спонтанно породжуваних висловлювань спортивного коментарю є типологія просодичних моделей синтагм. У спонтанному мовленні коментаторів переважають моделі з комунікативним значенням незавершеності, що продиктовано текстовою функцією – зв'язку блоків фрази, фоноабзацу та тексту в цілому.

Висновки до розділу I

Варіативність відіграє важливу роль у функціонуванні мови, виконує соціальні функції, дозволяє диференціювати мовлення. Залежно від умов і

мети спілкування розрізняти такі соціальні чинники як гендерна, вікова, професійна належність.

Соціальні діалекти виникають за наявності географічних та соціальних відмінностей у системі спілкування: чим більш явними є ці відмінності, тим чіткіше проявляється диференціація діалектного і соціального характеру.

Комунікативна ефективність мовлення коментатора визначається низкою соціолінгвістичних факторів. Стратифікаційна варіативність пов'язана з соціальною структурою суспільства й виявляється у мовних і мовленнєвих відмінностях, які є типовими для представників різних соціальних спільнот. Ситуативна варіативність виявляється у використанні різних мовних засобів залежно від комунікативної ситуації.

Композиційно спортивний коментар складається зі вступу, основної частини та висновків. Перша частина (вступ) покликана привернути увагу слухачів до спортивної події й налаштувати на емоційне сприйняття репортажу. За такого підходу просодичні засоби в мовленнєвих ситуаціях виконують свою компенсаційну функцію з допомогою різноспрямованої взаємодії з лексико-граматичними засобами, що сприяє підвищенню або пониженню ступеня емоційної акцентуації висловлювання.

Основна частина коментаря містить трансляцію спортивного заходу з обговоренням результатів спортивної події, а також покликана коментувати саме перебіг гри або перегонів.

Кінцева частина (висновки) складається з короткого підведення підсумків спортивної події.

Тексти спортивного репортажу варіюють залежно від їх комунікативного спрямування. При дослідженні жанру спортивного репортажу визначальними екстралінгвальними факторами, що впливають на оформлення текстів, які до нього відносяться, можна вважати спонтанність мовлення коментатора, котрий завжди є професійним спортивним коментатором, а також виражене авторське ставлення та емоційна забарвленість. При цьому в емоційному мовленні спортивного коментатора під час набуття висловлюванням високого

рівня емоційно-прагматичного потенціалу відбуваються явища компенсаторної артикуляції. Основними фоностилістичними рисами спортивного коментарю є швидкий нерівномірний темп мовлення, подрібнене членування на невеликі синтагми, які групуються у межах досить тривалих фраз, переважання коротких пауз, більшість з яких є синтаксичними, або зумовлені динамікою подій; часті сильні наголоси не тільки на повнозначних словах, але й на службових; широкий діапазон коливань основного тону й, нарешті, переважна кількість мовних тактів з рівним або дещо пониженим рухом основного тону. Усі перераховані вище фактори створюють у слухачів спортивного репортажу враження емоційно забарвленого, виразного, енергійного мовлення.

Мовлення коментаторів спортивних програм є квазіспонтанним. Маючи певний завчасно підготований план телевізійного репортажу, знаючи тему виступу, коментатор не завжди спирається на готовий текст і часто імпровізує. Мовлення коментаторів і кореспондентів, яке, спираючись на письмовий текст, завчасно підготоване, і одночасно містить багато елементів, що сприяють його невимушеності, спонтанності.

Кожний спортивний коментар є неповторним. Коментатор не може повністю передбачити перебіг репортажу, що змушує його кожного разу шукати потрібні слова, потрібну інтонацію.

Матеріали, які увійшли до Розділу 1, опубліковано автором у наукових статтях і матеріалах конференцій:

1. Сіваченко І. В. Вплив просодії на ефективність мовлення спортивних коментаторів. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. С. 217-228.
2. Сіваченко І. В. Особливості темпу мовлення англійських коментаторів футбольних матчів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Серія: «Філологія». С. 101-103.
3. Сіваченко І. В. Роль динамічного компонента просодії у мовленні спортивних коментаторів (на матеріалі коментарів кінних перегонів). *Записки*

з романо-германської філології. Одеса: КП ОМД, 2018. Вип. 1(40). С. 178-184.

Розділ 2. Програма і методика інструментально-фонетичного дослідження

Для отримання об'єктивних даних про просодичні характеристики мовлення британських спортивних коментаторів, доцільним є застосування експериментальних методів дослідження, що поєднують аудиторський та акустичний види аналізу з використанням таких методів як вимірювання, порівняння, лінгвістична інтерпретація результатів дослідження.

Інструментально-фонетичне дослідження проводилось для перевірки обґрунтованих нами теоретичних положень щодо визначення просодичних особливостей мовлення спортивних коментаторів. Визначення просодичних ознак у мовленні коментаторів різних за жанром спортивних репортажів здійснювалось відповідно до програми і методики дослідження, спрямованих на вирішення його основних завдань і включало аудиторський та комп'ютерний види аналізу та лінгвістичну інтерпретацію отриманих даних.

2.1. Методи дослідження

Сучасна експериментальна фонетика розвивається як наука, яка має безліч наукових напрямків, що містить знання і методи із суміжних областей: акустики, психоакустики, інформатики, когнітивної психології, розпізнавання образів, штучного інтелекту. Це пов'язано з особливою природою фонетики, яка вивчає мовленнєві сигнали, що мають подвійну природу: ментальну і фізичну.

У процесі дослідження була використана комплексна методика, в основу якої є методи, що традиційно вживаються у фонетичних дослідженнях.

У методиці передбачені основні етапи проведення експеримента, обов'язкові для виконання лінгвістичного дослідження, що містять такі основні пункти дослідження:

- постановка завдання, обрання об'єкта дослідження і обґрунтування гіпотези;

- лінгвістичний аналіз літературних джерел, обрання мовленнєвого і текстового матеріалу, що реалізується у практиці мови з проблеми дослідження;
- високоякісний запис мовленнєвих фрагментів в реалізації носіїв мови у природних і студійних умовах;
- багатоетапний аудиторський аналіз, що складається з трьох етапів: слухового, аудиторського з інформантами – носіями досліджуваної мови, аудиторський з фахівцями-фонетистами;
- функціональний аналіз, що містить проведення інтонографічного та спектрального аналізів мовленнєвих фрагментів та обробку кількісних значень методами багатовимірної математичної статистики;
- узагальнення, опис і встановлення взаємозв'язку між кількісними і якісними показниками результатів експерименту з перевіркою їх статистичної надійності;
- лінгвістична інтерпретація результатів аудиторського, електроакустичного аналізу і встановлення спільних і відмінних ознак опису лінгвістичного об'єкта дослідження;
- побудова моделі на підставі отриманих даних і перевірка гіпотези методами аналіз-синтез-аналіз;
- основні висновки і опис теоретичних положень нової гіпотези.

Усі методи можуть розглядатися з точки зору їх об'єктивності / суб'єктивності (Щерба, 1974; Зиндер, 2003). До суб'єктивних методів аналізу відносяться перцептивний і лінгвістичний аналізи, до об'єктивних – метод інструментального дослідження та метод статистичної обробки даних, а також динамічний функціональний аналіз, що полягає у побудові узагальненого інтонаційного контуру (УІК), методика обчислення якого була запропонована в лабораторії експериментальної фонетики ОНУ імені І. І. Мечникова (Бровченко, 1976). Побудова узагальненого інтонаційного контуру (УІК) є важливим завданням при дослідженні просодії мовлення. При цьому основними просодичними параметрами є характер розподілу частоти

основного тону та інтенсивності в межах структурних елементів фрази (Волошин, Григорян, 2011).

Професор Б. М. Лобанов побудову інтонаційного контуру задає набором нормованих контурів мелодії, ритміки та інтенсивності у вигляді портретів інтоном. Портрет інтоном – це сукупність просодичних параметрів, які беруть участь у побудові інтонаційного контуру синтагми (Лобанов, Кучеров, 1983).

2.2. Експериментальний матеріал дослідження

Відповідно до мети та завдань дослідження був визначений корпус експериментального матеріалу, який склали 30 уривків з мовлення 10 спортивних коментаторів британського телебачення. Усі експериментальні тексти, а саме монологічні квазіспонтанні тексти відрізнялись непередбачуваністю, імпровізованим характером спілкування, неофіційною і невимушеною манерою мовлення. Такі характеристики комунікативного акту є основними екстралінгвальними факторами, які характеризують розмовне мовлення, що дозволяє розглядати досліджувані монологічні тексти як зразки живого, розмовного, невимушеного мовлення. Також заради чистоти експерименту ми не враховували такі соціальні фактори як вік та професійна приналежність, що входять до поняття «соціальний статус», крім фактору територіальної приналежності мовця.

Логічно припустити, що мовлення кожного зі спортивних коментаторів відрізняється особливостями просодичної структури.

Наведемо зразки аудіофайлів мовлення представників різних за жанром спортивних коментарів, які підлягали інструментально-фонетичному дослідженню.

Загальний час звучання аудіо матеріалу представленого 10 інформантами, склав 4 години 24 хвилини.

Тексти коментаторів футбольних матчів

№ з/п	Футбольний матч	Текст коментаря
1	Manchester United vs Liverpool (2018) Stewart Gardner and Paddy Crerand	<p>United have had much the better of it since Rafa Benitez arrived at Anfield. But how Liverpool would love! Wait! Rooney wants a chance! That would have been a penalty kick. It's a great ball from Anderson. Alonzo's forehead... pulls it towards Rooney... Rooney....and Reina saves. Oh, dear me he controls up better than he ends there. Really it's a difficult ball to control. They quickly should run. That's another greatly bad time to get one with it.</p> <p>Well that's another bit while it off for Liverpool. Catch all Gerard's. I figure it's Carnac who hits and goes over the bar. Good ball! Breathe out. Almost puts into his own net. It's difficult to tell. GOAL! Ronney hasn't scored for three years! And now he strikes against Liverpool! Unbelievable! United – One, Liverpool – Nill!</p>
2	Real Madrid vs Liverpool (UEFA Champions League 2018) Daniel Lewis	<p>Liverpool have started this match brilliantly, really getting at Madrid's defenders. Salah so very nearly in behind once again, and from the next attack a knockout was almost pounced on by Alexander-Arnold - Navas read it well to race out.</p> <p>GOAL DISALLOWED! Benzema thought that he had given Madrid the lead, only for the offside flag to go up. Karius produced a superb stop to keep out Ronaldo's close-range header, and Benzema was the wrong side of Liverpool's defence from the follow-up.</p> <p>G-o-a-l! Real Madrid 1 –0 Liverpool (Karim Benzema).</p>

		The most bizarre goal in Champions League history not quite possibly the best! Gareth Bale, on the pitch for two minutes, sends an overhead kick flying past Loris Karius from 15 yards.
3	Aston Villa vs Fulham (The Premier League/ 2018) Darren Plant	KICKOFF! Fulham get us underway at Wembley! Villa finally get a foot on the ball and it sees Snodgrass play an inviting ball through to Adomah down the left. However, Fredericks gets back to help the ball out for a goal kick. SHOT! This is inventive from Kamara, who rolls off Terry and sends a volley towards goal. It is tipped over by Johnstone but the referee awards a goal kick. GOAL! Aston Villa 0-1 Fulham. Sessegnon has done nothing for 23 minutes but the youngster has just produced a magical through-ball for Cairney, who is able to slot into the far corner from 10 yards, beating the onrushing Johnstone. Brilliant goal.
4	Fulham vs Arsenal (The Premier League/ 2018) Joe Fish	A slack pass from Bellerin is picked up by Luciano Vietto in the Arsenal half and the Argentine drives forward to the edge of the box, where he unleashes a shot which takes a big deflection off Holding. Leno reacts really way to the change of direction and pushes the ball away with a strong hand. The Cottagers still possess their own attacking threat though. Schurrle takes on a shot from 22 yards which Leno gathers smoothly. The German did have options up with him but decided to go for goal and it was a decent effort on target. GOAL! FULHAM 0-1 ARSENAL (ALEXANDRE LACAZETTE) The Gunners take the lead just before the half-hour mark, with Lacazette brilliantly finishing off a well-worked move.

5	<p>Chelsea vs Manchester United (The Premier League/2018)</p> <p>Daniel Lewis</p>	<p>SAVE! An injection of pace from Lingard, only being halted by a tackle from Kante. A free kick from 10 yards inside their own half is played short to Young; the subsequent cross into the box was cleared and Chelsea countered. Hazard with plenty of room to run into, and his shot down low so nearly caught out De Gea at his front post - good save in the end.</p> <p>GOAL! CHELSEA 1-0 MANCHESTER UNITED (EDEN HAZARD, PENALTY)</p> <p>As calm as you like from Eden Hazard, brushing himself down to send David de Gea the wrong way from the penalty spot. It has been a match lacking in quality so far, but the build-up to that spot kick being awarded was brilliant from the Belgian.</p>
6	<p>Tottenham Hotspur vs Crystal Palace (The Premier League /2017)</p> <p>Darren Plant</p>	<p>Palace have started well and have already begun to impose themselves on the game. A free kick was won in a central position around 40 yards from goal but Spurs defended the situation well. More danger signs for Spurs with Zaha delivering an excellent cross for Sakho, who just misses out on heading past Gazzaniga, instead colliding with the goalkeeper who didn't look confident at all. Spurs finally get a foot on the ball and it sees Kane glide down the left flank, nicking the ball past one player before a sliding challenge halts him going past another. That got the crowd involved. I have no idea how we remain goalless. Palace could have easily scored four, while Spurs are seeing cross after cross blocked.</p> <p>GOAL! Tottenham Hotspur 1-0 Crystal Palace. Spurs open the scoring! The Palace defence make more blocks but the ball falls to Son on the edge of the box, and the South</p>

		Korean finds a way through with a 20-yard curler into the bottom corner. It's unstoppable.
7	Chelsea vs Watford 9 (The Premier League /2017) Matt Law	<p>Chelsea kick things off at Stamford Bridge...Kabasele makes a wonderful challenge to deny Morata inside the Chelsea box, but the offside flag had been raised. It has been a very bright opening couple of minutes from both teams here.</p> <p>Watford are knocking the ball around with pace and purpose in these early moments. They are absolutely bursting with confidence as Rudiger has to stretch to clear a cross from Pereyra. Watford are all over Chelsea like a rash at the moment as Cleverley delivers deep into the home side's box, but the referee blows for a free kick. The home side looks nervy early on here.</p> <p>GOAL! Chelsea 1-0 Watford</p> <p>Chelsea makes the breakthrough in the 12th minute as Pedro curls a wonderful effort into the back of the net. The Spaniard's effort hit the inside of the post before landing into the Watford goal!</p>
8	Stoke City vs Manchester United (The Premier League /2017) Mark Langshaw	<p>There's a half chance for Stoke as Jese gets in behind the United defence and shoots wide. The Potters win their first corner of the afternoon moments later, but David de Gea is quick off his line to make a confident catch. Looks like the hosts are planning on pressing their opponents, rather than parking the bus. Stoke are looking confident this afternoon.</p> <p>United have just tested their resolve, with Pogba releasing Rashford along the left channel, but Cameron is on hand to snuff out the danger. Mark Hughes has set out a tight stall this afternoon and has shown ambition to take the game to the visitors.</p>

		<p>After a bright start to the match, Stoke have buried their heads in the sand when they should be getting up in the United players' faces. Choupo-Moting attempts to release Jese with a cheeky backheel, but it doesn't come off. The Potters need to try a different approach.</p> <p>GOAL! Stoke City 1-0 Manchester United</p> <p>Well, that came against the run of play! After retreating into their shell, Stoke hit United with a blistering counter. Diouf plays in a deft cross from the right, Bailly misses it and Choupo-Moting is there to guide the ball home from close range. It was a simple tap-in for the Cameroonian which De Gea could do nothing about.</p>
9	<p>Crystal Palace vs Hull City (The Premier League /2017) Martin Tyler</p>	<p>As far as general play is concerned, Hull are having the better of this game. Clucas has seen a tame effort saved and Maguire has volleyed over. Good response from the Tigers but they need to get back on level terms. This is developing into a decent contest. Hull are showing plenty of ambition going forward, with Maguire and Grosicki looking particularly dangerous, but so far, they are struggling to test Hennessey.</p> <p>GOAL! Crystal Palace 3-0 Hull City.</p> <p>Dawson upends Schlupp as he is about to shoot from close range and it is a definite penalty. Dawson is booked before Milivojevic steps up to place the ball into the bottom corner. Palace are safe. Hull are down.</p>
10	<p>Manchester vs Liverpool (The Premier</p>	<p>And the ball goes out of play for a goal kick to Liverpool. Karius, the Liverpool goalkeeper places the ball, runs up and boots it well upfield to Henderson the outside left. What's he going to do? He'll lose if if he's not careful. No!</p>

	League / 2017) Rob Hawthorne	He swings it across the goalmouth, hard and high a beautiful centre. And Mane's right there: the centre-forward's there and he's unmarked; and he jumps he gets his head to it and – oh! What a goal! What a beautiful goal! Великобританія, 2018, sportsmole.co.uk,https://www.sportsmole.co.uk/football/live-commentary
--	---------------------------------------	---

Таблиця 2.2

Тексти коментаторів кінних перегонів

№ з/п	Кінні перегони	Текст коментаря
1	Gold Cup (Royal Ascot 2018)	<p>Go straight in. Ready. Set. They're off. Racing for the Gold Cup two and a half miles. They begin a long run down.</p> <p>A neighbour Frankie Dettori second on the outside and Reel is kept here by Ryan Moore followed then by Jack Hobbs and then Idaho closes up.</p> <p>Rivet is being kept quiet of the other runner. Barney Roy's white cap drops onto the rails and that at the moment means Churchill can't kill on the back of Lancaster Bomber.</p> <p>Peace Envoy looked awkward. Barney Roy has his big day. Unfortunately, Churchill didn't really turn up this afternoon.</p> <p>Великобританія, 2018, режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=PTXabwjPS14</p>
2	Breeder's Cup World	They're kicking up plenty of turf now after the heavy rain and it's Maverick Wave that leads the way. A neighbour

	Championship	<p>Frankie Dettori is second on the outside and Reel is kept here by Ryan Moore followed then by Jack Hobbs and then Idaho closes up. They're tracked by Ban Backlands Ulysses as they ran.</p> <p>And they're followed by Mike Green both and towards the Sixties rear almond Desert Encounter on their way down to swing leave often and they're kicking up plenty of turf now after the heavy rain and it's Maverick Wave that leads the way. A neighbour Frankie Dettori second on the outside and Reel is kept here by Ryan Moore followed then by Jack Hobbs and then Idaho closes up. They're tracked by Ban Backlund Ulysses as they ran. Now My Dreamboat is further back in the field from Sixties Song.</p> <p>Великобританія, 2016, режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Vkj3jtY-RPY&list=RDCMUCWZuaUWzzl60uclgZ9QsOJw&start_radio=1&rv=Vkj3jtY-RPY&t=29</p>
3	Royal Ascot	<p>Just the medal set from James Thomas takes the field, leaves the stores keeps on with a Barney Roy, tries to get in amongst the face makers as Thunder Snow in the all blue colors on the white face of Lancaster Bomber the first to the show. Rivet is being kept quiet of the other runner. Barney Roy's white cap drops onto the rails and that at the moment means Churchill can't kill on the back of Lancaster Bomber. He's on the back of the other good open runner Thunder Snow, piece 10-point Mr. Scaramanga and Forest Ranger. So Rivet and heed of Lancaster Bomber are the two that can't field up this steady climb away from Swindie Bottom. In third place</p>

		<p>there are all blue colors and blue cap of Thunder Snow. Великобританія, 2017, режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=aBtnDO8ZSD0</p>
--	--	---

2.3. Аудиторський аналіз та методика дослідження перцептивних характеристик мовлення спортивних коментаторів

Вивчення фонетичної системи будь-якої мови не можливе, на думку багатьох фонетистів (Бровченко Т. А., Потапової Р. К., Багмут А. І.), без дослідження методом перцептивного аналізу мовлення носіїв мови. Цей вид аналізу найбільш повно розкриває особливості функціонування мовлення. Для дослідження у царині перцептивної фонетики важливого значення набуває визначення того, в який спосіб мовці використовують звукову інформацію при сприйнятті мовленнєвих повідомлень і які саме просодичні характеристики виявляються істотними для правильної фонологічної інтерпретації того або іншого явища (Потапова, 2004).

Метою аудиторського аналізу мовлення коментаторів спортивних програм є визначення просодичних особливостей.

Аудиторський аналіз проводили аудитори-філологи в галузі аудіювання, викладачі та аспіранти кафедри теоретичної і прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Одним з основних завдань аудиторського аналізу є дослідження того, як аудиторам на підставі обробки власне фонетичних характеристик сприймаються та інтерпретуються фонетичні сигнали і яку теоретичну значущість набувають отримані результати про варіативність фонетичних (зокрема, просодичних) характеристик (Murray, 1993).

Аудиторський аналіз складався з кількох етапів:

1. Відбір експериментального матеріалу для дослідження.
2. Розробка протоколів, які було надано аудиторам.
3. Обробка отриманих даних аудиторського аналізу для подальшого

дослідження і лінгвістичної інтерпретації.

Аудиторам надавався експериментальний матеріал, який складався з 30 фрагментів квазіспонтанних монологічних текстів у виконанні 10 коментаторів, під час представлення ними спортивних кінних перегонів та футбольних матчів. Надані тексти мали на меті визначити якість сприйняття і розуміння мовлення спортивних коментаторів, а також встановлення в ньому специфічних вимовних особливостей в царині просодії.

До завдань аудиторів-філологів входило:

1. Виявити мелодійні характеристики в експериментальному корпусі, враховуючи тип ядрового тону і його характер (напрямок руху, крутість, тональний рівень початку і кінця), характер передядрової частини, тональний рівень синтагми, тональний діапазон синтагми.

2. Визначити гучність вимови.

3. Визначити швидкість вимови.

4. Визначити наявність і характер пауз.

5. Графічно зобразити інтонацію мовлення з урахуванням наведених вище просодичних параметрів (використовуючи метод інтонування, прийнятий на кафедрі теоретичної і прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова).

При проведенні аудиторського аналізу були використані наступні перцептивні дискретні градації за кожною ознакою:

- тональний рівень: низький, середній, високий, надвисокий;
- тональний діапазон: вузький, середній, широкий, надширокий;
- тип термінального тону: спадний (низький, середній, високий); висхідний (низький, середній, високий); рівний; спадно-висхідний;
- гучність: низька, середня, висока;
- швидкість вимови: повільна, середня, швидка;
- тип сприйнятої паузи: надкоротка, коротка, середня, тривала, надтривала.

Пауза, як і будь-яке інше мовне явище, багатофункціональна. Вона може бути розглянута з точки зору: 1) положення у фразі або надфразній єдності; 2) розташування в синтагмі; 3) тривалості; 4) характеру часового заповнювання; 5) відношення мовця до висловлювання; 6) напрямку дії паузи (Антипова, 1979: 97).

Крім вищенаведеної класифікації необхідно взяти до уваги наявність пауз хезитації заповненого і незаповненого характеру, що відіграють важливу роль у процесі смислового членування речення. Членування потоку мовлення паузами хезитації часто спостерігається у спонтанному мовленні. Більшість дослідників феномена паузації колювання відносять до його складу такі різновиди, як заповнені (filled) паузи, автоматизми (automatisms), повторювання (repetitions), самовиправлення та / чи фальш-старти (self-corrections and falsestarts) (Снегір'ова, 2007: 277). Інколи повторювання, самовиправлення та / чи фальш-старти відносять до більш широкого поняття «лабіринти» (mazes) (Levelt, 1999).

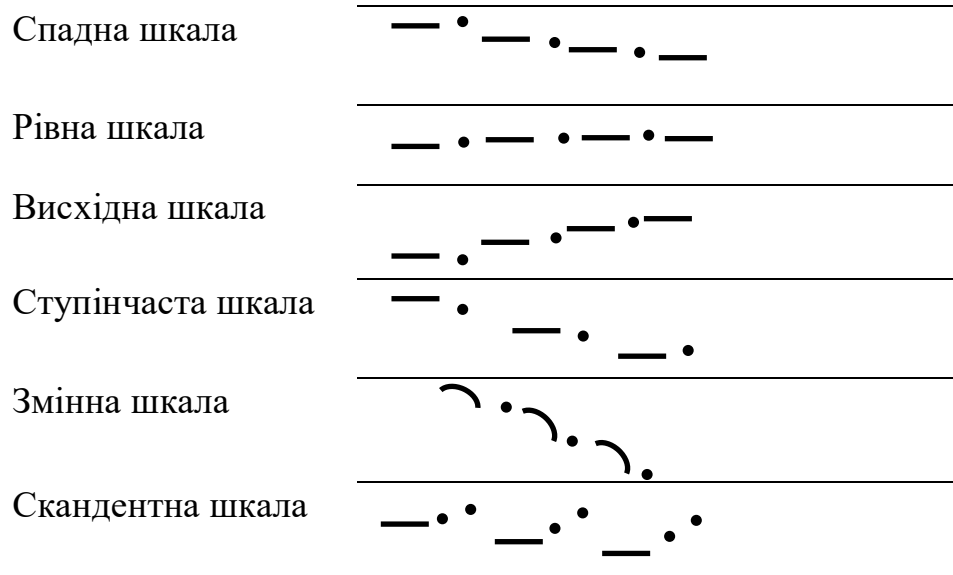
Заповнена пауза хезитації триваліша за незаповнену, при цьому «наповнювач» такої паузи вокалізується не на весь час тривалості заповненої паузи. Тобто, заповнена пауза складається з абсолютної паузи і «наповнювача» (Петренко, 2000: 315).

Тривалість паузи може бути різною. Абсолютна тривалість залежить від безлічі факторів: від положення в реченні або тексті, стильової спрямованості тексту, індивідуальної манери мовця, складності тексту тощо (Антипова, 1979: 100).

У дослідженнях, присвячених питанню смислового членування і паузації на матеріалі різних мов, відзначається, що для спонтанного мовлення характерна невелика кількість міжсинтагменних і міжфразових пауз, що пояснюється більшою емоційністю цього виду усного мовлення. У спонтанному мовленні внутрішньосинтагменні паузи зустрічаються досить часто, що обумовлюється його непередготовленістю (Блохіна, 1983; Бондаренко, 2000; Потелина, 1983).

Графічне зображення типу термінального тону:

Напрямок руху основного тону: спадна, рівна, висхідна

Висотний рівень першого наголошеного складу: висока, середня, низька.

Д. Крістал, підкреслюючи значну роль термінального тону в передачі емоційного ставлення мовця до висловлювання, говорить про дев'ять основних тонів, до яких відносяться: низький спадний, високий спадний, середній спадний, низький висхідний, високий висхідний, повний висхідний, рівний, спадно-висхідний і висхідно-спадний (Crystal, 2003). Спільними для всіх є такі ознаки:

- 1) зміни в напрямку руху основного тону;
- 2) характер змін у русі основного тону;
- 3) рівень початку (високий, середній, низький);
- 4) діапазон тону (широкий, середній, вузький).

О'Коннор та М. Арнольд пропонують систему тональних груп, основною їх функцією є вираження емоційно-модальних відносин.

Таблиця 2.3.

Система тональних груп (за О'Коннором та М. Арнольдом)

Інтонаційна модель	Конотації
I. (Низька шкала) + низький спадний тон	Холодність, спокій, стриманість
II. Висока шкала + низький спадний тон	Авторитетність, розсудливість, категоричність
III. (Низька шкала) + високий спадний тон	Особиста зацікавленість, особистий інтерес, співчуття.
IV. Висока шкала + високий спадний тон	Щирість, легкість, повітряність
V. Висхідно-спадний тон	Захоплення і самозадоволення
VI. (Низька шкала) + низький висхідний тон	Спонування на подальшу розмову, відкладання рішення, суперечливість, спокійне попередження
VII. Висока шкала + низький висхідний тон	Заспокоювання, підбадьорювання
VIII. Високий висхідний тон	Питання, перепит, прохання повторити
IX. Спадно-висхідний тон	Контраст, часткова поступка, попередження
X. Спадний висхідний тон	Благання, підбадьорювання

Виклад усіх результатів аудиторського аналізу супроводжувався відповідними інтонограмами. Відібрані на кожному з етапів аудиторського аналізу найтипівіші просодичні характеристики мовлення спортивних коментаторів підлягали подальшому комп'ютерному аналізу. Результати перцептивного аналізу підтверджувались, уточнювались і доповнювались під час проведення комп'ютерного аналізу.

Отже, аудиторський аналіз, в основу якого, на думку В. Г. Волошина, покладений модифікований метод семантично протилежних пар оцінок мовлення уможлиблює повну оцінку різних видів мовлення, виявлення особливостей просодичної організації озвученого тексту.

2.4. Методика проведення комп'ютерного (акустичного аналізу)

Для комп'ютерного аналізу було використано апаратно-програмну систему обробки акустичних мовних сигналів, реалізованих на базі персонального комп'ютера за програмами *PRAAT Version 5.3.8*.

Системи *PRAAT* є широко вживаним українськими та зарубіжними дослідниками з метою проведення фонетичних досліджень вже протягом 10 років. Так, цифрові показники максимумів, мінімумів та усереднених значень тривалості (мс), частоти основного тону (надалі ЧОТ) (Гц), інтенсивності (дБ) у сегментованих висловленнях було отримано згідно відповідних алгоритмів, що закладені у програмний інструментарій.

Програмне забезпечення *PRAAT* уможливило отримання графічних зображень висловлень різної тривалості, а також застосування синхронної текстової анотації отриманих осцилограм, тональних і амплітудних контурів тощо. Результати вимірювань інструментального аналізу наведено у Розділі 3. Комплексне опрацювання отриманих даних здійснювалось окремо по кожному з 10 інформантів.

Дослідження просодичних характеристик англійських експериментальних висловлень проводилося з використанням абсолютних та унормованих відносних значень, які дають можливість отримати точніші дані з незначним ступенем варіативності і усувають індивідуальні відмінності дикторів у частоті основного тону та темпі вимови, а також відносно звукового тиску (інтенсивність).

На рисунку 2.1 представлений зразок інтонограми з мовлення досліджуваних інформантів, коментаторів, отриманий за допомогою комп'ютерної програми *PRAAT*.

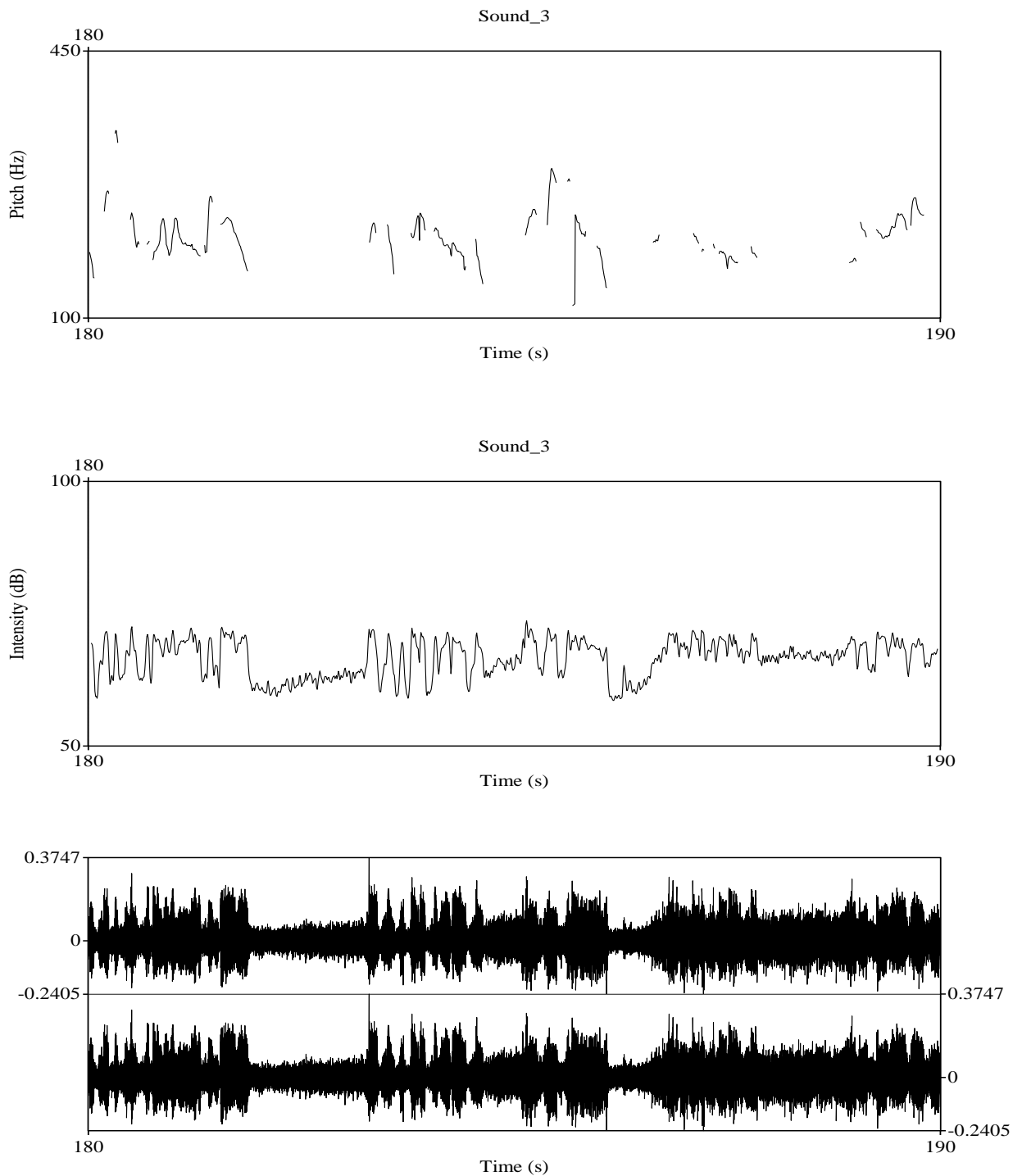

Рис. 2.1. Зразок інтонограми з мовлення коментатора футбольної гри

Цифрові показники максимумів, мінімумів і середніх значень тривалості (мс), частоти основного тону (Гц), інтенсивності (дБ) від сегментованих фраз були отримані згідно з відповідними алгоритмами, закладеними в програмних пакетах (Перебийніс, 2002: 119).

Діапазон ЧОТ склав 60-300 Гц для чоловічих голосів; 60 - 400 Гц для

жіночих голосів. Діапазон інтенсивності – від 0 до 90 дБ як для чоловічих, так і жіночих голосів.

Отримані результати вимірів були представлені у вигляді зведених електронних таблиць і узагальнюючої таблиці в програмі Excel 2007 з метою подальшої обробки даних і представлення їх у вигляді діаграм і графіків.

З метою забезпечення достовірного аналізу, підрахунок отриманих результатів здійснювався окремо по кожному з 10 досліджуваних коментаторів. Час звучання аудіо матеріалу, відібраного для комп'ютерного аналізу склав 28 хвилин.

В інтонології існує взаємозв'язок між суб'єктивними характеристикам (перцептивними) і об'єктивними (акустичними) параметрами, який виражається в кореляції: корелятом мовленнєвої мелодії є частота основного тону (ЧОТ), гучність відповідає значенню звукового тиску, тобто інтенсивності, швидкість мовлення залежить від тривалості звучання мовних одиниць і характеру розподілу пауз.

Комп'ютерний аналіз здійснювався за частотними, темпоральними та динамічними характеристиками.

Частотні характеристики аналізувалися за наступними параметрами:

1) максимальних (F_{\max}), мінімальних (F_{\min}) і середніх (F_{mean}) значень ЧОТ у синтагмах і фразях;

2) максимального діапазону ЧОТ (F_{Δ}) (у Гц) мовлення кожного інформанта, який обчислювався як різниця між максимальним і мінімальним значеннями ЧОТ;

3) характер реалізації діапазону ЧОТ (у відносних одиницях) між середньою частотою мовця і максимальним рівнем ЧОТ (позитивний інтервал) і її мінімальним рівнем (негативний інтервал). Відношення позитивного інтервалу до негативного дозволяє визначити характер реалізації ЧОТ, а саме в якому регістрі – верхньому або нижньому – реалізується діапазон голосу мовця. За основу було взяте число, рівне одиниці, яке вказує на рівномірну реалізацію діапазону голосу в обох регістрах; якщо

отримане число більше одиниці – діапазон голосу реалізується у верхньому регістрі; якщо отримане число менше одиниці –діапазон голосу реалізується в нижньому регістрі.

У темпоральних характеристиках існують показники, що впливають на сприйняття темпу як швидкого, повільного або середнього. До них відноситься, наприклад, показник середньої тривалості складу (стс) як показник швидкості вимови складів, який далі може диференціюватися за середньою тривалістю наголошених або ненаголошених складів. Важливим параметром є й паузальна насиченість тексту, яка визначається за допомогою співвідношення часу фонації до часу паузації. Необхідно відзначити також, що в цьому випадку значущою є й загальна тривалість фонації.

У нашому дослідженні розглянуті темпоральні характеристики з урахуванням наступних параметрів:

- 1) тривалість всіх синтагм (у мс);
- 2) кількість складів у всіх синтагм;
- 3) кількість наголошених складів у синтагмах;
- 4) кількість ненаголошених складів у синтагмах;
- 5) середня тривалість складу в синтагмі (у мс);
- 6) коефіцієнт паузації (K_p);
- 7) середня тривалість наголошеного складу в синтагмі;
- 8) середня тривалість ненаголошеного складу в синтагмі;
- 9) співвідношення тривалості наголошеного і ненаголошеного складів;
- 10) тривалість усіх міжфразових, міжсинтагмених та внутрішньо-синтагмених пауз (у мс);
- 11) співвідношення пауз різної тривалості (в %);
- 12) середньопаузальна тривалість (у мс).

Усі зафіксовані в мовленні спортивних коментаторів паузи були класифіковані наступним чином:

- 1) надкоротка пауза – до 200 мс;

- 2) коротка пауза – від 201 до 500 мс;
- 3) середня пауза – від 501 до 800 мс;
- 4) тривала пауза – від 801 до 1200 мс;
- 5) надтривала пауза – більше 1200 мс.

Крім того, окремо обчислювався відсоток уживання заповнених і незаповнених пауз.

Динамічні характеристики мовлення, або енергетичні досліджувалися на підставі нижченаведених показників:

- 1) максимальні (I_{\max}), мінімальні (I_{\min}) і середні (I_{mean}) показники інтенсивності у всіх фразах і синтагмах (у дБ);
- 2) динамічний діапазон фраз (I_{Δ}) (у дБ);
- 3) локалізація максимуму інтенсивності в синтагмі (перший наголошений склад, шкала, ядерний склад);
- 4) інтенсивність першого наголошеного і ядерного складів (у дБ).

При дослідженні показників інтенсивності в мовленні коментаторів загальний характер розподілу енергії в межах фрази не відрізнявся варіативним характером, за винятком пікових значень на першому наголошеному складі та ядрі.

Кількісний аналіз результатів визначення акустичних параметрів здійснювався індивідуально для кожного диктора шляхом визначення усередненого максимального діапазону флуктуацій цифрових значень параметра.

Зіставний аналіз сприйнятих параметрів мовлення коментаторів спортивних програм, отриманий методом аудиторського аналізу і об'єктивних фізичних характеристик (ЧОТ, інтенсивності, темпоральних), отриманих комп'ютерним методом аналізу звукового сигналу, свідчить про наявність закономірних залежностей між об'єктивними і суб'єктивними характеристиками досліджуваних фраз, тобто суб'єктивно сприймані якості мовлення забезпечуються об'єктивними фізичними параметрами не тільки окремо узятих фраз, але й характером тексту в цілому.

Висновки до розділу 2

У другому розділі окреслено шляхи аналізу просодичних особливостей мовлення коментаторів спортивних програм. Експериментальний матеріал склали 30 уривків з мовлення 10 коментаторів спортивних програм – футбольних матчів та кінських перегонів. Мовлення інформантів, а саме, монологічні квазіспонтанні висловлювання відрізнялись невідготовленістю, імпровізованим характером спілкування, неофіційною і невимушеною манерою мовлення.

Відповідно до мети та завдань в інструментально-фонетичному дослідженні використовувалась комплексна методика, яка традиційно вживається у фонетичних дослідженнях.

Метою аудиторського аналізу, який проводили аудитори-фонетисти було визначення просодичних характеристик мовлення коментаторів. Виклад результатів аудиторського аналізу супроводжувався відповідними інтонограмами та зразками мовлення досліджуваних інформантів.

Аудиторський аналіз дав змогу визначити та окреслити такі риси просодичної виділеності як частотність вживання основних типів шкал, термінальних тонів, швидкість вимови та паузація.

Результати аудиторського аналізу підтверджувались, доповнювались за допомогою спеціальної комп'ютерної програми обробки мовленнєвого сигналу *PRAAT Version 5.3.8*, представлену на офіційному сайті у вільному доступі.

Усі отримані під час акустичного дослідження результати та їх кількісне опрацювання ґрунтувалися на визначенні описаних у розділі показників за загальноприйнятими формулами і мали на меті виявлення специфічних просодичних особливостей мовлення коментаторів спортивних програм – футбольних матчів і кінських перегонів.

Підрахунки передбачали обчислення абсолютних та відносних показників вимірюваних параметрів і виведення середніх значень, що склали основу лінгвістичної інтерпретації просодичного мовлення

коментаторів.

Основні положення розділу 2 викладені у публікаціях автора:

1. Сіваченко І. В. Динамічні особливості англомовного коментаря футбольного матчу. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку сучасної науки»*. Київ, 6-7 липня 2018 року. С. 66.

2. Сіваченко І. В. Особливості просодичної організації мовлення британських спортивних коментаторів кінних перегонів. *Open Science: Interesting Events for 2020. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference*. Primedia E-launch LLC. Chicago, USA. 2020. P. 97-101. URL: <http://el-conf.com.ua>

3. Sivachenko I. Pitch characteristics of English football commentaries. *Znanstvena misel*. Slovenia, 2018. P. 49-53.

Розділ 3. Результати перцептивного та інструментального аналізу мовлення спортивних коментаторів

У цьому розділі дисертаційного дослідження наводяться результати експериментальної перевірки обґрунтованих нами теоретичних передумов стосовно просодичної організації мовлення спортивних коментаторів. У процесі інструментально-фонетичного дослідження, що включало аудитивний, аудиторський та комп'ютерний види аналізу, було визначено перцептивні й акустичні характеристики мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів, описано спільні та відмінні частотні, темпоральні і динамічні особливості коментаторського мовлення.

3.1. Результати перцептивного аналізу мовлення спортивних коментаторів

3.1.1. Аналіз структурно-композиційних особливостей та синтагматичного членування мовлення спортивних коментаторів

До завдань аудиторів-фонетистів входило визначити особливості синтагматичною членування футбольного коментаря та коментаря кінних перегонів. Зазначимо, що основною одиницею дослідження було обрано тональну групу (або синтагму). Синтагма – фонетична єдність, що виражає єдине змістовне ціле в процесі мовлення-думки, що складається як з однієї ритмічної групи, так і з декількох (Щерба, 1958: 86).

Розглянемо синтагматичне членування подієвого футбольного коментаря (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Синтагматичне членування футбольного коментаря

Коментарі Кількість синтагм	Синтагматичне членування мовлення (%)					
	1	2	3	4	5	6
Коментар № 1	15	13	10	35	17	10
Коментар № 2	11	12	13	21	23	20
Коментар № 3	10	18	20	21	20	11
Коментар № 4	13	10	15	28	16	18
Коментар № 5	17	14	25	18	16	10
Коментар № 6	8	20	23	20	15	14
Коментар № 7	9	11	18	19	22	21
Коментар № 8	11	19	21	29	11	9
Коментар № 9	14	22	18	28	8	10
Коментар № 10	7	9	22	26	19	17
Усереднені показники	11,5	14,8	18,5	24,5	16,7	14,0

Отримані результати дають підстави стверджувати, що у мовленні коментаторів футбольних матчів превалюють чотирисинтагменні фрази (24,5 %). Другу позицію за частотністю вживання посідають трисинтагменні фрази (18,5 %). Кількість двосинтагменних фраз та шестисинтагменних фраз є приблизно однаковою та складає 14,8 % та 14,0 % відповідно. Вживання односинтагменних та двосинтагменних фраз пояснюється спонтанністю і непередбачуваністю мовлення інформантів. Чотирисинтагменні, п'яти- та шестисинтагменні фрази зазвичай використовуються футбольними коментаторами у моменти розгортання атак. Наведемо уривок з коментаря сорок третьої хвилини матчу UEFA Champions League 2018 “Real Madrid vs. Liverpool”:

GOAL DISALLOWED! | Benzema thought | that he had given Madrid the lead | , only for the offside flag to go up | . Karius produced a superb stop | to keep out Ronaldo's close-range header | , and Benzema was the wrong side of Liverpool's defence | from the follow-up ||.

Обраний фрагмент характеризується наявністю односинтагменної фрази (Goal disallowed!), а також трисинтагменної та чотирисинтагменної фрази.

Синтагматичні особливості коментаря кінних перегонів представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Синтагматичне членування коментаря кінних перегонів

Коментарі Кількість синтагм	Синтагматичне членування мовлення (%)						
	1	2	3	4	5	6	7
Коментар № 1	3	5	11	20	16	20	25
Коментар № 2	4	7	12	20	16	18	23
Коментар № 3	6	6	8	17	21	22	20
Коментар № 4	4	6	10	16	19	22	23
Коментар № 5	5	8	9	18	22	20	18
Коментар № 6	7	9	11	13	19	20	21
Коментар № 7	3	8	14	15	22	18	20
Коментар № 8	1	8	9	19	17	23	23
Коментар № 9	3	7	6	18	22	20	24
Коментар № 10	4	10	8	16	19	19	24
Усереднені показники	4	7,4	9,8	17,2	19,3	20,2	22,1

У мовленні коментаторів кінних перегонів найбільш рекурентними є шести- та семисинтагменні фрази (20,2 % та 22,1 % відповідно). Одно-, дво- та трисинтагменні фрази не є частотними. Відсоток їх вживання у мовленні складає 4 %, 7,4 % та 9,8 відповідно.

Особливістю синтагматичного членування спортивного коментаря кінних перегонів є превалювання «горизонтального» типу членування речення, коли короткі синтагми збираються у відносно довгі фрази. На відміну від мовлення футбольних коментаторів, у якому відсутні семисинтагменні фрази, а відсоток вживання одно- та двосинтагменних фраз складає 11,5 % та 14,8%, у мовленні коментаторів кінних перегонів простежується зворотна тенденція: зменшення кількості коротких фраз та збільшення частотних довгих фраз. Можливо, це пов'язано з подачею інформації коментаторами у певній послідовності.

Таким чином, футбольний коментар та коментар кінних перегонів вирізняються різною структурно-композиційною організацією та особливостями синтагматичного членування. Спільними рисами для обох жанрів є ділянки наративного опису подій на полі чи треку, а також моменти збільшення емоційного напруження.

3.1.2. Частотність використання основних шкал і термінальних тонів

На думку С. В. Чечеля (Чечель, 1999), для медійного дискурсу притаманними є такі просодичні особливості: 1) висока тональна варіантність; 2) рекурентність тонів розширеного діапазону; 3) висока частотність низьких висхідних та складних тонів; 4) значна кількість висхідних тонів, що завершують фінальні синтагми; 5) значна діапазональна та реєстрова варіантність.

Оскільки спортивний коментар є жанром як спортивного, так і медійного дискурсу, він характеризується певною просодичною організацією.

Однією з основних мелодійних характеристик ідентифікації мовлення спортивних коментарів можна вважати частотність і номенклатуру шкал та термінальних тонів.

Результати дослідження, наведені в таблиці 3.3, підтверджують, що мовлення футбольних коментаторів маркують спадна (34,7 % – середня частотність вживання за всіма коментарями) і висхідна (29,4 % – середня

частотність вживання за всіма коментарями) типи шкал.

Таблиця 3.3

Частотність вживання основних типів шкал у мовленні
футбольних коментаторів

Коментарі	Основні шкали (%)				
	Спадна	Рівна	Висхідна	Змінна	Однаго- лошена
Коментар № 1	32	27	26	13	2
Коментар № 2	37	23	29	8	3
Коментар № 3	38	21	30	9	2
Коментар № 4	40	26	28	5	1
Коментар № 5	33	25	30	8	4
Коментар № 6	29	19	40	10	2
Коментар № 7	38	28	24	7	3
Коментар № 8	36	24	29	5	6
Коментар № 9	29	31	32	4	4
Коментар № 10	35	28	26	6	5
Усереднені показники	34,7	25,2	29,4	7,5	3,2

Висока рекурентність висхідної шкали (29,4 %), яка є характерною для емоційно-забарвленого розмовного мовлення, призводить до того, що мовлення футболістичних коментаторів звучить жваво, невимушено і таким чином привертає увагу глядачів. Висхідна шкала вживається як у фінальних, так і не у фінальних синтагмах. Змінна та однагоголошена шкали не є частотними, відсоток їх використання складає 7,5 % та 3,2 % відповідно. Однагоголошена шкала часто маркує еліптичні конструкції, якими рясніє коментаторське мовлення.

Розглянемо частотність вживання спадної, рівної та висхідної шкал на різних ділянках мовлення футболістичних коментаторів.

За 100% взято загальну частотність вживання у трьох проаналізованих

фрагментах коментаторського мовлення відповідних типів шкал (рис. 3.1):

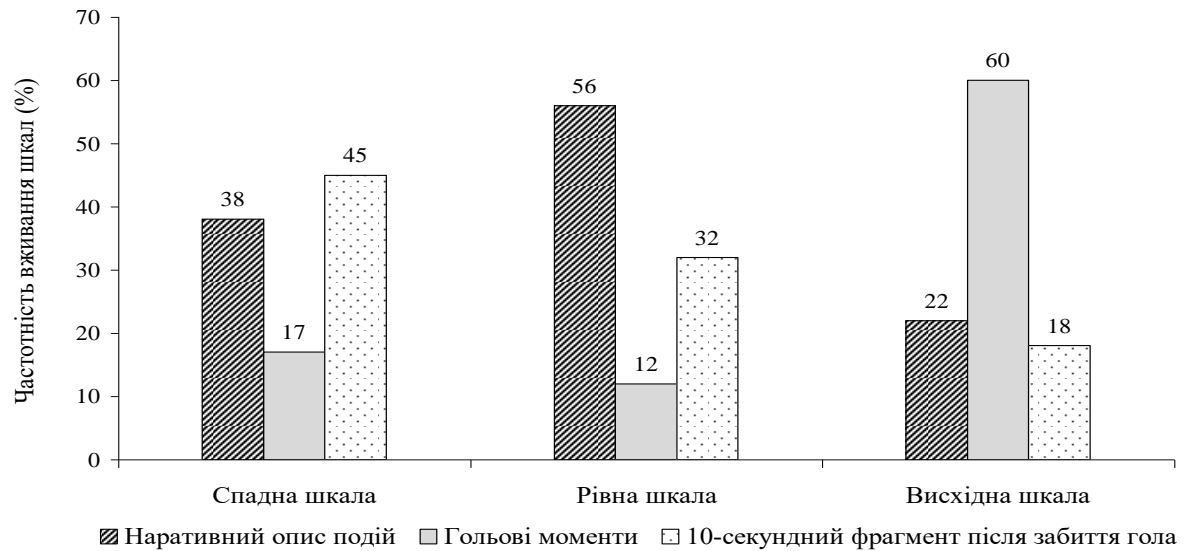

Рис. 3.1 Частотність вживання шкал на різних ділянках футбольного коментаря

Для наративного опису подій найбільш характерними є спадна (38 %) та рівна (56 %) типи шкал. Коментар гольових атак супроводжується превалюванням висхідної шкали (60 %), тоді як момент забиття гола та його 10-ти секундний опис – високої спадної (45 %) або рівної шкал (32 %).

Таблиця 3.4

Частотність вживання основних термінальних тонів у мовленні футбольних коментаторів

Коментарі	Основні термінальні тони (%)				
	С (\)	В (/)	Р (-)	СВ (v)	ВС (^)
Коментар № 1	48	31	14	6	1
Коментар № 2	51	34	10	4	1
Коментар № 3	46	38	9	5	2
Коментар № 4	50	41	6	3	—
Коментар № 5	44	37	12	5	2
Коментар № 6	42	41	11	4	2
Коментар № 7	47	40	8	5	—

Коментар № 8	45	42	9	2	2
Коментар № 9	49	35	12	3	1
Коментар № 10	52	35	7	3	3
Усереднені показники	47,4	37,4	9,8	4,0	1,4

Примітки: Термінальні тони: С – спадний; В – висхідний; Р – рівний; СВ – спадно-висхідний; ВС – висхідно-спадний.

Згідно з даними таблиці 3.4, у номенклатурі термінальних тонів домінуюче місце посідає спадний термінальний тон (47,4 %). Рекурентність вживання висхідного термінального тону є також високою (37,4 %), що загалом є нехарактерною рисою спонтанного мовлення. Цей факт можна пояснити підвищеною емоційністю коментаторського мовлення, особливо у гольові моменти. Рівні та складені термінальні тони є недосить вживаними (9,8 % – рівний тон, 4 % – спадно-висхідний тон та 1,4 % – висхідно-спадний тон).

Також було відзначено високу частотність високого спадного тону (High Fall), що складає 68 % від загальної кількості усіх спадних тонів. У коментаторському мовленні високий спадний тон маркує прикметники з емоційним забарвленням. У ситуаціях, коли гра зосереджується в центрі поля, можна спостерігати вживання середнього рівного тону та низького висхідного тону для позначення нефінальності. Водночас ці типи термінальних тонів часто вживаються при оформленні еліптичних речень. Необхідно зазначити, що при коментуванні небезпечних моментів у грі та при зростанні емоційної напруженості перераховані вище термінальні тони можуть використовуватися одночасно.

Дистрибуцію термінальних тонів на різних ділянках футбольного коментаря представлено на рис. 3.2.

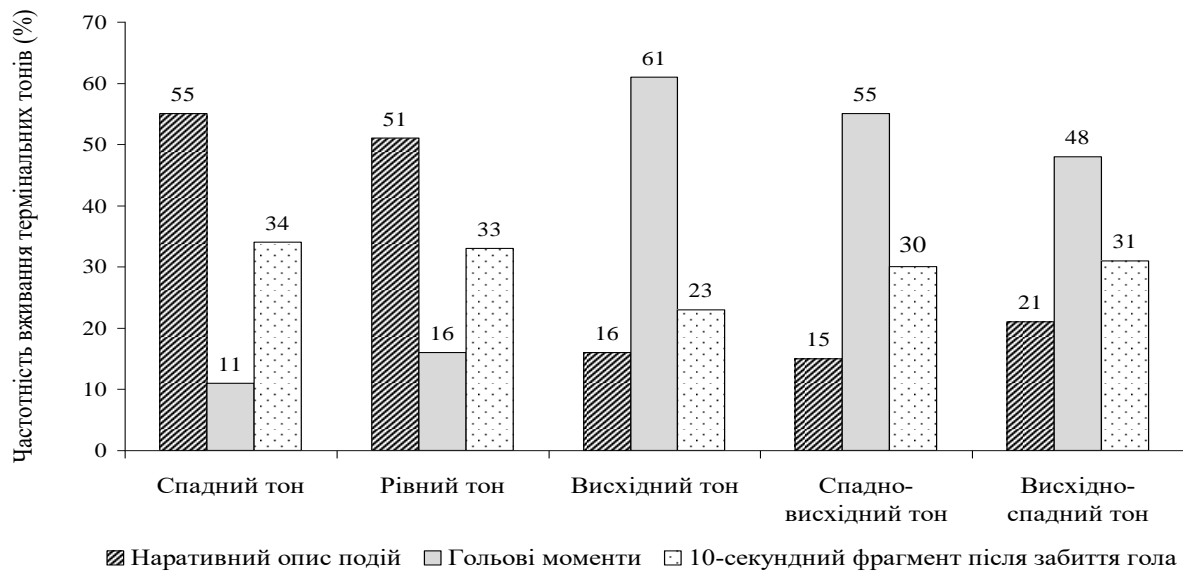

Рис. 3.2 Частотність вживання термінальних тонів на різних ділянках футбольного коментаря

Наративні описи характеризуються домінуванням спадного (55 %) та рівного (51 %) термінальних тонів. Опис гольових атак характеризується більшою рекурентністю висхідного тону (61 %) а також складних спадно-висхідних (55 %) та висхідно-спадних тонів (48 %). 10-секундний фрагмент після забиття гола маркується високим спадним термінальним тоном (34 %). Високий висхідний термінальний тон демонструє здивування, а високий спадний тон – радість та задоволення результатами гри.

Проілюструємо наративний фрагмент із футбольного матчу між командами «Манчестер Юнайтед» та «Ліверпуль», що характеризується превалюванням спадної та рівної шкал і спадного термінального тону (рис. 3.3).

And -the -ball goes -out of -play for a , goal kick | to , Liverpool || Karius, § the Liverpool , goalkeeper | places the , ball, | runs , up | and , boots , it | well , upfield to , Henderson | the , outside-left.

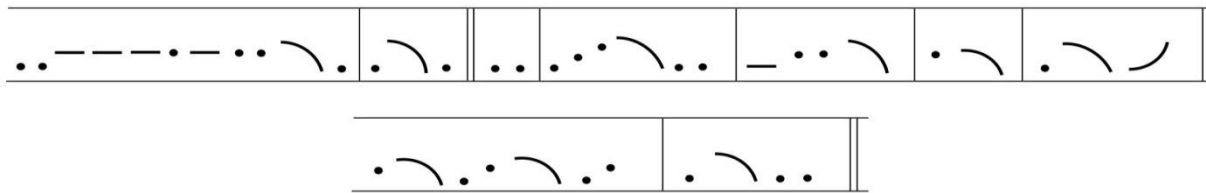

Рис. 3.3 Інтонограма вищенаведеної фрази

У наступному фрагменті коментатор описує гольовий момент, що супроводжується забиттям гола (рис. 3.4):

/What's he /going to /do? He'll /lose if / if he's not \careful. \No! He /swings it across the /goalmouth, | /hard and /high – a /beautiful \centre | And /Mane's /right there: the /centre-/forward's \there| and he's un\marked; and he \jumps| he /gets his /head to /it and| — \oh! \What a \goal! \What a 'beautiful \goal!

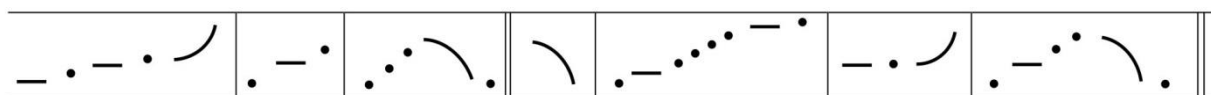

Рис. 3.4 Інтонограма фрази з висхідною шкалою

Проілюстрований фрагмент супроводжується більшою маркованістю просодичними засобами, ніж наративний опис подій. У мовленні коментатора превалює висхідна шкала. Напруженість зростає з кожною наступною синтагмою. Використання у мовленні висхідної шкали вказує на те, що мовець немовбито очікує чогось; висхідна шкала в поєднанні з висхідним термінальним тоном вказує на незавершений характер висловлювання. Остання фраза “\What a \goal! \What a 'beautiful \goal!” вимовляються у широкому діапазоні (рис. 3.5). Перший наголошений склад починається вище середини тонального діапазону та завершується високим спадним тоном, що у поєднанні з високою шкалою вказує на емоційну напруженість мовлення коментатора.

What a goal! What a beautiful goal!

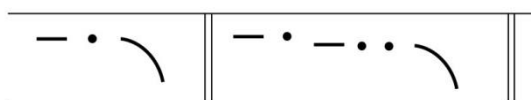

Рис. 3.5 Інтонограма вищенаведеної фрази

Отримані результати підтверджують попередні дослідження українського лінгвіста Е. О. Нушикян, яка стверджує, що для висловлювань, що виражають подив, характерними є високий початок з наступним різким спадом ЧОТ (Нушикян, 1986: 66).

Наступним етапом аудиторського аналізу є опис номенклатури та дистрибуції шкал і термінальних тонів у мовленні коментаторів кінних перегонів.

Характер розподілу частотності вживання основних типів шкал у мовленні коментаторів кінних перегонів представлено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Частотність вживання основних типів шкал у мовленні коментаторів кінних перегонів

Коментарі	Основні шкали (%)				
	Спадна	Рівна	Висхідна	Змінна	Однонаго-лошена
Коментар № 1	45	28	10	12	5
Коментар № 2	40	35	11	11	3
Коментар № 3	47	26	15	8	4
Коментар № 4	51	23	14	9	3
Коментар № 5	41	33	17	7	2
Коментар № 6	43	33	10	10	4
Коментар № 7	40	40	12	6	2
Коментар № 8	44	32	14	7	3

Коментар № 9	50	27	13	5	5
Коментар № 10	48	24	15	9	4
Усереднені показники	44,9	30,1	13,1	8,4	3,5

Аудиторами відмічено, що мовлення коментаторів кінних перегонів є монотонним та відрізняється вузьким тональним діапазоном. Найбільш широко представленими типами шкали є спадна (44,9 %) та рівна (30,1 %). Вживання висхідної, змінної та однонаголошеної шкал є менш частотним та складає 13,1 %, 8,4 % та 3,5 % відповідно.

Аналізу також підлягала частотність вживання спадної, рівної та висхідної шкал на початку кінних перегонів, всередині та наприкінці (рис. 3.6)

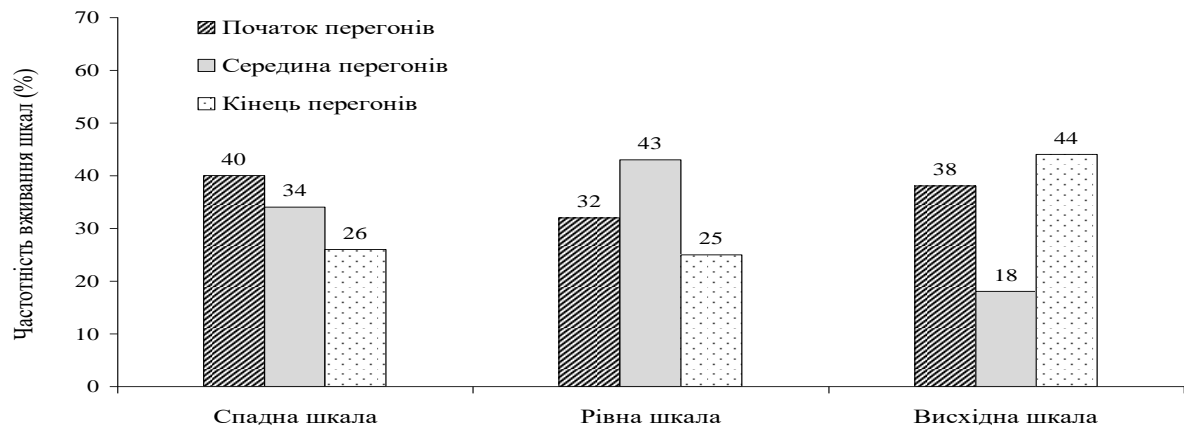

Рис. 3.6 Частотність вживання шкал на різних ділянках коментаря кінних перегонів

Аналіз досліджуваного матеріалу вказує на те, що спадна шкала маркує мовлення коментарів на початку перегонів частіше, ніж всередині та наприкінці. Її частотність поступово зменшується (початок – 40 %; середина – 34 %; кінець – 26 %). Рівна шкала частіше вживається в середині коментаря (43 %) та є найменш рекурентною наприкінці (25 %). Висхідна шкала має зворотну тенденцію: вона вживається частіше при описі ситуації на треку,

коли вершники наближаються до фінішу.

Дистрибуція термінальних тонів у мовленні коментаторів може бути охарактеризована кількісною перевагою спадного (40,4 %) та рівного (38,8 %) тонів (табл. 3.6). Вони вживаються приблизно в однаковій кількості та свідчать про меншу емоційність мовлення коментарів кінних перегонів у порівнянні з мовленням футбольних коментаторів. У мовленні окремих коментаторів може переважати або спадний тон (коментарі № 1, 2, 4, 7 та 9), або рівний термінальний тон (коментарі № 3, 5, 6 та 10). У коментарі № 8 кількість спадних та рівних термінальних тонів є однаковою.

Таблиця 3.6

Частотність вживання основних термінальних тонів у мовленні
коментаторів кінних перегонів

Коментарі	Основні термінальні тони (%)				
	С (\)	В (/)	Р (-)	СВ (v)	ВС (^)
Коментар № 1	43	11	33	6	7
Коментар № 2	49	10	31	4	6
Коментар № 3	35	9	42	4	10
Коментар № 4	42	11	38	3	6
Коментар № 5	38	9	44	4	5
Коментар № 6	36	12	39	6	7
Коментар № 7	41	10	38	4	7
Коментар № 8	40	11	40	3	6
Коментар № 9	42	8	40	4	6
Коментар № 10	38	9	43	5	5
Усереднені показники	40,4	10,0	38,8	4,3	6,5

Примітки: Термінальні тони: С – спадний; В – висхідний; Р – рівний; СВ – спадно-висхідний; ВС – висхідно-спадний.

На відміну від мовлення футбольних коментаторів, де друге місце за

частотністю вживання посідає висхідний термінальний тон (37,4 %), відсоток його використання у мовленні коментаторів кінних перегонів є значно меншим і складає 10 %. Однак на відміну від футбольного коментаря, коментар кінних перегонів характеризується частішим вживанням складних термінальних тонів (спадно-висхідний – 4,3 %; висхідно-спадний – 6,5 %). За допомогою цих тонів коментатор часто виділяє важливі моменти скачок.

Надалі розглянемо дистрибуцію спадного, рівного та висхідного тонів на трьох ділянках (рис. 3.7).

За 100% взято загальну частотність використання у трьох проаналізованих фрагментах коментаторського мовлення відповідних термінальних тонів.

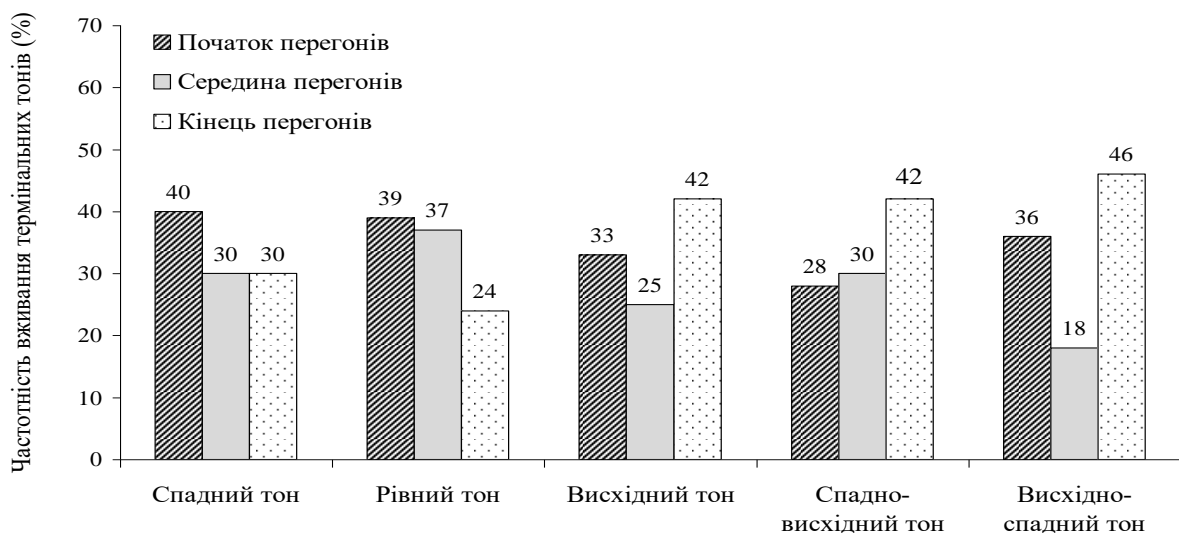

Рис. 3.7 Частотність вживання термінальних тонів на різних ділянках коментаря кінних перегонів

Отримані дані дають підстави стверджувати про превалювання спадного (40 %) та рівного (39 %) тонів на початку перегонів, а також висхідного (42 %), спадно-висхідного (42 %) та висхідно-спадного (46 %) в кінці перегонів. Відсоток вживання спадного термінального тону в середині та наприкінці перегонів є однаковою і складає 30 %. Найменшу кількість висхідних (25 %)

та висхідно-спадних (18 %) тонів зафіксовано у коментарі середини перегонів.

Далі наведемо інтонограми фраз коментаря кінних перегонів Gold Cup (Royal Ascot 2018) (рис. 3.8, рис. 3.9):

Go straight in. | Ready. Set. | They're off!

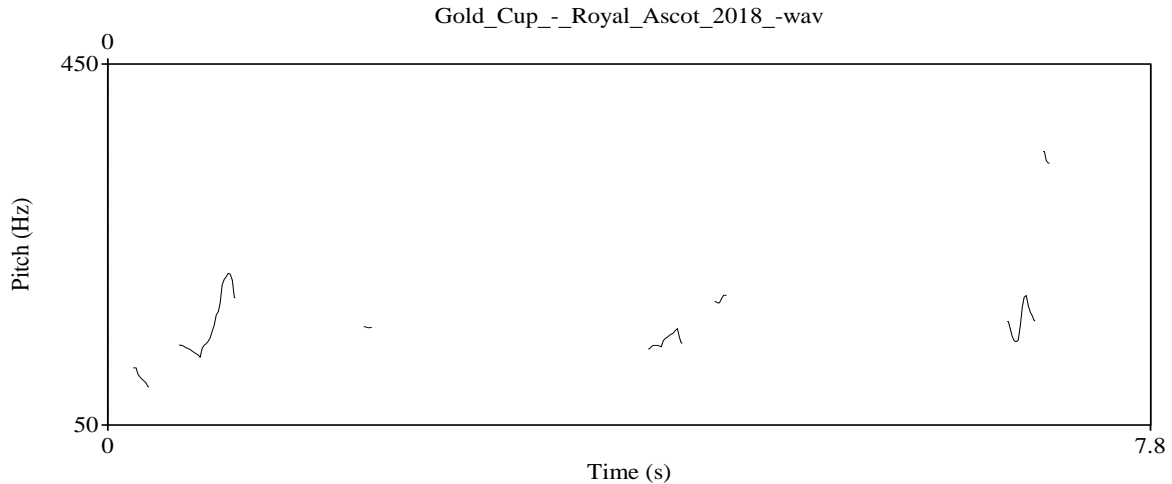

Рис 3.8 Інтонограма вищенаведеної фрази

Вищезазначені синтагми, які є частиною коментаря початку перегонів характеризуються висхідним рухом основного тону та високим спадним термінальним тоном, за допомогою якого коментатор виражає схвильованість майбутніми результатами перегонів. Високий спадний тон у цьому прикладі виконує емотивну та прагматичну функції. Надалі мовлення коментатора стає менш емоційно-насиченим та впевненим (рис. 3.9). Перша синтагма маркується висхідним рухом основного тону та завершується спадним тоном, що реалізується у вузькому діапазоні. Наступні дві синтагми локалізовано у вузькому тональному діапазоні з рівними та спадними термінальними тонами. Напруженість поступово згасає.

Racing for the Gold Cup| two and a half miles./They begin a long run down.

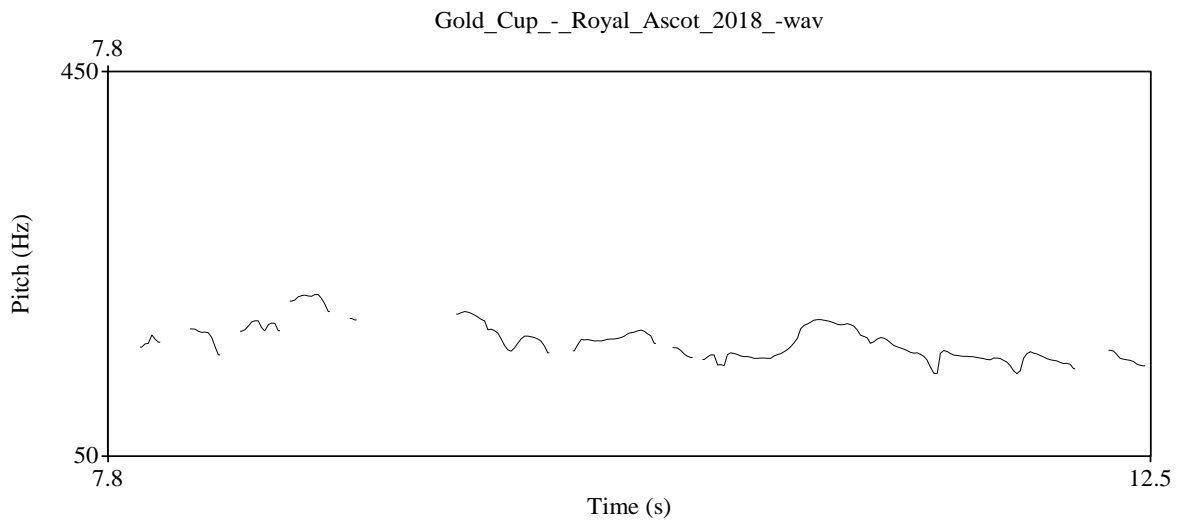

Рис. 3.9 Інтонаграма вищенаведеної фрази

У таблиці 3.7 представлено результати аудиторського аналізу тональних діапазонів на різних ділянках спортивних коментарів. Під час аналізу частоти актуалізації тонального діапазону використано таку класифікацію: 1) широкий діапазон; 2) розширений діапазон; 3) середній діапазон; 4) звужений діапазон; 5) вузький діапазон.

Таблиця 3.7

Частота актуалізації тонального діапазону спортивних коментаторів

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Частота актуалізації тонального діапазону (%)				
		широкий	розширений	середній	звужений	вузький
Футбольний коментар	Наративний опис подій	0	16	67	10	7
	Гольовий момент	47	13	40	0	0
	10-секундний фрагмент після забиття гола	15	18	49	11	7
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	7	20	17	43	13
	Середина перегонів	0	18	45	28	9
	Кінець перегонів	16	27	30	16	11

Зіставлення наведених у таблицях даних свідчить про розширення

тонального діапазону в гольові моменти (47 %) футбольних матчів та у фінальних частинах кінних перегонів (16 %) у порівнянні з частотою актуалізації тонального діапазону на інших досліджуваних ділянках. Найвищий відсоток використання середнього тонального діапазону зафіксовано при наративному описі у коментарі футбольних матчів (67 %) та у середині коментарів кінних перегонів (45 %). Аудиторами також було відзначено, що для коментарів середини кінних перегонів широкий діапазон тону є нехарактерним.

Отже, мелодійний репертуар коментарів футбольних матчів та кінних перегонів представлено спадною, рівною, висхідною, змінною та однонаголошеною шкалами, а також спадним, рівним, висхідним та складними тонами. Аудиторський аналіз дозволив зробити низку висновків щодо використання вищезазначеного мелодійного репертуару в мовленні спортивних коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів.

3.1.3. Аналіз темпу мовлення та паузального членування

На думку багатьох дослідників (Антипова 1984; Златоустова, 1997; Светозарова 1982), темп як компонент просодії відіграє важливу роль в передачі емоційно-модальної інформації.

При проведенні аудиторського аналізу акцент зроблено на дослідженні таких темпоральних характеристик, як темп мовлення, частотність і характер пауз з урахуванням жанрової належності спортивного коментаря.

Для опису темпу мовлення використано таку перцептивну градацію: 1) швидкий темп; 2) прискорений темп; 3) помірний темп; 4) сповільнений темп; 5) повільний темп (табл. 3.8). Аудиторам було запропоновано визначити темп мовлення досліджуваних ділянок футбольних матчів та кінних перегонів.

Таблиця 3.8

Частота актуалізації темпу мовлення спортивних коментаторів

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Частота актуалізації темпу мовлення (%)				
		Швидкий	Прискорений	Помірний	Сповільнений	Повільний
Футбольний коментар	Наративний опис подій	5	13	56	16	10
	Гольовий момент	34	38	28	0	0
	10-секундний фрагмент після забиття гола	21	41	28	10	0
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	10	56	32	2	0
	Середина перегонів	15	48	33	4	0
	Кінець перегонів	47	35	18	0	0

Отримані результати аналізу частоти актуалізації темпу мовлення спортивних коментаторів свідчать:

1. Помірний темп характеризує наративні описи подій у футбольних матчах (56 %), тоді як швидкий (34 %) та прискорений (38 %) темп мовлення маркує описи гольових моментів. Жодним з аудиторів не було відмічено, що описи гольових моментів футбольних коментарів вимовляються у сповільненому або повільному темпі. Для 10-секундного фрагменту футбольного коментаря після забиття гола найбільш характерним є прискорений темп мовлення (41 %).

2. На початку та в середині коментаря кінних перегонів найбільш рекурентними є помірний та прискорений темп мовлення (56 % і 32 %) та (48 % і 33 %) відповідно. Для кінцевої частини коментаря кінних перегонів більш характерним є швидкий темп мовлення (47 %). Жоден з проаналізованих фрагментів не вимовляється у повільному темпі.

Паузація та її комунікативно-прагматичне навантаження є важливим просодичним компонентом коментарів будь-яких спортивних подій.

У сучасній лінгвістичній літературі пауза найчастіше трактується з

одного боку як тимчасовий розрив звукової взаємодії в мовленнєвому континуумі (Антипова 1979), а з іншого – як «компонент звукового сигналу, що, як і будь-який інший компонент плану вираження, є наслідком смислової функції мови» (Багмут, 1985: 87).

З позиції комунікативно-прагматичної обумовленості в мовленні футбольних коментаторів зустрічаються синтаксичні, логічні, прагматичні та паузи коливань (як заповнені – наприклад, фальстарту, – так і незаповнені) (Антипова 1979; Борисова, 1980).

У мовленні футбольних коментаторів вищезазначені паузи представлено таким чином: синтаксичні паузи – 40 %; логічні – 34 %; прагматичні – 16 %; паузи хезитації – 10 %.

Розглянемо характер розподілу вищезазначених пауз на різних ділянках футбольного коментаря (рис. 3.10):

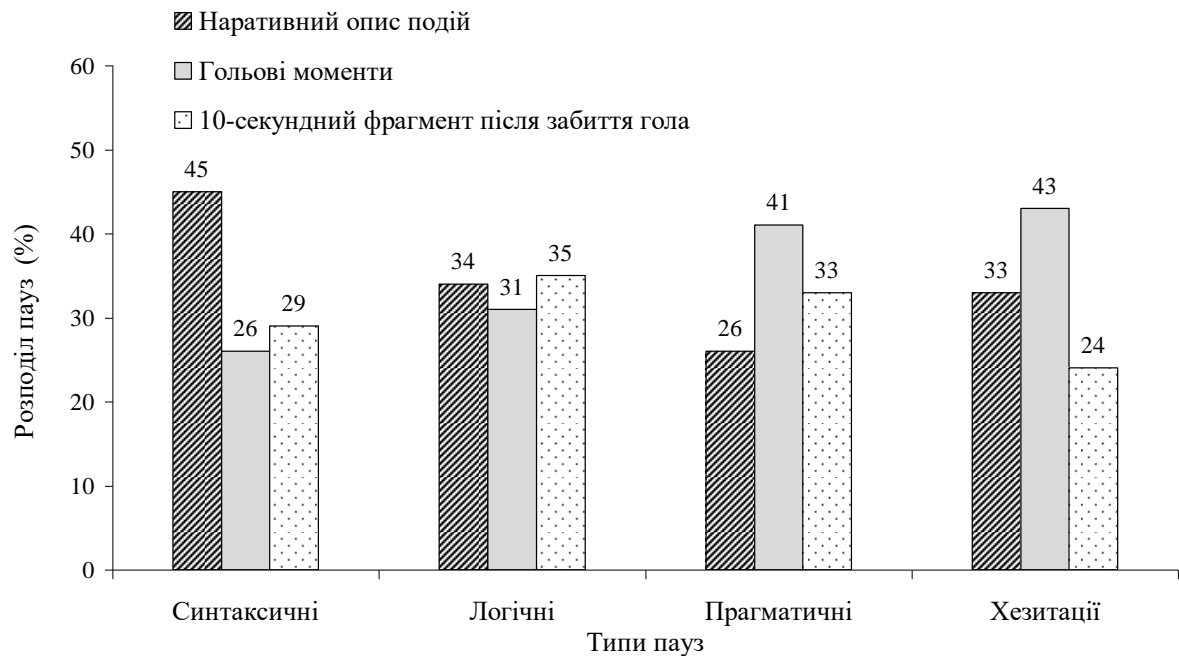

Рис. 3.10 Типи пауз у мовленні футбольних коментаторів

Основна функція синтаксичної паузи полягає в синтагматичному членуванні речення, а логічної – у виділенні смислових елементів висловлювання. Найбільший відсоток синтаксичних пауз маркує наративний

опис подій, що відбуваються на полі (45 %), а найменший відсоток характеризує мовлення коментаторів при описі гольових моментів (26 %). Логічні паузи представлено приблизно в однаковій кількості у всіх трьох досліджуваних мовленнєвих ділянках (34 %; 31 % та 35 % відповідно).

Паузи хезитації використовуються коментаторами в моменти переривання фонового коментаря описом подій на полі (подієвий коментар), а також у моменти високої емоційної напруженості на полі, особливо коли коментатор слідкує за атаками обох команд. Крім того, використання цього типу пауз пов'язано з млявим розгортанням подій на полі та необхідністю підбору влучних слів для його опису. Слід відзначити, що саме паузи хезитації є найбільш тривалими (їхня тривалість може перевищувати 3 секунди). Найбільше пауз хезитації використано у коментарі гольових моментів футбольних матчів (43 %), а найменше – у коментарі забиття гола (24 %).

Варто відзначити, що відсутність або незначна кількість подій, що відбуваються на полі також призводить до появи пауз хезитації.

Прагматичні паузи – це лінгвістично релевантні паузи, реалізація яких обумовлена комунікативною інтенцією мовця й орієнтована на виконання функції впливу. Прагматична пауза не може бути визначена лише як перерва в звучанні певної тривалості, оскільки вона несе смислове навантаження (твердження, іронію, привернення уваги і т.п.) (Антипова 1979; Bolinger 1986). Прагматичні паузи найбільше маркують мовлення гольових моментів (41 %) та є найменш рекурентними у наративному описі подій (26 %).

У мовленні коментаторів кінних перегонів вищезазначені паузи представлено таким чином: логічні – 42 %; синтаксичні паузи – 40 %; прагматичні – 13 %; паузи коливань – 5 %. На відміну від мовлення футбольних коментаторів у мовленні коментаторів кінних перегонів домінують логічні паузи, а відсоток прагматичних пауз та пауз коливань є меншим.

Характер розподілу вищезазначених пауз на різних ділянках коментаря кінних перегонів представлено на рис. 3.11.

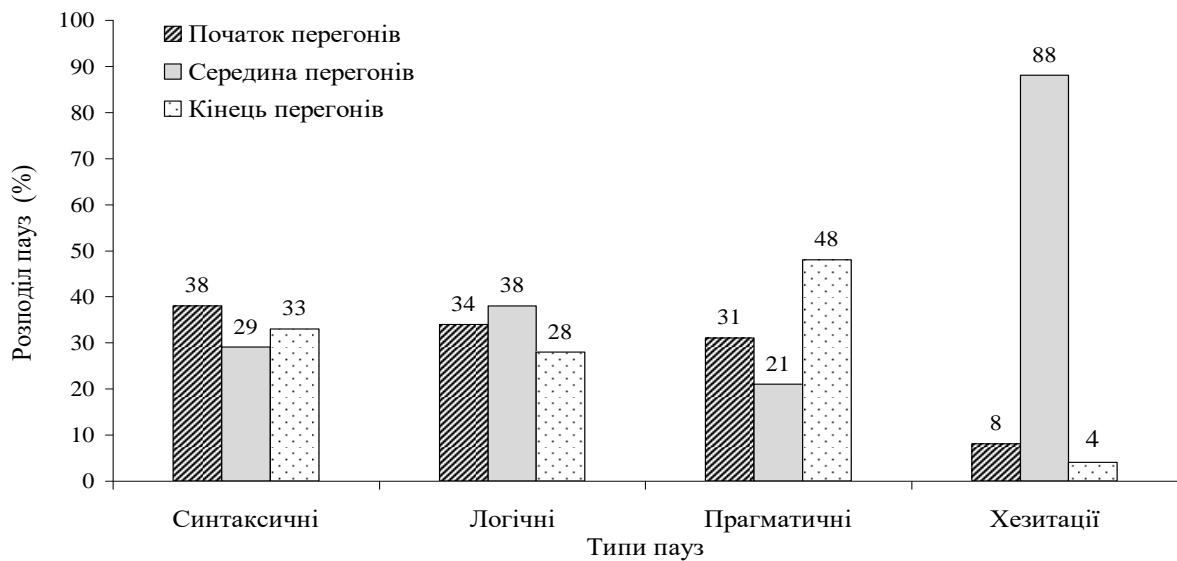

Рис. 3.11. Типи пауз у мовленні коментаторів кінних перегонів

Як ілюструє рисунок 3.11, синтаксичні паузи є більш частотними на початку кінних перегонів (38 %), а логічні – у коментарі середини перегонів (38 %). Прагматичні паузи в більшій кількості маркують мовлення кінця перегонів (48 %). Промінантною особливістю мовлення коментаторів кінних перегонів є локалізація та рекурентність пауз хезитації в середині перегонів (88 %) та їх невелика кількість на початку і в кінці коментаря перегонів.

Подальше інструментальне дослідження темпоральних характеристик мовлення допоможе деталізувати отримані результати аудиторського аналізу, а також визначити такі параметри як: швидкість мовлення, швидкість артикуляції, коефіцієнт паузації, тривалість усіх пауз у досліджуваних фрагментах, а також тривалість міжпаузальних інтервалів.

3.1.4. Аналіз гучності мовлення

Динамічні особливості спортивних коментарів відображаються на акустичному рівні інтенсивністю звукового сигналу, що перцептивно сприймається як гучність. Варіювання гучності є невід’ємним компонентом

просодичного оформлення мовлення спортивних коментаторів.

Для опису гучності мовлення було використано таку перцептивну градацію: 1) низька; 2) знижена; 3) помірна; 4) підвищена; 5) висока. Частоту актуалізації гучності наведено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Частота актуалізації гучності мовлення спортивних коментаторів

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Частота актуалізації гучності мовлення (%)				
		Низька	Знижена	Помірна	Підвищена	Висока
Футбольний коментар	Наративний опис подій	7	28	54	7	4
	Гольовий момент	0	0	21	48	31
	10-секундний фрагмент після забиття гола	0	9	45	35	11
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	0	14	56	13	17
	Середина перегонів	0	11	43	30	16
	Кінець перегонів	0	4	25	49	22

Як свідчать результати перцептивного аналізу для коментарів обох видів спорту, найбільш типовими є помірна та підвищена гучність, яку можна вважати інваріантною особливістю спортивного коментаря. Частота помірної гучності для футбольних коментарів зафіксована в межах 21 % – 54 %. Найвищий відсоток помірної гучності зафіксовано під час наративного опису подій (54 %), а найменший відсоток у момент коментарів гольових моментів (21 %). Висока гучність є найбільш рекурентною у коментарях гольових моментів (31 %).

Для коментарів кінних перегонів низька гучність є нехарактерною. Помірна гучність є найбільш рекурентною на початку (56 %) та в середині (43 %) коментарів кінних перегонів, а підвищена – в кінцевій частині

коментаря (49 %). Частка актуалізації високої гучності є приблизно однаковою на початку (17 %) та в середині (16 %) коментарів кінних перегонів та дещо вищою в кінцевій частині коментаря (22 %). Аудитори також відзначили зниження гучності коментаря, після того як коні перетнули фінішну лінію.

За результатами узагальнених вище результатів перцептивного аналізу було відібрано корпус експериментального матеріалу для проведення подальшого інструментального аналізу мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів.

3.2. Результати інструментального аналізу мовлення спортивних коментаторів

3.2.1. Варіативність частотних характеристик

Основною метою інструментального дослідження є виявлення і вивчення на основі індивідуальних особливостей мовлення коментаторів інваріантних та варіантних частотних, темпоральних і динамічних особливостей коментарів футбольних матчів та кінних перегонів.

Британські дослідники Д. Крістал та Д. Дейві зазначають, що оскільки коментар футбольного матчу є статичним описом подій, що перетинаються з кульмінаційними моментами, паралінгвістичні особливості мовлення коментатора істотно змінюються і найчастіше корелюють зі змінами у ЧОТ (Гц), швидкості мовлення, швидкості артикуляції та інтенсивності (дБ) (Crystal, Davy, 1969: 135).

Попередні дослідження із соціофонетики підтверджують той факт, що основним джерелом просодичної інформації є частота основного тону (ЧОТ). Частота основного тону – акустичний корелят висоти тону – є однією з найбільш універсальних супрасегментних характеристик (Златоустова, 1997). ЧОТ є обернено пропорційною тривалості одного циклу роботи голосових зв'язок (Блохіна, 1997) і вимірюється в герцах (Гц).

Методом інструментального аналізу послідовно за допомогою

програмного пакету PRAAT 5.3.8 визначались такі показники:

- максимальне (F_{\max}) та мінімальне (F_{\min}) значення ЧОТ (в Гц);
- максимальний діапазон ЧОТ (F_{Δ}) (в Гц);
- середній рівень (F_{mean}) ЧОТ (в Гц);
- локалізація максимумів ЧОТ на різних ділянках синтагми (першому наголошеному складі, шкалі, ядрових складах).

Попередні дослідження просодичних особливостей мовлення спортивних коментаторів засвідчують той факт, що у порівнянні з ділянками статичного опису подій (*neutral way of speaking*) емоційно-напружені ділянки мовлення характеризуються вищим середнім рівнем ЧОТ (F_{mean}), ширшим діапазоном ЧОТ (F_{Δ}), вищим середнім рівнем інтенсивності (I_{mean}) та швидшим темпом мовлення (Нушикян, 1986; Vanse, 1986; Murray, 1993).

У результаті комп'ютерного аналізу мовлення футбольних коментаторів встановлено частотні параметри, що маркують певні мовленнєві відрізки коментаря.

Слід зауважити, що всі частотні параметри вимірювалися на трьох ділянках подієвого футбольного коментаря: у фрагменті наративного опису подій, гольовому моменті та 10-секундному фрагменті після забиття гола. Усі частотні характеристики спортивних коментарів кінних перегонів розглянуто: 1) на початку спортивного коментаря; 2) у середині (момент наростання емоційної напруги); 3) на кульмінаційній ділянці фінішу.

Проміантною особливістю мовлення футбольних коментаторів-англійців є різкі зміни середньої ЧОТ (F_{mean}) на різних етапах матчу. Результати аналізу змін F_{mean} представлено у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Середні значення ЧОТ у футбольному коментарі (Гц)

Коментарі	Наративний опис подій	Гольовий момент	10-секундний фрагмент після забиття гола

Коментар № 1	183	361	385
Коментар № 2	196	435	310
Коментар № 3	227	407	402
Коментар № 4	187	337	395
Коментар № 5	210	298	270
Коментар № 6	154	270	288
Коментар № 7	171	198	210
Коментар № 8	198	218	208
Коментар № 9	156	230	205
Коментар № 10	178	216	197
Усереднені значення за всіма коментарями	186	297	287

Отримані результати наочно демонструють значне збільшення F_{mean} при описі голювального моменту та в 10-секундному фрагменті коментаторського мовлення після забиття гола в порівнянні із нарративним описом подій на полі. Зважаючи на той факт, що усі коментатори є чоловіками, а для чоловічого мовлення характерними є нижчі значення середньої ЧОТ у порівнянні з жіночим (Златоустова, 1997; Шевченко, 1990), то збільшення ЧОТ до 407 Гц є дійсно суттєвим. Порівнюючи середні значення ЧОТ у момент забиття гола та у 10-секундному фрагменті коментаторського мовлення після забиття гола, зауважимо, що значення F_{mean} можуть як збільшуватися, так і зменшуватися в залежності від ступеня емоційної напруженості коментатора. Усереднені за всіма коментарями значення середньої ЧОТ є такими: при нарративному описі подій $F_{\text{mean}} = 186$ Гц; при описі голювального моменту $F_{\text{mean}} = 297$ Гц; у 10-секундному фрагменті після забиття гола $F_{\text{mean}} = 287$ Гц.

Для просодичної організації мовлення футбольних коментаторів характерним є високий ступінь варіативності діапазону ЧОТ (F_{Δ}) (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Діапазон ЧОТ у футбольному коментарі (Гц)

Коментарі	Наративний опис подій	Гольовий момент	10-секундний фрагмент після забиття гола
Коментар № 1	157	180	239
Коментар № 2	128	157	197
Коментар № 3	145	160	198
Коментар № 4	167	185	217
Коментар № 5	98	130	141
Коментар № 6	102	112	137
Коментар № 7	112	118	125
Коментар № 8	139	146	150
Коментар № 9	113	120	128
Коментар № 10	89	102	118
Усереднені значення за всіма коментарями	125	141	165

Зіставлення показників діапазону ЧОТ на різних ділянках коментаторського мовлення свідчить про його розширення при описі гольових моментів ($F_{\Delta} = 141$ Гц) у порівнянні з наративним описом подій ($F_{\Delta} = 125$ Гц), а також досягнення максимального діапазону в 10-секундному фрагменті після забиття гола (165 Гц).

Максимальне розширення F_{Δ} простежується у мовленні коментатора № 1 та складає 82 Гц, тоді як мінімальне – у мовленні коментатора № 8 (11 Гц).

На підставі аналізу фрагментів коментарів, що супроводжують відбиття м'яча, можна зазначити, що вони також характеризуються широким тональним діапазоном голосу коментаторів. Небезпечні моменти коментуються у високому регістрі і вимовляються високим висхідним тоном,

демонструючи здивування, та високим спадним тоном, виражаючи радість і задоволення. Коли події вщухають, тон голосу коментаторів переходить у середній та низький регістри.

Проілюструємо розглянуті вище тенденції уривком з коментаря матчу англійської Прем'єр Ліги “Aston Villa vs Fulham” (рис. 3.12):

SHOT! This is inventive from Kamara |, who rolls off Terry and sends a volley towards goal.| It is tipped over by Johnstone| but the referee awards a goal kick || .

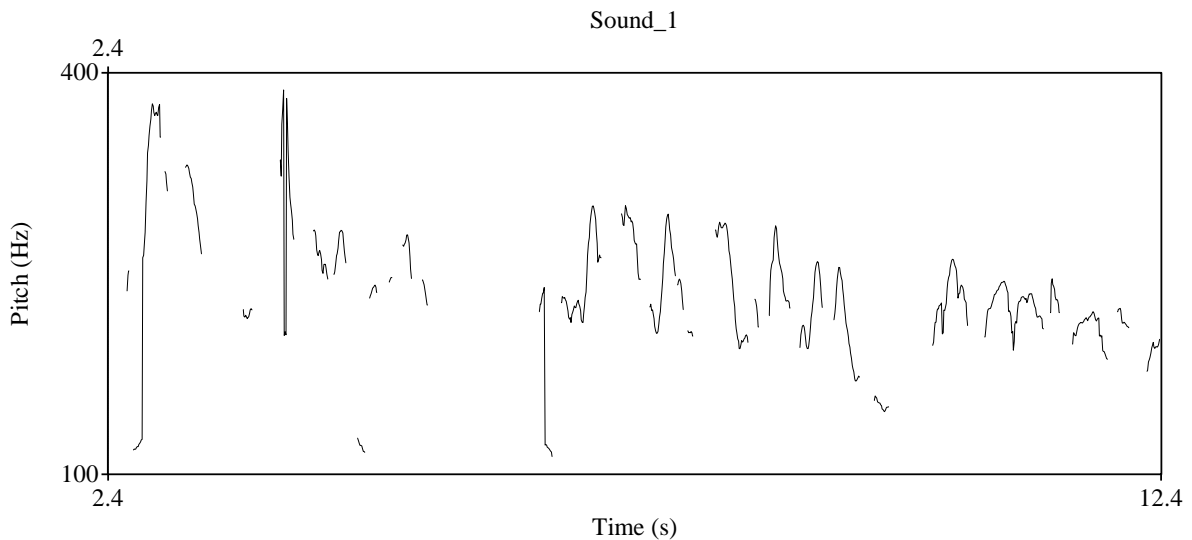

Рис. 3.12 Інтонаграма вищезазначеного фонаційного відрізка

Вищезазначений фрагмент є коментарем 21 хвилини матчу, що передуює забиттю гола. Коментатор говорить з максимально широким тональним діапазоном ($F_{\Delta} = 298$ Гц). Пік ЧОТ припадає на лексему “Shot!” та складає 380 Гц. Середній показник ЧОТ складає 235 Гц. Примітно, що максимуми ЧОТ у кожній із синтагм локалізовано на першому наголошеному складі.

Встановлено, що стосовно розподілу тональних максимумів мовлення футбольних коментаторів вирізняється неоднорідністю (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

**Локалізація тональних максимумів у коментарях
футбольних матчів (%)**

Коментарі Локалізація	Наративний опис подій			Гольовий момент			10-секундний фрагмент після забиття гола		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Коментар № 1	20	50	30	13	32	55	9	47	44
Коментар № 2	17	40	43	18	32	50	23	29	48
Коментар № 3	19	40	41	10	27	63	15	40	45
Коментар № 4	24	36	40	15	33	52	20	34	46
Коментар № 5	18	40	42	14	35	51	21	30	49
Коментар № 6	21	38	41	19	35	46	11	46	43
Коментар № 7	19	45	36	12	29	59	16	39	45
Коментар № 8	22	38	40	16	34	50	18	35	47
Коментар № 9	23	38	39	11	27	62	15	38	47
Коментар № 10	17	40	43	12	26	62	17	37	46
Усереднені показники	20	40,5	39,5	14	31	55	16,5	37,5	46

Примітки: 1 – перший наголошений склад; 2 – шкала; 3 – ядрові склади.

Дослідження засвідчило, що тональні максимуми превалюють у шкалі та ядрових складах, тоді як відсоток локалізації максимуму на першому наголошеному складі є меншим. При наративному описі подій основне навантаження припадає на шкалу (40,5 %), тоді як у гольовий момент та момент забиття гола показники зміщуються в сторону ядрового тону (55 % та 46 % відповідно). Найменший відсоток локалізації максимуму на першому наголошеному складі зафіксовано у коментарі гольового моменту (14 %), а найвищий – при наративному описі подій, що відбуваються на полі (20 %). Слід також зауважити, що інваріантною рисою мовлення коментаторів футбольних матчів є локалізація піку ЧОТ у момент оголошення гола.

Наприклад:

GOAL! Aston Villa 0-1 Fulham.

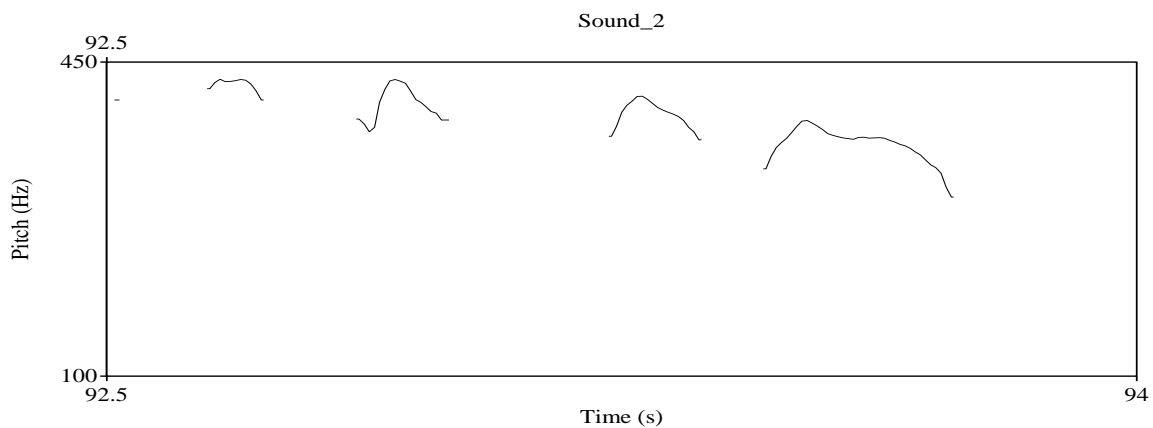

Рис. 3.13 Тональні максимуми у момент забиття гола

У вищезазначеному фонаційному відрізку (рис. 3.13) максимум ЧОТ припадає на лексему “goal” ($F_{\max} = 430$ Гц). Мінімальне значення ЧОТ складає 300 Гц, а середнє значення ЧОТ – 383 Гц. Емоційна залученість футбольного коментатора проявляється у вживанні високого спадного тону (High Fall), що виражає його реакцію на забиття гола. Аналіз середніх значень та діапазону ЧОТ свідчить про те, що в межах одного фрагмента можуть спостерігатися істотні коливання вищезазначених характеристик.

Розглянемо середні значення ЧОТ у мовленні коментаторів кінних перегонів (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

**Середні значення ЧОТ у мовленні коментаторів
кінних перегонів (Гц)**

Коментарі	Початок перегонів	Середина перегонів	Кінець перегонів
Коментар № 1	105	121	157
Коментар № 2	134	128	205
Коментар № 3	98	135	187
Коментар № 4	140	125	164
Коментар № 5	97	137	169
Коментар № 6	148	123	179
Коментар № 7	134	156	180
Коментар № 8	89	120	140
Коментар № 9	110	102	152
Коментар № 10	105	123	147
Усереднені показники	116	127	168

За результатами дослідження середніх значень ЧОТ у мовленні коментаторів кінних перегонів ЧОТ поступово збільшується від початку ($F_{\text{mean}} = 116$ Гц) до кінця кінних перегонів ($F_{\text{mean}} = 168$ Гц). Значення середньої ЧОТ на початку коментаря превалює над відповідним значенням у середині коментаря або навпаки. У порівнянні з середніми значеннями ЧОТ мовлення футбольних коментаторів, відповідні показники у мовленні коментаторів кінних перегонів є значно нижчими.

Подальшим етапом дослідження став підрахунок середніх значень діапазону ЧОТ як різниці між максимальними та мінімальними значеннями ЧОТ (F_{Δ}) (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

**Частотний діапазон у мовленні коментаторів
кінних перегонів (Гц)**

Коментарі	Початок перегонів	Середина перегонів	Кінець перегонів
Коментар № 1	58	92	125
Коментар № 2	76	103	146
Коментар № 3	67	74	98
Коментар № 4	55	82	96
Коментар № 5	78	85	97
Коментар № 6	93	97	117
Коментар № 7	79	58	79
Коментар № 8	102	88	105
Коментар № 9	94	76	108
Коментар № 10	78	105	119
Усереднені показники	78	86	109

Характерною рисою для всіх десяти проаналізованих фрагментів мовлення є розширення діапазону ЧОТ наприкінці перегонів ($F_{\Delta} = 109$ Гц) у порівнянні з їхнім початком ($F_{\Delta} = 78$ Гц) та серединою ($F_{\Delta} = 86$ Гц). Діапазон ЧОТ на початку та в середині перегонів коливається, розширюється або звужується при коментуванні розвитку подій на треку в середині кінних перегонів. На відміну від мовлення футбольних коментаторів, діапазон мовлення коментаторів кінних перегонів є значно вужчим.

Розглянемо локалізацію максимумів ЧОТ на трьох ділянках коментаря кінних перегонів (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Локалізація тональних максимумів у коментарях
кінних перегонів (%)

Коментарі Локалізація	Початок перегонів			Середина перегонів			Кінець перегонів		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Коментар № 1	38	24	38	32	44	24	21	25	54
Коментар № 2	44	22	34	31	41	28	24	26	50
Коментар № 3	36	29	35	30	35	35	30	25	45
Коментар № 4	47	18	35	28	48	24	36	25	39
Коментар № 5	43	25	32	32	36	32	34	15	51
Коментар № 6	36	24	40	25	39	36	23	25	52
Коментар № 7	40	19	41	28	38	34	30	23	47
Коментар № 8	33	29	38	34	39	27	28	27	45
Коментар № 9	45	14	41	30	42	28	18	33	49
Коментар № 10	43	23	34	30	44	26	33	27	40
Усереднені показники	37,5	22,7	36,8	30,0	40,6	29,4	27,7	25,1	47,2

Примітки: 1 – перший наголошений склад; 2 – шкала; 3 – ядрові склади.

Результати дослідження свідчать про превалювання сильнопочаткового тонального контуру в мовленні коментаторів на початку кінних перегонів (37,5 %). Частотними є також максимуми на ядрових складах (36,8 %). У середині коментаря кінних перегонів максимум ЧОТ локалізується на шкалі (40,6 %), тоді як для кінцевої частини коментаря характерною є локалізація максимумів ЧОТ на ядрових складах (47,2 %).

Представлені далі приклади демонструють варіативність діапазону ЧОТ та локалізації максимуму ЧОТ у мовленні спортивних коментаторів кінних перегонів.

*A neighbour **Frankie Dettori** second on the outside and **Reel** is kept here by Ryan Moore followed then by Jack Hobbs and then Idaho closes up.*

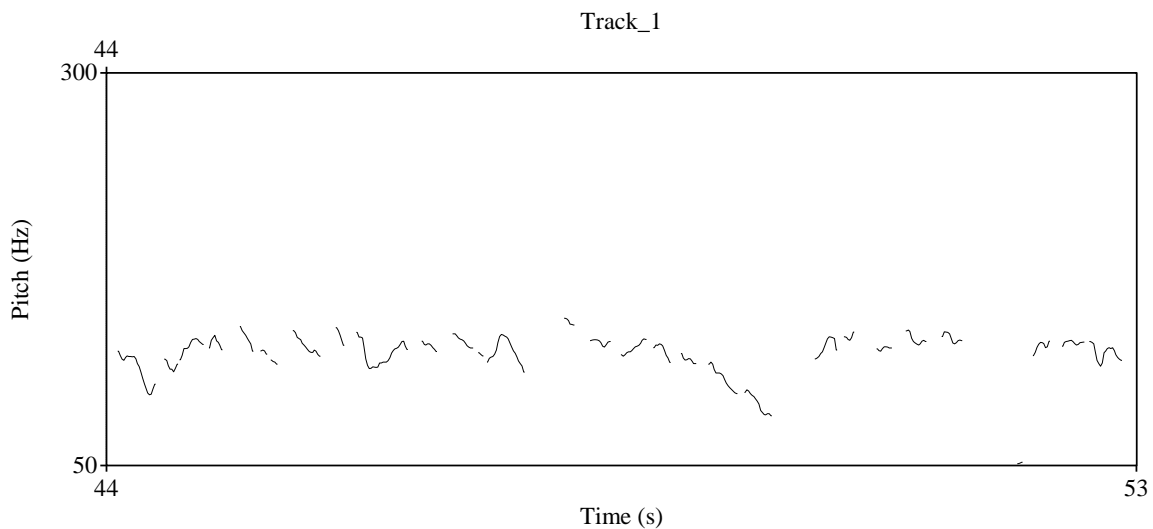

Рис. 3.14 Інтонограма вищезазначеного фонаційного відрізка

У фрагменті мовлення коментатора-англійця ВВС Корнеліуса Лайсета (середина коментаря перегонів) максимальне значення ЧОТ дорівнює 143 Гц (рис. 3.14), мінімальне значення складає 51 Гц, а $F_{\Delta} = 92$ Гц. Середнє значення ЧОТ в межах проаналізованих 9 с складає 121 Гц. Крива ЧОТ на інтонограмі ілюструє незначні частотні коливання, що дають підстави охарактеризувати мовлення як емоційно-нейтральне.

Просодичне оформлення наступного фрагмента (початок коментаря) (рис. 3.15) характеризується приблизно однаковим у порівнянні з вищеописаним фрагментом середнім рівнем ЧОТ ($F_{\text{mean}} = 127$ Гц), але більш високими максимальними та мінімальними показниками ЧОТ ($F_{\text{max}} = 193$ Гц та $F_{\text{min}} = 60$ Гц) та ширшим діапазоном ($F_{\Delta} = 133$ Гц).

*Rivet is being kept quiet of the other runner. **Barney Roy's** white cap drops onto the rails and that at the moment means **Churchill** can't kill on the back of **Lancaster Bomber.***

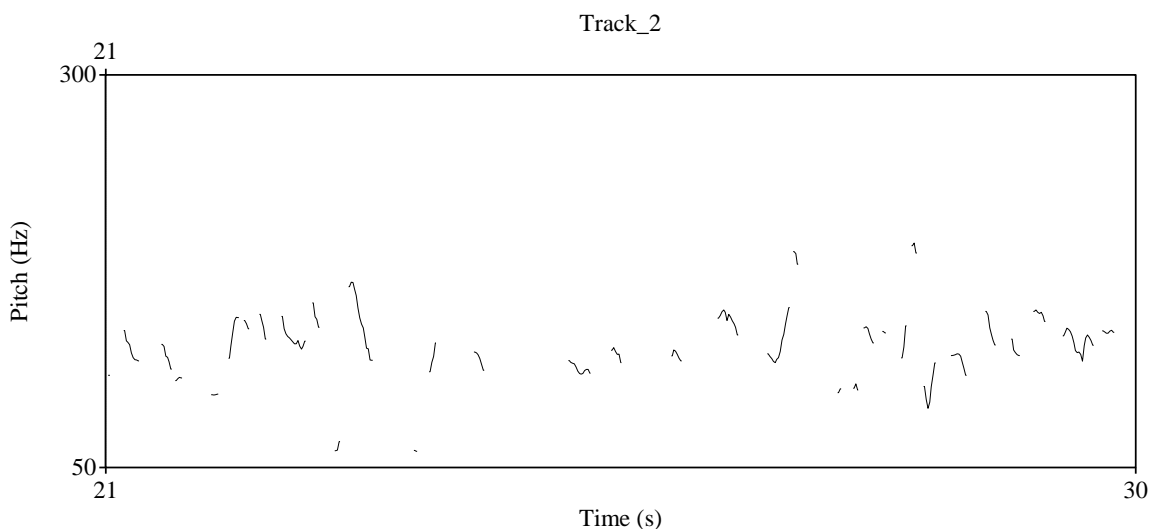

Рис. 3.15 Інтонограма вищезазначеного фонаційного відрізка

Порівняємо частотні характеристики представленого далі фрагмента мовлення того ж самого спортивного коментатора, але не на початку, а в кінці кінних перегонів (рис. 3.16).

Peace Envoy looked awkward. Barney Roy has his big day. Unfortunately Churchill didn't really turn up this afternoon.

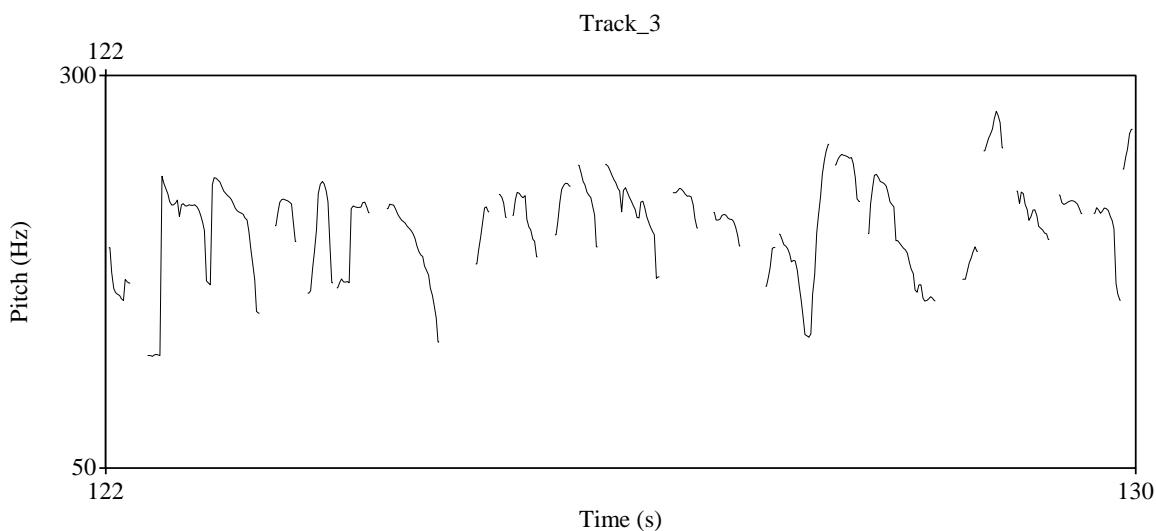

Рис. 3.16 Інтонограма вищезазначеного фонаційного відрізка

Усі частотні характеристики вирізняються значно вищими показниками ($F_{\max} = 277$ Гц; $F_{\min} = 107$ Гц; $F_{\text{mean}} = 205$ Гц) та ширшим діапазоном ЧОТ ($F_{\Delta} = 170$ Гц у порівнянні з $F_{\Delta} = 133$ Гц). На інтонограмі виразно представлено

тональні підйоми та спади, що є характерною рисою емоційно-забарвленого мовлення.

Розглянемо діапазон ЧОТ спадного термінального тону у мовленні коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів, оскільки саме цей термінальний тон є найбільш частотним у коментарях обох видів спорту (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Характеристики діапазону ЧОТ спадного термінального тону

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Характеристики діапазону ЧОТ (Гц)		
		F_{\max}	F_{\min}	F_{Δ}
Футбольний коментар	Наративний опис подій	198	108	90
	Гольовий момент	302	188	114
	10-секундний фрагмент після забиття гола	271	121	150
	Усереднені значення	257	139	118
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	139	68	71
	Середина перегонів	155	79	76
	Кінець перегонів	195	75	120
	Усереднені значення	163	74	89

Щодо характеру тонального діапазону мовлення спортивних коментаторів, то він коливається від 90 Гц до 150 Гц у мовленні коментаторів футбольних матчів та від 71 Гц до 120 Гц у мовленні коментаторів кінних перегонів. Найширший діапазон спадного термінального тону зафіксовано на

напружених ділянках у коментарі 10-секундного фрагменту після забиття гола ($F_{\Delta} = 150$ Гц) та у коментарі кінцевої частини кінних перегонів ($F_{\Delta} = 120$ Гц). Діапазон спадних термінальних тонів на двох ділянках кінних перегонів, а саме на початку та в середині, є приблизно однаковим ($F_{\Delta} = 71$ Гц та $F_{\Delta} = 76$ Гц відповідно). Примітно, що у мовленні коментаторів кінних перегонів мінімальні значення ЧОТ спадного термінального тону є також приблизно однаковими ($F_{\min} = 68$ Гц; $F_{\min} = 79$ Гц; $F_{\min} = 75$ Гц).

Показники діапазону ЧОТ висхідного термінального тону представлено у таблиці 3.17.

Таблиця 3.17

Характеристики діапазону ЧОТ висхідного термінального тону

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Характеристики діапазону ЧОТ (Гц)		
		F_{\min}	F_{\max}	F_{Δ}
Футбольний коментар	Наративний опис подій	89	198	109
	Гольовий момент	147	344	197
	10-секундний фрагмент після забиття гола	103	247	144
	Усереднені значення	113	263	150
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	70	157	97
	Середина перегонів	63	184	121
	Кінець перегонів	95	234	139
	Усереднені значення	76	195	119

Діапазон руху висхідного тону в мовленні коментаторів футбольних

перегонів варіює від 109 Гц до 197 Гц, а у коментарях кінних перегонів – від 97 Гц до 139 Гц. Зауважимо, що на всіх ділянках коментаря кінних перегонів діапазон висхідного термінального тону є меншим (FΔ = 119 Гц) у порівнянні з діапазоном у коментарях футбольних матчів (FΔ = 150 Гц). Найширший діапазон висхідного термінального тону зафіксовано у моменти коментарів голевих атак (FΔ=197 Гц), а також – в кінцевій частині перегонів (FΔ = 139 Гц).

Подальшим етапом інструментального дослідження стало створення інтонаційного портрета ЧОТ методом узагальненого тонального контуру (УТК). Для побудови УТК використано середньоарифметичні значення 16 точок, які вимірювались у чотирьох частинах синтагми: початкових ненаголошених складах, шкалі, ядрових складах, заядрових складах.

Графічно узагальнені тональні контури різних фрагментів мовлення коментаторів футбольних матчів представлено на рисунку 3.17:

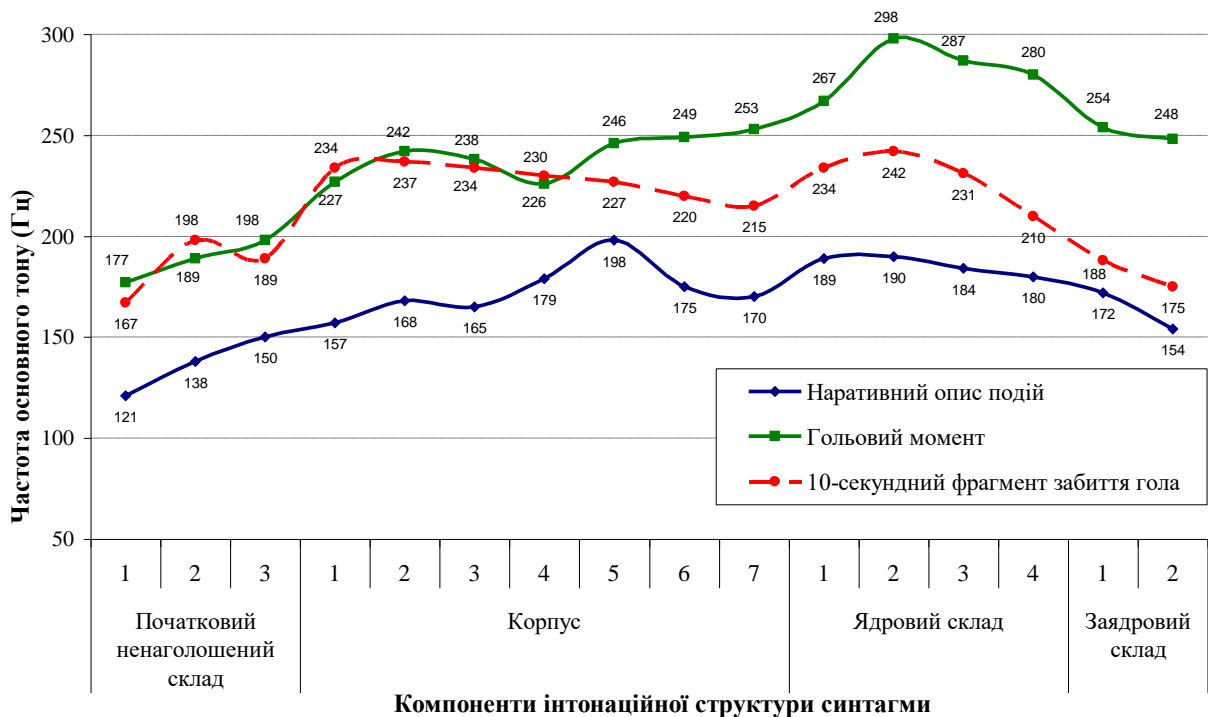

Рис. 3.17 Узагальнені тональні контури трьох ділянок коментаря футбольних матчів

Отримані результати характеризують тональний контур наративної

ділянки коментаря футбольних матчів як близький до рівного з локалізацією максимальних показників ЧОТ у шкалі ($F_{\max} = 198$ Гц), а також поступовим зниженням ЧОТ на ядровому складі. Діапазон УТК коментаря гольового моменту, а також 10-секундного коментаря забиття гола є ширшим, а максимум локалізується на ядровому складі ($F_{\max} = 298$ Гц та $F_{\max} = 242$ Гц відповідно). УТК коментаря гольового моменту є більш висхідним у порівнянні з УТК наративної ділянки коментаря, тоді як УТК мовлення коментаря при оголошенні гола є спадним.

На рис. 3.18 представлено УТК мовлення коментаторів кінних перегонів на різних ділянках:

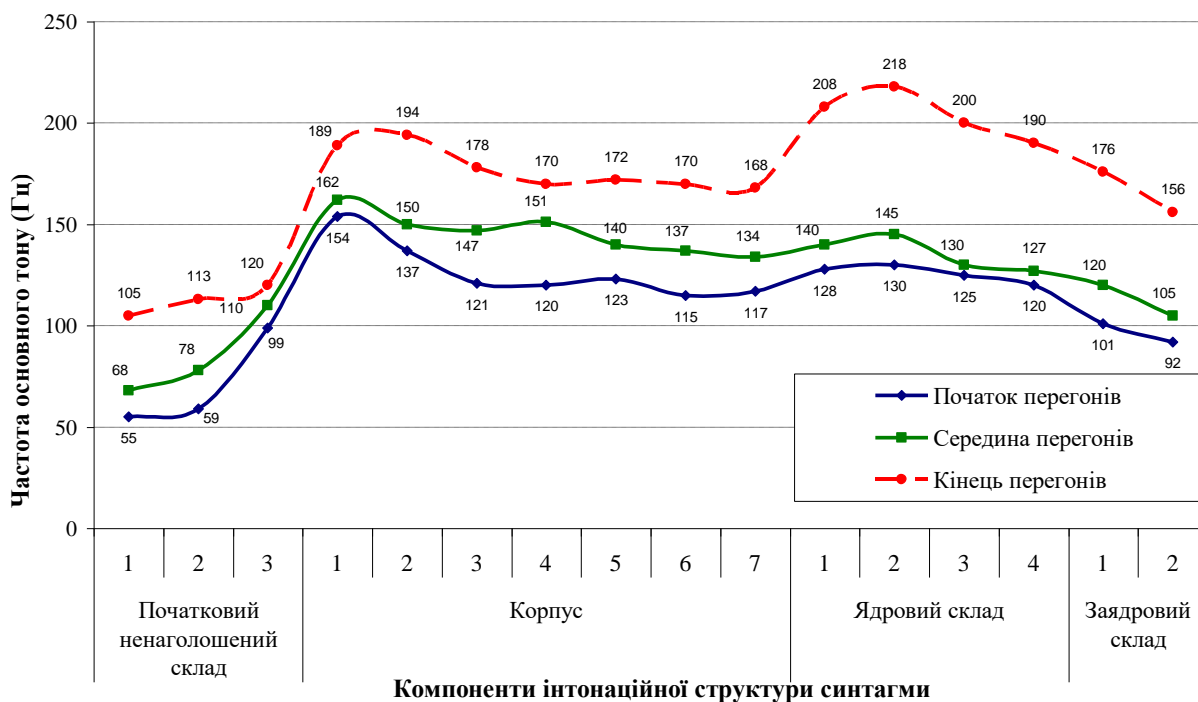

Рис. 3.18 Узагальнені тональні контури на трьох ділянках коментаря кінних перегонів

Узагальнені тональні контури унаочнюють факт поступового збільшення ЧОТ з початку кінних перегонів до їх закінчення. УТК мовлення на всіх ділянках перегонів характеризується рівно-спадним рухом контуру від першого наголошеного складу до ядрового складу. Максимум ЧОТ на початку та в середині коментаря локалізується на першому наголошеному складі

($F_{\max} = 154$ Гц та $F_{\max} = 162$ Гц відповідно), тоді як в кінці коментаря – на ядровому складі ($F_{\max} = 218$ Гц).

Результати аналізу частотних характеристик мовлення футбольних коментаторів свідчать про те, що в його тональній організації превалює широкий діапазон ЧОТ. Розширення тонального діапазону спостерігається при описі гольових моментів, а також після оголошення гола. Середня ЧОТ варіюється в залежності від емоційної напруженості коментатора, що пов'язана з подіями, які відбуваються на полі. У рамках параметра локалізації тональних максимумів найважливіші позиції займають шкала та ядрові склади. Максимальні пікові значення ЧОТ маркують фрагмент коментаря забиття гола. Чергування високого та низького реєстрів тону пов'язано з емоційним залученням коментатора та реалізує прагматичну функцію.

Для мовлення коментаторів кінних перегонів характерними є специфічні частотні особливості, вибір яких визначається подіями на треку, тобто є ситуативно обумовленим. Емоційний стан коментатора, пов'язаний з подіями на треку, визначає при оформленні висловлювання вибір частотних характеристик таких як збільшення ЧОТ, розширення частотного діапазону, а також локалізацію максимуму ЧОТ на ядровому складі у кінцевій частині коментаря кінних перегонів.

3.2.2. Варіативність темпоральних характеристик

У цій роботі розглянуто темпоральні характеристики з урахуванням таких параметрів: 1) кількості складів у фразах; 2) швидкості мовлення та швидкості артикуляції; 3) середньої тривалості складу (СТС) та коефіцієнта паузації; 4) тривалості незаповнених пауз (в с); 5) середньопаузальної тривалості (в с); 6) тривалості міжпаузальної ділянки мовлення спортивного коментатора.

Більшість фонетистів дійшли висновку про необхідність використання двох способів вимірювання темпу мовлення: включаючи паузи (за визначенням Дж. Лейвера (Laver, 1994) – швидкість мовлення (syllable rate))

та виключення паузи (швидкість артикуляції – articulation rate). Одиницею вимірювання було обрано кількість складів за секунду. Обидва способи демонструють більшу варіативність у різних мовах та дискурсах.

Швидкість мовлення було підраховано шляхом ділення кількості складів на загальний час звучання фрагменту, тоді як швидкість артикуляції – шляхом ділення кількості складів на загальний час артикуляції спортивного коментатора, виключаючи паузи.

Промінантною особливістю мовлення коментаторів футбольних матчів є зміна темпу мовлення під впливом емоційного напруження, що вказує на важливі події на полі.

Швидкість мовлення та швидкість артикуляції вимірювались на трьох ділянках мовлення: наративному описі подій, що відбуваються на полі, під час виголошення голювального моменту та у 10-секундному фрагменті після забиття гола.

Результати аналізу швидкості артикуляції представлено в таблиці 3.18.

Таблиця 3.18

Швидкість мовлення та артикуляції футбольного коментаря (скл/с)

Коментарі		Наративний опис подій	Гольовий момент	10-секундний фрагмент після забиття гола
Коментар № 1	Швидкість мовлення	3,8	4,7	4,3
	Швидкість артикуляції	4,3	4,8	4,6
Коментар № 2	Швидкість мовлення	4,0	5,0	4,3
	Швидкість артикуляції	4,7	5,0	4,8
Коментар № 3	Швидкість мовлення	3,6	4,6	4,3
	Швидкість артикуляції	4,0	4,8	4,8
Коментар № 4	Швидкість мовлення	4,2	4,8	4,4

	Швидкість артикуляції	4,5	4,9	4,7
Коментар № 5	Швидкість мовлення	4,0	4,8	4,6
	Швидкість артикуляції	4,4	4,9	4,8
Коментар № 6	Швидкість мовлення	3,5	4,6	4,0
	Швидкість артикуляції	3,9	4,6	4,4
Коментар № 7	Швидкість мовлення	3,9	4,3	4,0
	Швидкість артикуляції	4,1	4,5	4,2
Коментар № 8	Швидкість мовлення	3,5	4,0	3,6
	Швидкість артикуляції	3,8	4,1	3,7
Коментар № 9	Швидкість мовлення	3,9	4,4	4,0
	Швидкість артикуляції	4,2	4,5	4,2
Коментар № 10	Швидкість мовлення	3,8	4,3	3,8
	Швидкість артикуляції	4,1	4,3	4,0
Усереднені показники	Швидкість мовлення	3,82	4,55	4,13
	Швидкість артикуляції	4,20	4,64	4,42

Аналіз результатів дослідження швидкості артикуляції свідчить про її збільшення у момент гольової атаки або у момент забиття гола (4,64 скл/с) у порівнянні з наративним описом подій на полі (4,2 скл/с) та її зменшення у 10-секундному коментарі після забиття гола. Винятком є коментар номер три, в якому швидкість артикуляції на обох ділянках, а саме у коментарі гольового моменту та у 10-секундному коментарі після забиття гола є однаковою і складає 4,8 скл/с. Найбільшу швидкість мовлення зафіксовано також у коментарі гольового моменту (4,55 скл/с), тоді як найменшу – при наративному коментарі подій на полі (3,82 скл/с). Відзначимо, що у коментарі № 7 та у коментарі № 8

швидкість мовлення при наративному описі подій та у 10-секундному коментарі після забиття гола є приблизно однаковою, а у коментарі № 10 ці параметри співпадають (3,8 скл/с).

Варіювання швидкості артикуляції в мовленні футбольних коментаторів здійснюється шляхом використання скорочених складів (*clipped syllables*) або навіть цілих фрагментів. За визначенням Д. Крістала (*Crystal*, 1969: 84-85), скорочений склад – це склад, що вимовляється з більш швидким темпом, ніж звичайний склад. Рекурентними є також розтягнуті (*drawled syllables*) склади, основною функцією яких у мовленні футбольного коментатора є акцентування найбільш важливих лексем. Результати дослідження підтверджують факт використання затриманих складів (*held syllables*).

Характерною рисою швидкості мовлення футбольних коментаторів є її пришвидшення на напружених ділянках матчу в моменти атак шляхом збільшення темпу артикуляції та скорочення кількості і тривалості пауз, але уповільнення під час виконання удару по воротах команди суперника незалежно від його результативності (після вигуку *Shot!*). У цей час коментатор зменшує темп артикуляції та використовує розтягнуті і затримані склади. Ці спостереження збігаються з попередніми дослідженнями Б. Чарльстона, який зазначає, що висловлювання, що виражають приховані емоції, тяжіють до зменшення темпу, тоді як нестримані емоції – до його збільшення (*Charlston*, 1960).

Яскравим прикладом використання розтягнутих складів у мовленні футбольних коментаторів-англійців є вимовляння лексеми «*goal*»:

G-o-a-l! Real Madrid 1 –0 Liverpool (Karim Benzema).

Аналіз швидкості мовлення та швидкості артикуляції (табл. 3.19) коментаторів кінних перегонів свідчить про те, що в межах одного фрагмента можуть спостерігатися істотні коливання швидкості мовлення та швидкості артикуляції.

Таблиця 3.19

Швидкість мовлення та артикуляції коментаря кінних перегонів (скл/с)

Коментарі		Початок перегонів	Середина перегонів	Кінець перегонів
Коментар № 1	Швидкість мовлення	4,71	3,98	4,48
	Швидкість артикуляції	4,82	5,10	4,49
Коментар № 2	Швидкість мовлення	4,28	4,10	4,54
	Швидкість артикуляції	4,48	4,90	4,81
Коментар № 3	Швидкість мовлення	4,08	3,91	4,12
	Швидкість артикуляції	4,66	4,48	4,43
Коментар № 4	Швидкість мовлення	4,15	4,35	4,38
	Швидкість артикуляції	4,52	4,83	4,48
Коментар № 5	Швидкість мовлення	4,13	4,41	4,51
	Швидкість артикуляції	4,53	4,49	4,86
Коментар № 6	Швидкість мовлення	4,97	4,86	5,05
	Швидкість артикуляції	5,10	5,04	5,28
Коментар № 7	Швидкість мовлення	4,06	4,15	4,60
	Швидкість артикуляції	4,54	4,67	4,85
Коментар № 8	Швидкість мовлення	4,13	4,18	4,28
	Швидкість артикуляції	4,26	4,49	4,55
Коментар № 9	Швидкість мовлення	4,28	4,18	4,33
	Швидкість артикуляції	4,34	4,29	4,49
Коментар № 10	Швидкість мовлення	4,71	4,78	4,80

	Швидкість артикуляції	5,14	5,18	5,23
Усереднені показники	Швидкість мовлення	4,35	4,29	4,51
	Швидкість артикуляції	4,64	4,75	4,75

Результати дослідження унаочнюють факт зниження швидкості мовлення в середині кінних перегонів у порівнянні з початком перегонів (4,35 скл/с vs 4,29 скл/с). Швидкість мовлення коментатора фінальної ділянки кінних перегонів є найвищою та складає 4,51 скл/с. На відміну від швидкості мовлення, середні значення швидкості артикуляції в коментарі середини та фінальної частини кінних перегонів є однаковою (4,75 скл/с). Це підтверджує факт збільшення швидкості мовлення за рахунок зменшення його паузального насичення у фінальній ділянці коментаря. Швидкість артикуляції коментаря початку перегонів є найменшою (4,64 скл/с). Слід також зауважити, що швидкість артикуляції в середині перегонів може як збільшуватися, так і зменшуватися у порівнянні з їх початком. Так, у коментарях № 1, № 2, № 4, № 7, № 8, № 10 швидкість артикуляції збільшується, тоді як в інших вона зменшується. Можливо, це обумовлено ситуацією та динамікою розвитку подій на треку.

Важливим при проведенні аналізу темпоральних особливостей спортивних коментарів є визначення таких параметрів як середня тривалість складу (СТС) (мс), коефіцієнт паузації (K_p) (відн.од) та середньопаузальна тривалість (мс).

На підставі визначення тривалості всіх синтагм без урахування їх паузальної насиченості (Trouvain, 2003), а також кількості складів у всіх синтагмах було підраховано середньоскладову тривалість (СТС).

Середня тривалість складу (СТС) кожної окремої фрази обчислювалася за формулою:

$$t_s = \frac{t_\Sigma}{n} \quad (3.1),$$

де t_s – середня тривалість складу (мс); t_Σ – загальна тривалість фрази, виключаючи паузи (мс); n – кількість складів у фразі.

Порівняння величини СТС у мовленні спортивних коментаторів дозволило проаналізувати темп артикуляції (*net speech rate*), величина якого є обернено пропорційною до величини СТС.

Коефіцієнт паузації вираховувався як співвідношення сумарної тривалості звучання фрази, включаючи паузи, та сумарної тривалості звучання фрази, виключаючи паузи. Коефіцієнт паузації вимірюється у відновних одиницях.

Таблиця 3.20

Темпоральні показники мовлення спортивних коментаторів

Усереднені показники за всіма коментарями	Коефіцієнт паузації K_p (у відносних одиницях)	Середня тривалість складу (мс)	Середньо-паузальна тривалість $t_{сер}$ (мс)
Футбольний коментар	1,43	183	454
Коментар кінних перегонів	1,22	166	324

Як показують вищенаведені результати (табл. 3.20), мовлення коментаторів футбольних коментарів є більш паузально насиченим ($K_p = 1,43$ від.од.) у порівнянні з мовленням коментаторів кінних перегонів ($K_p = 1,22$ від.од.). Крім того, середня тривалість складу мовлення футбольного коментатора є більшою за середню тривалість складу у коментарі кінних перегонів ($СТС_{фут.} = 183$ мс vs $СТС_{кін.} = 166$ мс). Середньопаузальна тривалість у футбольному коментарі перевищує відповідний показник у коментарі кінних перегонів ($t_{сер} = 454$ мс vs $t_{сер} = 324$ мс).

Розглянемо вищеописані темпоральні характеристики на різних ділянках футбольного коментаря та коментаря кінних перегонів (табл. 3.21).

Таблиця 3.21

**Темпоральні показники мовлення коментаторів
футбольних матчів**

Усереднені показники за всіма коментарями	Коефіцієнт паузаци K_p (у відносних одиницях)	Середня тривалість складу (мс)	Среднепаузальна тривалість $t_{сер}$ (мс)
Наративний опис подій	1,66	205	631
Гольовий момент	1,22	180	156
10-секундний фрагмент після забиття гола	1,41	164	575

Зазначимо, що коментаторське мовлення в момент гольової атаки та забиття гола є найменш паузально насиченим ($K_p = 1,22$ від.од), а також відзначається найменшою середньопаузальною тривалістю ($t_{сер} = 156$ мс). Наративний опис подій на полі марковано найбільшим значенням коефіцієнту паузаци ($K_p = 1,66$ від.од) та найбільшою середньопаузальною тривалістю ($t_{сер} = 631$ мс). Найменшою середньою тривалістю складу характеризується мовлення коментатора у 10-секундному фрагменті після забиття гола ($СТС = 164$ мс).

У таблиці 3.22 представлено темпоральні особливості мовлення коментаторів кінних перегонів.

Таблиця 3.22

**Темпоральні показники мовлення коментаторів
кінних перегонів**

Усереднені показники за всіма коментарями	Коефіцієнт паузаци K_p (у відносних одиницях)	Середня тривалість складу (мс)	Среднепаузальна тривалість $t_{сер}$ (мс)
Початок перегонів	1,25	177	338
Середина перегонів	1,28	165	382
Кінець Перегонів	1,13	156	252

У всіх проаналізованих фрагментах мовлення коментаторів кінних перегонів спостерігається збільшення середньопаузальної тривалості в середині перегонів ($t_{\text{сер}} = 382$ мс) у порівнянні з їх початком ($t_{\text{сер}} = 338$ мс) та зменшення значень середньопаузальної тривалості на останніх хвиликах ($t_{\text{сер}} = 252$ мс). Очевидно, це пов'язано з динамічним початком кінних перегонів, менш емоційно напруженим статичним описом середини та емоційно напруженим кульмінаційним моментом їх завершення. Отже, збільшення темпу мовлення наприкінці коментаря пов'язано не зі збільшенням швидкості артикуляції, а зі скороченням тривалості пауз. Найбільший показник коефіцієнта паузації є характерним для мовлення коментаторів у середині кінних перегонів ($K_p = 1,28$ від.од), тоді як найменшим значення цього показника відрізняється мовлення коментаторів наприкінці кінних перегонів. Значення такого показника, як середня тривалість складу, поступово зменшується від початку до кінцевої частини коментаря (СТС = 177 мс, СТС = 165 мс, СТС = 156 мс відповідно).

Слід зазначити, що всі зафіксовані в мовленні спортивних коментаторів паузи було класифіковано таким чином:

- 1) надкоротка пауза – до 200 мс;
- 2) коротка пауза – від 201 до 500 мс;
- 3) середня пауза – від 501 до 800 мс;
- 4) тривала пауза – від 801 до 1200 мс;
- 5) надтривала пауза – понад 1200 мс.

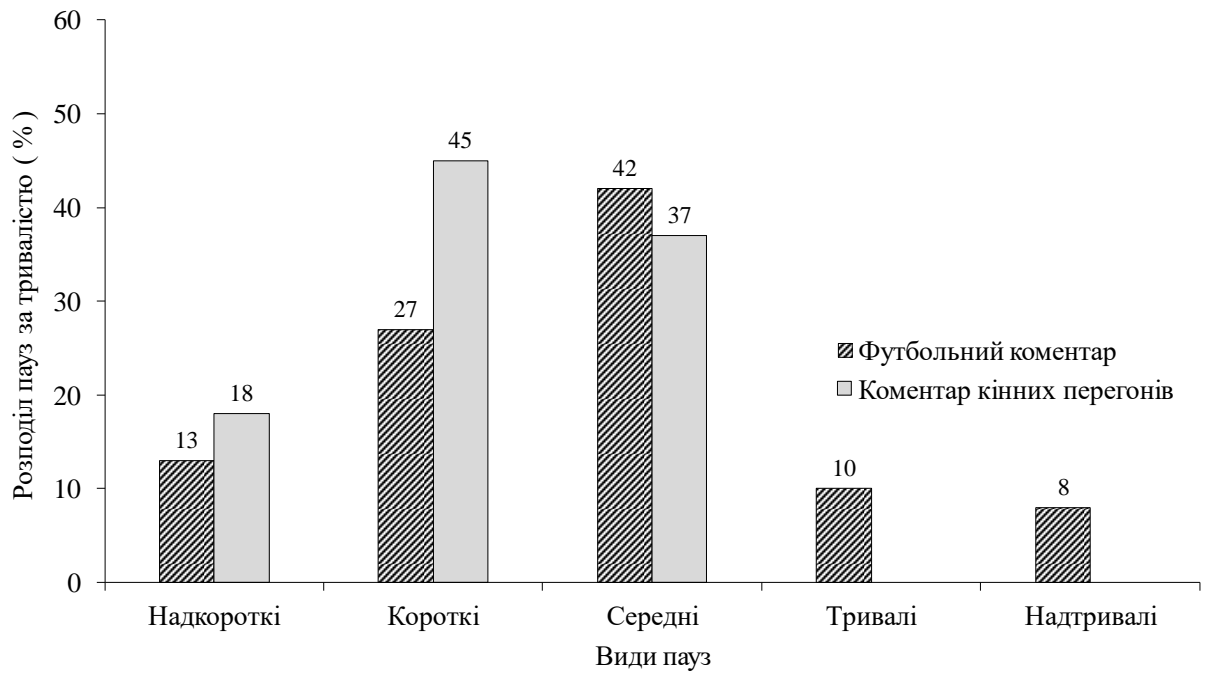

Рис. 3.19 Характер розподілу пауз за тривалістю у мовленні коментаторів

Результати аналізу характеру розподілу пауз за тривалістю (рис. 3.19) засвідчують, що у мовленні коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів превалюють паузи тривалістю менше 1000 мс.

Отримані результати свідчать про превалювання в мовленні коментаторів футбольних матчів пауз середньої тривалості (42 %), в той час як у мовленні коментаторів кінних перегонів коротких пауз (45 %). Частотність вживання надкоротких пауз є незначною та складає 13 % та 18 % відповідно. Примітно, що всередині емоційно напружених фрагментів мовлення паузи тривалістю більше 1 секунди є відсутніми, тоді як при статичному описі подій коментатор футбольних матчів робить паузи тривалістю від 1,5 до 3 секунд, які знижують напруженість.

Окремого розгляду потребує той факт, що для мовлення коментаторів кінних перегонів середні тривалі та надтривалі паузи не є типовими. Водночас рекурентними є короткі та середні види пауз.

Наступним етапом інструментального аналізу стало дослідження дистрибуції пауз на різних ділянках коментарів футбольних матчів та кінних перегонів (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Дистрибуція пауз у мовленні коментаторів футбольних матчів (%)

Ділянка коментаря / Види пауз	Надкороткі	Короткі	Середні	Тривалі	Надтривалі
Наративний опис подій	8	11	47	21	13
Гольовий момент	19	62	19	0	0
10-секундний фрагмент після забиття гола	12	8	60	9	11

Аналізуючи отримані результати, доходимо до таких висновків:

1. У наративному описі подій на полі домінують середні за тривалістю паузи (47 %) та надтривалі паузи (21 %). Найбільший відсоток уживання надтривалих пауз (13 %) також маркує цю ділянку коментаря.
2. Коментарі гольових моментів характеризуються переважанням коротких (62 %) пауз, тоді як у коментарях 10-секундних фрагментів після забиття гола рекурентними є паузи середньої тривалості (60 %).

Таблиця 3.24

Дистрибуція пауз у мовленні коментаторів кінних перегонів (%)

Ділянка коментаря / Види пауз	Надкороткі	Короткі	Середні	Тривалі	Надтривалі
Початок перегонів	12	42	46	0	0
Середина перегонів	13	40	47	0	0
Кінець перегонів	29	53	18	0	0

Зіставлення даних, представлених у таблиці 3.24, свідчить про те, що паузи розподіляються приблизно однаково за тривалістю на початку та в середині коментарів кінних перегонів з переважанням коротких та середніх

пауз. Виняток становлять коментарі кінцевих частин перегонів, де переважають короткі паузи (53 %).

Продемонструємо паузальну насиченість 12-ти секундного уривку після забиття другого гола командою Реал Мадрид на 65 хвилині другого тайму:

The most bizarre goal in Champions League history^{500мс} *not quite possibly the best!* ^{1500мс} *Gareth Bale,* ^{900 мс} *on the pitch for two minutes,* ^{700 мс} *sends an overhead kick flying past Loris Karius* ^{1000мс} *from 15 yards.* ^{1250 мс} *Marcelo*^{610мс} *left his teammate with so much to do,* ^{800 мс} *and they will show that one over and over again*^{2300 мс}.

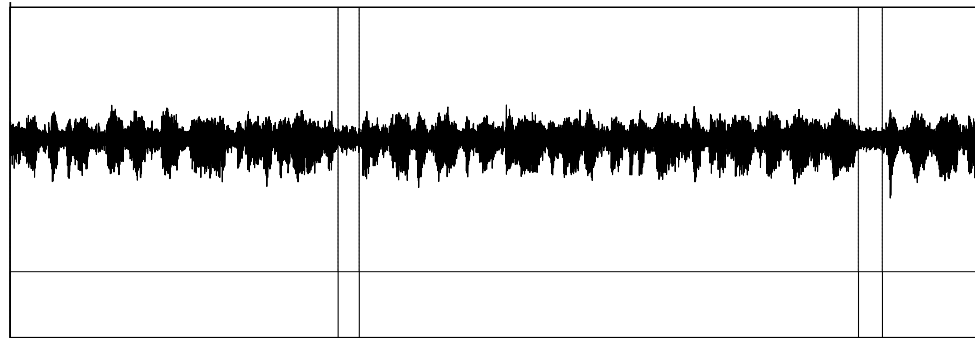
У наведеному фрагменті присутні паузи різної тривалості від 500 мс до 2300 мс. Описуючи процес забивання гола фаворитом цього матчу, а саме командою Реал Мадрид, коментатор робить емпатичні паузи після імен гравців обох команд, привертаючи увагу глядацької аудиторії до їхніх рухів на полі.

Проілюструємо паузальну насиченість мовлення коментатора-англійця BBC Корнеліуса Лайсета, який коментував Breeder's Cup World Championship (жирним шрифтом виділено імена коней) (рис. 3.20):

They're kicking up plenty of turf now after the heavy rain^{220 мс} *and it's **Maverick Wave** that leads the way. A neighbour **Frankie Dettori** is second on the outside and* ^{246 мс} ***Reel** is kept here by Ryan Moore*^{358 мс} *followed then by Jack Hobbs*^{302 мс} *and then Idaho closes up.* ^{246 мс} *They're tracked by Ban Backlands **Ulysses** as they ran* ^{277 мс}.

Horse_racing_commentary_1

39

39

Time (s)

49

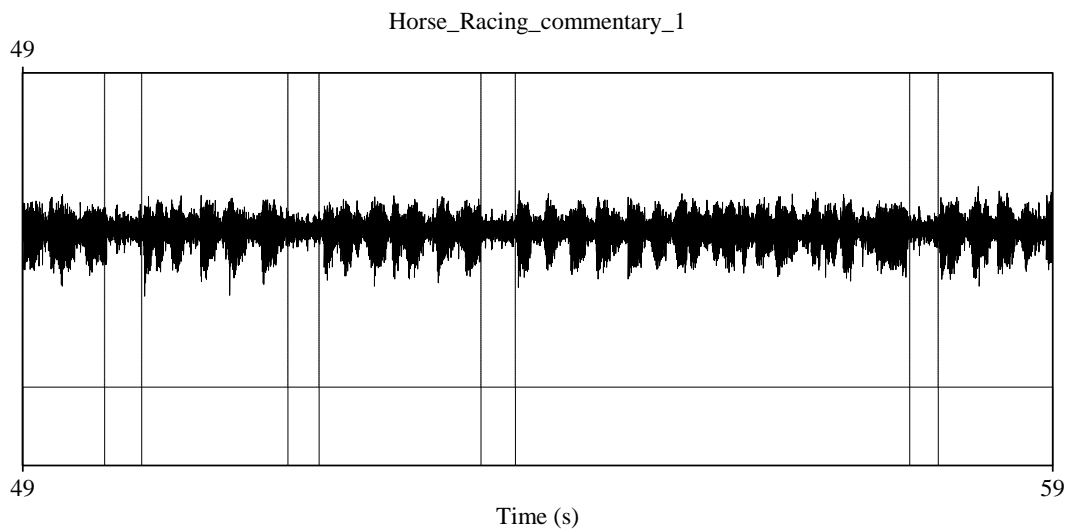

Рис. 3.20 Осцилограми вищезазначених фонаційних відрізків

У проаналізованому фрагменті, взятого з середини спортивного коментаря, представлено 7 пауз тривалістю від 220 с до 358 с, усі з яких є короткими. Зазначимо, що паузи не завжди маркують межі синтагм та фраз, тож увесь спортивний коментар сприймається як нерозривний мовленнєвий потік.

Однією з особливостей мовлення футбольних коментаторів та коментаторів кінних перегонів є використання повторів, фальстартів та заповнених пауз, що обумовлено його спонтанністю. Додатковий вплив може надавати стан емоційної напруженості.

Розглянемо співвідношення заповнених, незаповнених і мішаних пауз у мовленні спортивних коментаторів (рис. 3.21).

Незаповнені, незаплановані паузи хезитації часто трапляються всередині синтагми й позначені повною відсутністю акустичного сигналу (Бондарко, 1988: 149-150). Заповнені (англ. filled) або озвучені (англ. voiced) паузи хезитації демонструють вагання чи сумнів мовця. Змішані паузи поєднують заповнену й незаповнену перерву в звучанні (Борисова, 1980: 86-87; Laver, 1994: 536; Калита, 2010: 117; Cruttenden, 1995: 36).

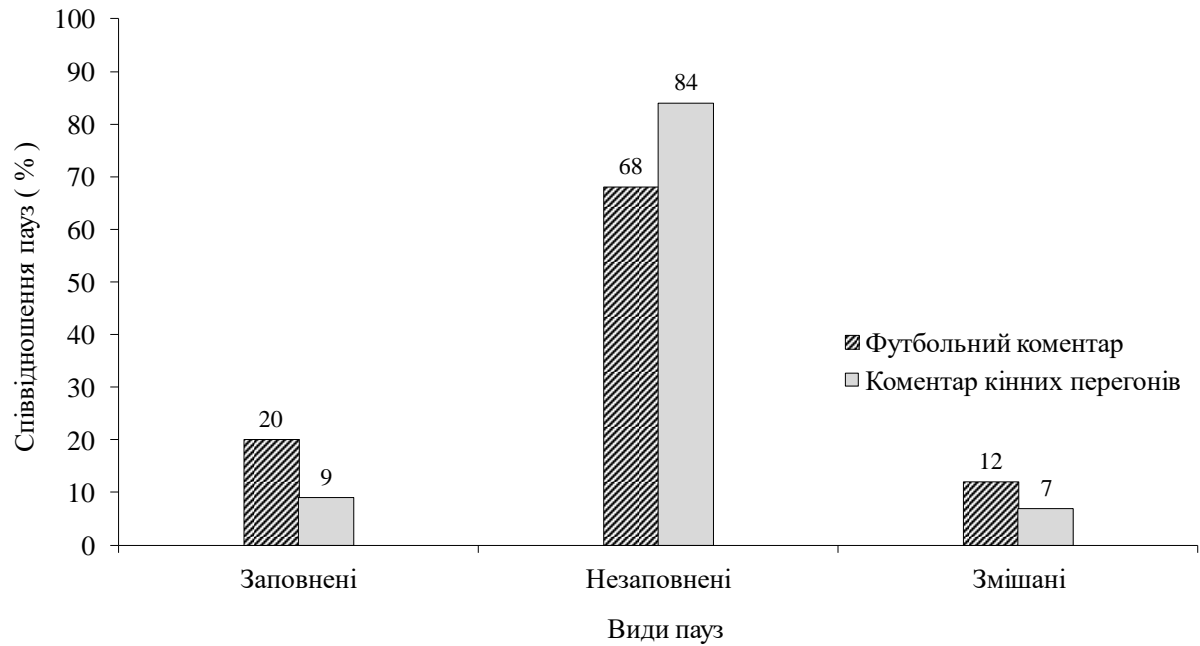

Рис. 3.21 Співвідношення заповнених, незаповнених пауз та змішаних пауз у мовленні спортивних коментаторів

Враховуючи співвідношення заповнених, незаповнених та змішаних пауз у мовленні футбольних коментаторів та коментаторів кінних перегонів, відзначимо, що коментарі футбольних матчів характеризуються більшим відсотком уживання заповнених (20 %) та змішаних (12 %) пауз у порівнянні з відповідними показниками у коментарях кінних перегонів (9 % та 7 % відповідно).

Розглянемо дистрибуцію заповнених, незаповнених та змішаних пауз на різних ділянках спортивних коментарів (табл. 3.25).

Таблиця 3.25

Дистрибуція заповнених, незаповнених та змішаних пауз на різних ділянках спортивних коментарів

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Заповнені паузи (%)	Незаповнені паузи (%)	Змішані паузи (%)
Футбольний коментар	Наративний опис подій	35	59	6

	Гольовий момент	5	84	11
	10-секундний фрагмент після забиття гола	20	61	19
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	11	81	8
	Середина перегонів	13	76	11
	Кінець перегонів	3	95	2

Найвищий відсоток заповнених пауз маркує мовлення футбольних коментаторів при наративному описі подій (35 %), а найменший – коментаторське мовлення гольового моменту (5 %). Для коментаря гольового моменту характерним є і найвищий відсоток ужитку незаповнених пауз (84 %). Найвищий відсоток змішаних пауз маркує коментар 10-секундного фрагмента забиття гола (19 %). Стосовно дистрибуції пауз на трьох ділянках коментаря кінних перегонів слід зазначити, що мовлення коментаторів у середині перегонів вирізняється найбільшою насиченістю заповненими паузами (13 %) та змішаними паузами (11 %), однак у мовленні наприкінці перегонів вони є поодинокими або взагалі відсутніми (3 % та 2 %).

Підсумовуючи все вищезазначене, робимо висновок, що темпоральна організація англomовного футбольного коментаря вирізняється значною варіативністю та характеризується збільшенням швидкості артикуляції при зростанні емоційної напруженості та її зменшенням під час спроби забити гол у ворота суперника незалежно від її результату. Емоційність мовлення футбольних коментаторів досягається за допомогою використання емпатичних пауз, які є найбільш частотними, а також пауз хезитації. Розтягнуті та затримані склади зменшують швидкість артикуляції, дозволяючи глядачам сфокусуватися на найбільш важливій інформації.

Коментарі кінних перегонів характеризуються такими темпоральними особливостями:

1. Скороченням середньої тривалості пауз та середньопаузальної насиченості, що створюють ефект зростання темпу мовлення на кульмінаційній ділянці перегонів та можуть виступати маркерами емоційно напружених ділянок мовлення коментаторів кінних перегонів.

2. Зменшенням загальної кількості заповнених пауз із наближенням до фінішу та навіть їх повною відсутністю наприкінці перегонів.

Збільшення темпу мовлення за рахунок скорочення тривалості пауз та кількості незаповнених пауз наприкінці перегонів відповідає темпу подій на треку, тобто прискоренню бігу коней перед фінішем.

Усі перераховані просодичні особливості допомагають передати емоційність та прагматичну спрямованість спортивного коментаря.

3.2.3. Варіативність динамічних характеристик

Проведений інструментальний аналіз динамічного компонента інтонації, якому на акустичному рівні відповідає інтенсивність, а на перцептивному рівні – гучність, продемонстрував, що деякі параметри цієї просодичної характеристики сприяють забезпеченню ефективної взаємодії з глядацькою аудиторією.

Інтенсивність є складним акустичним феноменом, що обумовлений цілим рядом факторів, насамперед факторами чисто фізіологічного аспекту (Потапова, 1997: 7).

Інструментальний аналіз мовлення спортивних коментаторів враховував такі динамічні характеристики:

- 1) максимальні (I_{\max}), мінімальні (I_{\min}) та середньоскладові (I_{mean}) показники інтенсивності всієї синтагми (в дБ);
- 2) діапазон інтенсивності всіх синтагм (в дБ) (I_{Δ});
- 3) локалізацію максимуму інтенсивності у синтагмі (перший наголошений склад, шкала, ядровий склад);
- 4) кореляцію середньоскладової інтенсивності з середньою ЧОТ та

швидкістю артикуляції.

Проаналізуємо середньоскладові значення (I_{mean}), пікові значення, діапазон інтенсивності футбольних коментарів та коментарів кінних перегонів (табл. 3.26).

Таблиця 3.26

Динамічні характеристики мовлення спортивних коментаторів

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Динамічні характеристики (дБ)	
		Середньоскладова інтенсивність	Пікова інтенсивність
Футбольний коментар	Наративний опис подій	66,9	74,4
	Гольовий момент	77,9	83,0
	10-секундний фрагмент після забиття гола	74,8	80,8
	Усереднені значення	73,2	79,4
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	72,8	76,8
	Середина перегонів	69,2	75,3
	Кінець перегонів	75,8	81,3
	Усереднені значення	72,6	77,8

Результати аналізу мовлення коментаторів футбольних матчів вказують на зростання *середньої інтенсивності* при описі емоційно напружених моментів ($I_{\text{mean}} = 77,9$ дБ) у порівнянні зі статичним описом подій на полі ($I_{\text{mean}} = 66,9$ дБ). Підвищення середньої інтенсивності мовлення коментатора є його реакцією на епізоди, що істотно впливають на хід і, в перспективі, на результат матчу.

Необхідно також відзначити, що при коментуванні напруженої ситуації біля воріт, яка може привести до бажаного результату, інтенсивність наростає поступово і досягає піку в момент забивання гола. Зменшення ж інтенсивності мовлення коментатора, можливо, пов'язане з розчаруванням коментатора від нереалізованого моменту, оскільки коментатор теж вболівальник, і йому, безсумнівно, хочеться бачити більше забитих м'ячів.

Результати аналізу середньоарифметичних значень середньої інтенсивності коментаря кінних перегонів вказують на тенденцію збільшення інтенсивності ($I_{\text{mean}} = 75,8$ дБ) у мовленні коментаторів наприкінці перегонів у порівнянні з початком ($I_{\text{mean}} = 72,8$ дБ) та серединою ($I_{\text{mean}} = 69,2$ дБ). Слід зауважити, що інтенсивність мовлення коментаторів в середині перегонів не є стабільною, вона може як збільшуватися в порівнянні з початком, так і зменшуватися.

Результати дослідження пікових значень інтенсивності засвідчують, що усереднене значення цього показника у коментарях футбольних матчів є вищим у порівнянні з мовленням коментаторів кінних перегонів ($I_{\text{max}} = 79,4$ дБ vs $I_{\text{max}} = 77,8$ дБ). Найбільші значення пікової інтенсивності зафіксовано у коментарях гольових моментів ($I_{\text{max}} = 83,0$ дБ) та фінальної частини кінних перегонів ($I_{\text{max}} = 81,3$ дБ) у порівнянні з іншими ділянками досліджуваних коментарів.

Далі акцентуємо увагу на етапі інструментального аналізу стосовно визначення діапазону інтенсивності на різних ділянках спортивних коментарів (рис. 3.22).

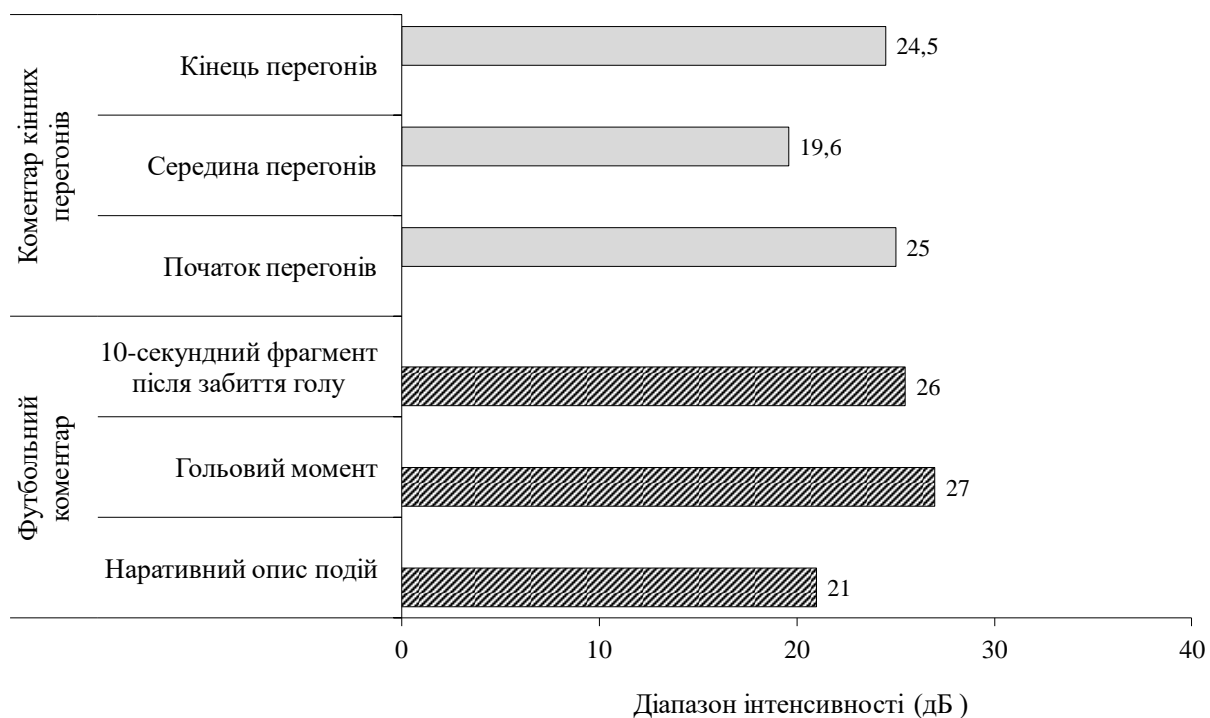

Рис. 3.22. Показники діапазону інтенсивності мовлення спортивних коментаторів

Результати дослідження діапазону інтенсивності вказують на незначне його розширення як на початку коментаря перегонів ($I_{\Delta} = 25$ дБ), так і в кінцевій частині коментаря ($I_{\Delta} = 24,5$ дБ) в порівнянні з його серединою ($I_{\Delta} = 19,6$ дБ). Розширення діапазону інтенсивності на початку або у фінальній частині коментаря пов'язано з емоційністю мовлення та подіями на треку.

Аналізуючи зміни діапазону інтенсивності у мовленні коментаторів в основній частині коментаря, відзначимо, що діапазон інтенсивності коментатора розширюється при наближенні гравця з м'ячем до воріт, швидких атаках команд та голах.

Надалі розглядалася позиційна обумовленість семантичного центру в контурі інтенсивності (табл. 3.27). Було проаналізовано усереднені максимальні показники у трьох позиціях: 1) у першому наголошеному складі; 2) у шкалі; 3) у ядерному складі.

Таблиця 3.27

**Локалізація максимумів інтенсивності в трьох
позиціях контуру (%)**

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Позиція контуру інтенсивності		
		Перший наголошений склад	Шкала	Ядрові склади
Футбольний коментар	Наративний опис подій	32,0	26,6	41,4
	Гольовий момент	28,0	16,8	55,2
	10-секундний фрагмент після забиття гола	29,4	20,2	50,4
	Усереднені значення	29,8	21,2	49,0
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	23,0	57,6	19,4
	Середина перегонів	33,0	48,0	19,0
	Кінець перегонів	13,0	60,6	26,4
	Усереднені значення	23,0	55,4	21,6

У таблиці 3.27 унаочнено відмінності у локалізації максимумів інтенсивності у мовленні коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів. У футбольному коментарі домінуючою позицією локалізації максимуму інтенсивності є ядрові склади синтагми (49 %), у той час як у коментарі кінних перегонів максимум інтенсивності локалізується на шкалі (55,4 %).

Найбільший відсоток локалізації максимуму інтенсивності на ядрових складах зафіксовано у коментарі гольового моменту (50,4 %), а найменший –

у наративному описі подій на полі (41,4 %).

Кінець коментаря кінних перегонів характеризується найвищим відсотком локалізації максимумів інтенсивності на шкалі (60,6 %) та найнижчим відсотком локалізації на першому наголошеному складі (13 %). Відсоткові значення локалізації максимумів інтенсивності початку та середини коментаря на ядрових складах є приблизно однаковими (19,4 % та 19 % відповідно).

На підставі вищеописаних просодичних частотних, темпоральних та динамічних параметрів, розглянемо кореляцію середньоскладової інтенсивності (I_{mean}) з середньою ЧОТ (F_{mean}) та швидкістю артикуляції (t_{cp}) (табл. 3.28).

Таблиця 3.28

Кореляція інтенсивності з ЧОТ та швидкістю артикуляції

Спортивний коментар	Ділянка коментаря	Просодичні параметри		
		I_{mean} (дБ)	F_{mean} (Гц)	t_{cp} (скл/с)
Футбольний коментар	Наративний опис подій	66,9	186	4,20
	Гольовий момент	77,9	297	4,64
	10-секундний фрагмент після забиття гола	74,8	287	4,42
	Усереднені значення	73,2	257	4,42
Коментар кінних перегонів	Початок перегонів	72,8	116	4,64
	Середина перегонів	69,2	127	4,75
	Кінець перегонів	75,8	168	4,75
	Усереднені значення	72,6	137	4,71

За результатами аналізу у момент оголошення голу чи описі гольових ситуацій (в момент найбільшої емоційної напруги) відбувається збільшення середньої інтенсивності, середньої ЧОТ та збільшення швидкості артикуляції.

Характерною рисою для коментаря кінних перегонів є збільшення швидкості артикуляції та зменшення інтенсивності в середині перегонів. Найвищі значення середньої ЧОТ, інтенсивності та швидкості артикуляції зафіксовано у коментарі кінцевої частини перегонів ($F_{\text{mean}} = 168$ Гц; $I_{\text{mean}} = 75,8$ дБ; $t_{\text{cp}} = 4,75$ скл/с). Найменші значення середньої ЧОТ зафіксовано у коментарі середини перегонів, а інтенсивності – у коментарі на початку перегонів.

Проілюструємо вищенаведені тенденції кривими інтенсивності, які відображають середньоскладову інтенсивність (I_{mean}) на різних ділянках коментаря кінних перегонів, а саме в середині (рис. 3.23) та наприкінці коментаря (рис. 3.24). Тривалість першого фрагмента складає 30 секунд, другого – 20 секунд.

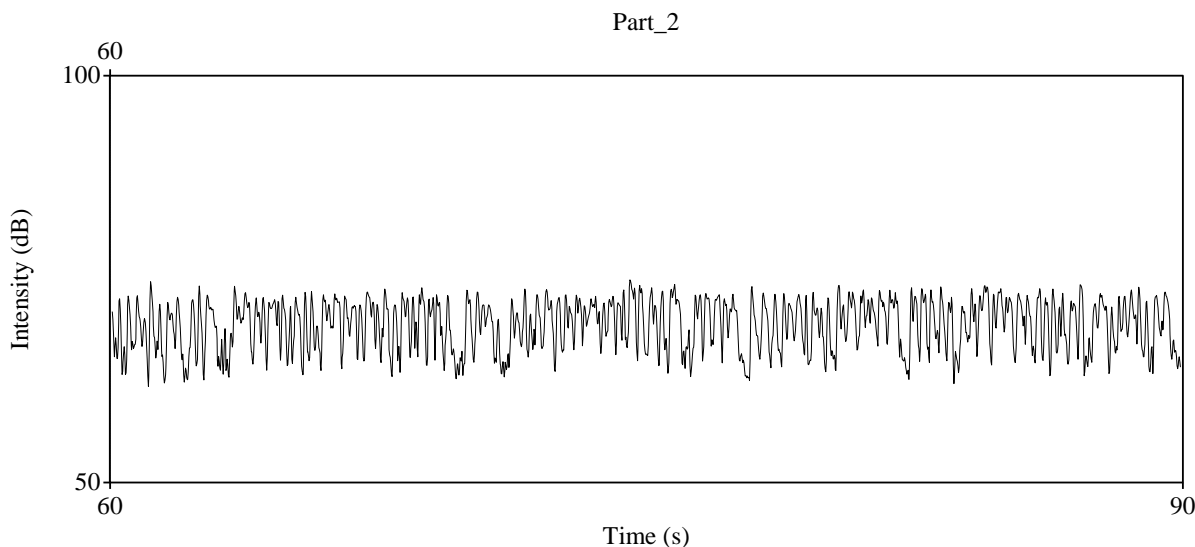

Рис. 3.23 Крива інтенсивності вищезазначеного фонаційного відрізка

*And they're followed by Mike Green both and towards the **Sixties** rear almond **Desert Encounter** on their way down to swing leave often and they're kicking up plenty of turf now after the heavy rain and it's **Maverick Wave** that leads the way. A neighbour **Frankie Dettori** second on the outside and **Reel** is kept*

here by Ryan Moore followed then by Jack Hobbs and then Idaho closes up. They're tracked by Ban Backlund Ulysses as they ran. Now My Dreamboat is further back in the field from Sixties Song.

Середньоскладова інтенсивність середини коментаря кінних перегонів складає 69 дБ. Пікова інтенсивність локалізується на лексемі *Dettori* та складає 72 дБ.

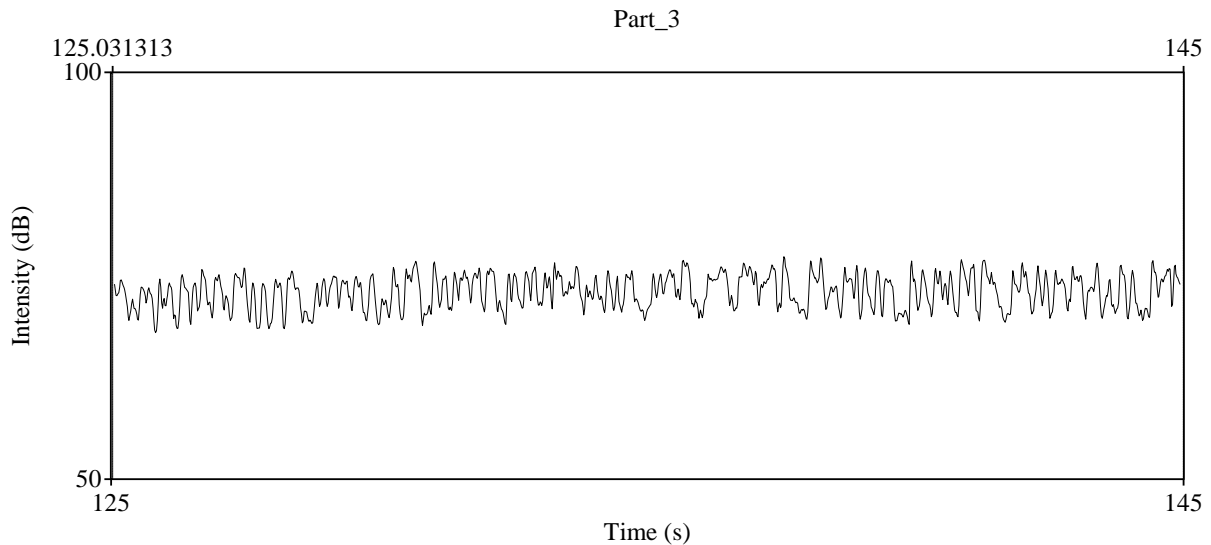

Рис. 3.24 Крива інтенсивності вищезазначеного фонаційного відрізка

Now the Pacemaker's coming up. They run into the turn and it's Enable who ride on a long time Maverick Wave on turning in a jackpot on the inside of a table. They're trapped by Benbatt ... and there's backup I just you're regulatory duties in Idaho second a third quite unreal back in four and then.

Середньоскладова інтенсивність кінцевої частини вищезазначеного коментаря складає 74,5 дБ, що на 5,5 дБ перевищує середньоскладову інтенсивність середини спортивного коментаря.

Оскільки відомо, що рівень ЧОТ (частоти основного тону) та рівень звукового тиску корелюють з субглotalьним тиском (Ladefoged, 1967), збільшення інтенсивності супроводжується зростанням ЧОТ у мовленні коментаторів наприкінці перегонів. Проілюструємо цю тенденцію на прикладі

фрагменту № 1 (початок перегонів – $I_{\text{mean}}=75,7$ дБ, $F_{\text{mean}} = 105$ Гц; середина перегонів – $I_{\text{mean}} = 74,9$ дБ, $F_{\text{mean}} = 121$ Гц; кінець перегонів – $I_{\text{mean}} = 76,5$ дБ, $F_{\text{mean}} = 157$ Гц).

Проведене дослідження динамічних особливостей коментаторів кінних перегонів та футбольних матчів вказує на те, що вони можуть виступати маркерами емоційно напружених ділянок мовлення коментаторів. Просліджується кореляція між динамічними параметрами мовлення та змінами середньоскладової частоти основного тону, а також середньоскладової інтенсивності.

Висновки до розділу 3

Спортивний коментар є особливим типом спонтанного або квазіспонтанного тексту, для якого просодія виступає в якості одного з основних чинників, що зумовлюють ефективність мовленнєвого впливу. Спортивний коментар є максимально орієнтованим на слухача та вирізняється просодичною гетерогенністю.

Метою коментаря є пояснення значення того чи іншого факту, події, виявлення причин і зв'язку з іншими явищами, їх можливі наслідки. Зміст коментаря складається з послідовно викладеної думки і пояснення того, що відбувається. Мовлення спортивного коментатора та просодичні засоби, що їх використовує коментатор, багато в чому визначаються характером гри або подій, що відбуваються, їх стрімкістю й напруженістю.

У межах виконаного перцептивного та комп'ютерного аналізу досліджувалась сукупність просодичних особливостей мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів, а також проводився порівняльний аналіз частотних, темпоральних та динамічних характеристик коментарів двох видів спорту.

У результаті проведеного **перцептивного аналізу** було відзначено такі просодичні особливості мовлення спортивних коментаторів:

1. *Синтагматичне членування* мовлення футбольних коментаторів

відрізняється наявністю слів-філерів, фальстартів, повторів. У *футбольному коментарі* превалюють чотирисинтагменні (24,5 %) та трисинтагменні (18,5 %) фрази.

Щодо мелодійного оформлення коментарів футбольних матчів, у мовленні коментаторів домінують спадна (34,7 %) та висхідна (29,4 %) типи шкал, а також спадний (47,4 %) та висхідний (37,4 %) термінальні тони. Для наративного опису подій та для 10-ти секундного опису (після забиття гола) найбільш характерними є спадна та рівна типи шкал. Коментар голевих атак супроводжується превалюванням висхідної шкали. Висока рекурентність висхідної шкали призводить до того, що мовлення футбольних коментаторів звучить жваво, невимушено і таким чином привертає увагу глядачів. Однонаголошена шкала зазвичай маркує еліптичні конструкції, якими рясніє коментаторське мовлення.

У дослідженні відзначено високу частотність високого спадного тону (High Fall), що складає 68 % від загальної кількості усіх спадних тонів. У коментаторському мовленні високий спадний тон маркує прикметники з емоційним забарвленням. У ситуаціях, коли гра зосереджується в центрі поля, можна спостерігати вживання середнього рівного тону та низького висхідного тону для позначення нефінальності.

У мовленні футбольних коментаторів паузи представлено у такому відсотковому відношенні: синтаксичні паузи – 40 %; логічні – 34 %; прагматичні – 16 %; паузи хезитації – 10 %.

2. Особливістю синтагматичного членування спортивного коментаря кінних перегонів є превалювання «горизонтального» типу членування речення, коли короткі синтагми збираються у відносно довгі фрази. У мовленні коментаторів кінних перегонів найбільш рекурентними є шести- та семисинтагменні фрази (20,2 % та 22,1 % відповідно). Одно-, дво- та трисинтагменні фрази не є частотними.

Мовлення коментаторів кінних перегонів є монотонним та відрізняється вузьким тональним діапазоном. Найбільш широко представленими типами

шкал є спадна (44,9 %) та рівна (30,1 %). Спадна шкала маркує мовлення коментарів на початку перегонів частіше, ніж всередині та наприкінці. Її частотність поступово зменшується (початок – 40 %; середина – 34 %; кінець – 26 %). Рівна шкала частіше вживається в середині коментаря та є найменш рекурентною наприкінці.

Дистрибуція термінальних тонів у мовленні коментаторів може бути охарактеризована кількісною перевагою спадного (40,4 %) та рівного (38,8 %) тонів, що свідчить про меншу емоційність мовлення коментарів кінних перегонів у порівнянні з мовленням футбольних коментаторів.

На відміну від мовлення футбольних коментаторів у мовленні коментаторів кінних перегонів домінують логічні паузи, а відсоток прагматичних пауз та пауз коливань є меншим.

Інваріантною особливістю мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів є помірна та підвищена гучність на різних ділянках коментарів.

Інструментальний аналіз дозволив об'єктивувати результати, отримані в результаті перцептивного аналізу. У ході акустичного аналізу були досліджені частотні, темпоральні та динамічні характеристики мовлення спортивних коментаторів.

Частотні характеристики мовлення спортивних коментаторів проявляються таким чином:

1. У коментарях футбольних матчів середньоскладова ЧОТ збільшується, діапазон ЧОТ розширюється при описі голювального моменту та в 10-секундному фрагменті коментаторського мовлення після забиття гола в порівнянні із наративним описом подій на полі. Максимальні значення ЧОТ локалізуються у шкалі та ядрових складах. При наративному описі подій основне навантаження припадає на шкалу (40,5 %), тоді як у голювальному моменті та моменті забиття гола показники зміщуються в сторону ядрового тону (55 % та 46 % відповідно). Узагальнений тональний контур наративної ділянки коментаря футбольних матчів є близьким до рівного з локалізацією

максимальних показників ЧОТ у шкалі, а також поступовим зниженням ЧОТ на ядровому складі. УТК коментаря гольового моменту є більш висхідним у порівнянні з УТК наративної ділянки коментаря, тоді як УТК мовлення коментаря при оголошенні гола є спадним.

2. У коментарях кінних перегонів середні значення ЧОТ у мовленні коментаторів кінних перегонів поступово збільшується від початку ($F_{mean} = 116$ Гц) до кінця кінних перегонів ($F_{mean} = 168$ Гц). Характерною рисою для всіх десяти проаналізованих фрагментів мовлення є розширення діапазону ЧОТ наприкінці перегонів ($F\Delta = 109$ Гц) у порівнянні з їхнім початком ($F\Delta = 78$ Гц) та серединою ($F\Delta = 86$ Гц). Сильнопочатковий тональний контур превалює у мовленні коментаторів на початку кінних перегонів (37,5%). Узагальнені тональні контури унаочнюють факт поступового збільшення ЧОТ з початку кінних перегонів до їх закінчення.

Стосовно темпоральної організації було відзначено такі особливості:

1. У коментарях футбольних матчів швидкість артикуляції збільшується у момент гольової атаки або у момент забиття гола (4,64 скл/с) у порівнянні з наративним описом подій на полі (4,2 скл/с) та її зменшення у 10-секундному коментарі після забиття гола. Варіювання швидкості артикуляції у мовленні футбольних коментаторів здійснюється шляхом використання скорочених (clipped syllables) або розтягнутих (drawled syllables) складів.

Найбільшу швидкість мовлення зафіксовано у коментарі гольового моменту (4,55 скл/с), тоді як найменшу – при наративному коментарі подій на полі (3,82 скл/с). Характерною рисою швидкості мовлення футбольних коментаторів є її пришвидшення на напружених ділянках матчу в моменти атак шляхом збільшення темпу артикуляції та скорочення кількості і тривалості пауз, але уповільнення під час виконання удару по воротах команди суперника незалежно від його результативності.

2. У коментарях кінних перегонів швидкість мовлення знижується в середині коментаря та збільшується у його фінальній частині. Щодо швидкості артикуляції, то вона є найменшою на початку коментаря перегонів (4,64 скл/с).

Швидкість артикуляції в середині перегонів може як збільшуватися, так і зменшуватися у порівнянні з їх початком, що обумовлено динамікою розвитку подій на треку.

3. Мовлення коментаторів футбольних матчів є більш паузально насиченим ($K_p = 1,43$ від.од.) у порівнянні з мовленням коментаторів кінних перегонів ($K_p = 1,22$ від.од.). Середня тривалість складу мовлення футбольного коментатора є більшою за середню тривалість складу у коментарі кінних перегонів (СТСфут. = 183 мс vs СТСкін. = 166 мс).

4. Результати аналізу характеру розподілу пауз за тривалістю засвідчують, що у мовленні коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів превалюють паузи тривалістю менше 1000 мс. Всередині емоційно напружених фрагментів мовлення коментаторів футбольних матчів паузи тривалістю більше 1 секунди є відсутніми, тоді як при нарративному описі подій коментатор футбольних матчів робить паузи тривалістю від 1,5 до 3 секунд, які знижують напруженість.

5. Однією з особливостей мовлення футбольних коментаторів та коментаторів кінних перегонів є використання повторів, фальстартів та заповнених пауз, що обумовлено його спонтанністю. Додатковий вплив може надавати стан емоційної напруженості.

Динамічні характеристики мовлення спортивних коментаторів характеризуються такими особливостями:

1. У мовленні коментаторів футбольних матчів при описі емоційно напружених моментів відбувається зростання середньої інтенсивності ($I_{mean} = 77,9$ дБ) та розширення діапазону мовлення ($I\Delta = 27$ дБ) у порівнянні зі статичним описом подій на полі ($I_{mean} = 66,9$ дБ та $I\Delta = 21$ дБ). Підвищення середньої інтенсивності та розширення діапазону мовлення коментатора є його реакцією на епізоди, що істотно впливають на хід і, в перспективі, на результат матчу. При коментуванні напруженої ситуації біля воріт, яка може привести до бажаного результату, інтенсивність наростає поступово і досягає піку в момент забивання гола. Найбільший відсоток локалізації максимуму

інтенсивності зафіксовано у коментарі гольового моменту (50,4 %), а найменший – у наративному описі подій на полі (41,4 %).

2. У мовленні коментаторів кінних перегонів спостерігається тенденція збільшення середньоскладової інтенсивності ($I_{\text{mean}} = 75,8$ дБ) наприкінці перегонів у порівнянні з початком ($I_{\text{mean}} = 72,8$ дБ) та серединою ($I_{\text{mean}} = 69,2$ дБ). Результати дослідження діапазону інтенсивності вказують на незначне його розширення як на початку коментаря перегонів ($I\Delta = 25$ дБ), так і в кінцевій частині коментаря ($I\Delta = 24,5$ дБ) в порівнянні з його серединою ($I\Delta = 19,6$ дБ). Розширення діапазону інтенсивності на початку або у фінальній частині коментаря пов'язано з емоційністю мовлення та подіями на треку. Кінець коментаря кінних перегонів характеризується найвищим відсотком локалізації максимумів інтенсивності на шкалі (60,6 %) та найнижчим відсотком локалізації на першому наголошеному складі (13 %).

Отже, у дисертації розкрито своєрідність просодичного оформлення мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів, з'ясовано спільні та відмінні частотні, темпоральні та динамічні характеристики досліджуваних фрагментів. Отримані результати повністю не вичерпують питання, розглянуті в дисертаційному дослідженні. Перспективним можна вважати вивчення просодичної варіативності мовлення американських та канадських спортивних коментаторів.

Матеріали, які увійшли до Розділу 3, опубліковано автором у наукових статтях і матеріалах конференцій:

1. Сиваченко І. В. Просодическая специфика футбольного комментария. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук*. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 20-21 жовтня 2017 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. С. 23-25.

2. Сиваченко І. В. Структурно-композиційні та просодичні особливості мовлення спортивного коментатора. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Випуск 14 (Т. 1). С.215-22.

3. Сиваченко І. В. Темпоральні особливості мовлення спортивних

коментаторів (на матеріалі британських коментарів кінних перегонів). *Наукові записки*. Кропивницький: Вид-во «КОД», 2018. Вип. 164. Серія: Філологічні науки. С. 442-448.

4. Сіваченко І. В. Частотні особливості мовлення британських спортивних коментаторів кінних перегонів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Серія «Філологія». Вип. 1(69). Ч. 2. С. 158-162.

5. Sivachenko I. Prosodic means of expressing emotional intensity in the speech of sports commentators. *Записки з романо-германської філології*. Вип. 2(39). Одеса: КП ОМД, 2017. С. 91-98.

Висновки

У дисертаційній роботі викладено результати інструментально-фонетичного дослідження мовлення коментаторів спортивних програм.

Спортивний коментар є особливим типом спонтанного або квазіспонтанного мовлення, для якого просодія виступає в якості одного з провідних чинників, що зумовлюють ефективність мовленнєвого впливу.

Метою коментаря є пояснення значення того або іншого факту, події, виявлення причин і зв'язку з іншими явищами, їх можливі наслідки. Зміст коментаря складається з послідовно викладеної думки, і пояснення стрімкого і напруженого перебігу гри.

Вивчення мовленнєвих особливостей спортивного коментатора і спроба проаналізувати його професійні просодичні характеристики у мовленнєвій комунікації є найменш дослідженим аспектом в сучасній вітчизняній лінгвістиці.

На підставі отриманих методом аудиторського й комп'ютерного видів аналізу результатів можна констатувати, що мовленнєвий репертуар коментаторів футбольних матчів і кінних перегонів містить як загальні просодичні особливості, так і специфічні моделі та прийоми, які характеризують своєрідність кожного з досліджуваних жанрів спортивних коментарів. Виявлено, що футбольний коментар і коментар кінних перегонів відрізняються за структурно-композиційною організацією та особливостями синтагматичного членування. Мелодійний репертуар коментарів футбольних матчів і кінних перегонів представлено домінуванням спадної, рівної та висхідної шкал. Термінальний тон, який є провідним мелодійним параметром характеризується розширеним тональним діапазоном в головні моменти футбольних матчів та у фінальних частинах кінних перегонів.

Використання середнього тонального діапазону більш характерно для нарративного опису в обох жанрах спортивного коментаря. Аналіз темпоральної організації спортивного коментаря свідчить про помірний темп нарративних описів подій футбольного матчу та швидкий і прискорений при

описі гольових моментів та кінцевої частини коментаря кінних перегонів.

Середні показники частоти основного тону варіюють в залежності від емоційної напруженості коментатора, що пов'язано з подіями на футбольному полі та на перегонах. Максимальні пікові значення ЧОТ та інтенсивності маркують фрагменти забиття гола.

Мовленнєва поведінка коментаторів кінних перегонів характеризується специфічними частотними і динамічними показниками, вибір яких визначається подіями та треку і є ситуативно обумовленим.

Динамічні особливості мовлення коментаторів кінних перегонів та футбольних матчів виступають маркерами емоційно напружених ділянок мовлення.

Взаємодія перерахованих просодичних засобів вказує на особливості мовленнєвої поведінки спортивних коментаторів. Специфічними просодичними характеристиками, що маркують мовлення коментаторів є широкий тональний діапазон, пікова інтенсивність, прискорення темпу наприкінці перегонів та в момент забивання гола.

Спонтанний характер мовлення, стан емоційного напруження виражаються у використанні великої кількості повторів, фальстартів та пауз хезитації.

Отже, проведене інструментально-фонетичне дослідження мовленнєвої поведінки коментаторів футбольних матчів і кінних перегонів дає підстави констатувати, що особистість спортивного коментатора є сукупність характеристик і параметрів, реалізованих у виборі просодичних засобів, спрямованих на максимальну ефективність в коментуванні спортивних подій.

У дисертації розкрито своєрідність просодичного оформлення мовлення коментаторів футбольних матчів та кінних перегонів, з'ясовано спільні та відмінні частотні, темпоральні та динамічні характеристики досліджуваних фрагментів. Отримані результати повністю не вичерпують питання, розглянуті в дисертаційному дослідженні. Перспективним можна вважати вивчення просодичної варіативності мовлення американських та канадських спортивних коментаторів.

Список використаної літератури

4. Александрова Е. Н. Речевая коммуникация в рамках ситуации: на материале спортивного телерепортажа. Автореф. дисс. канд. филол. наук: 10.02.04. Уфа, 2011. 20 с.
4. Александрова О. А. Речекоммуникативный статус паузы колебания: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / О. А. Александрова. – Великий Новгород, 2004. – 208 с.
5. Антипова А. М. Ритмическая организация английской речи: дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.04. М., 1981.
6. Антипова А. М. Ритмическая система английской речи. М.: Высшая школа, 1984. 120 с.
7. Антипова А. М. Система английской речевой интонации. М.: Высшая школа, 1979. 131 с.
8. Артюхова А. О. Риторико-просодичні особливості німецького мітингового дискурсу (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2012. 21 с.
9. Багмут А. І. Експериментальна фонетика. *Інститут мовознавства імені О. О. Потебні: Матеріали до історії*. Київ: Довіра, 2005. С. 315-319.
10. Багмут А. Й. Інтонація спонтанного мовлення. К.: Наукова думка, 1985. 216 с.
11. Багмут А. Й., Борисюк І. В. Типологія інтонації мовлення. Київ: Наукова думка, 1977. 494 с.
12. Багмут А. І., Бровченко Т.О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. Київ: Наукова думка, 1994. 190 с.
13. Белова А. Д. Віртуалізація комунікативного простору. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2015. С. 86-97.
14. Безрукая А. Н. Лексико-семантические и фонетические манифестации языковой вариативности (на материале английского языка Великобритании, США и Канады). Автореф. дисс....канд. филол. наук.

Белгород, 2009. 22 с.

15. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолінгвістика: учебник для вузов. М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. 439 с.

5. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання. Автореф. дис. докт.. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2018. 40 с.

6. Білецька С. Ю. Варативність просодичних параметрів у мовленні британської молоді (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2017. 20 с.

16. Блохина Л. П. Специфика фонетической организации спонтанных текстов. *Звучающий текст. Сб. научно-аналитических обзоров*. М.: АН СССР ИНИОН, 1983. С. 61-76.

17. Блохина Л. П. Методика анализа просодических характеристик речи: Методические указания. М. : МГПИИЯ, 1982. 73 с.

18. Блохина Л. П. Языкознание в теории и эксперименте. *Актуальные проблемы общего и восточного языкознания*. Сборник научных трудов (по материалам юбилейной конференции) М., 2002. С. 123-130.

19. Блохина Л. П., Потапова Р. К. Методика анализа просодических характеристик речи. Методические рекомендации. М.: МГПИИЯ им. Мориса Тореза, 1977. 84 с.

20. Бокова В. А. Соціопрагматична функція англійської інтонації у діловому дискурсі. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2000. Вип. 3а. С. 21 - 28.

21. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика. М.: Просвещение, 1987. 159 с.

22. Бондаренко К. А. Просодичні особливості спонукальних висловлювань в англійському інституційному дискурсі (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2019. 20 с.

23. Бондаренко М. В. Когнитивные и номинативные факторы,

обуславливающие закрепление региональной лексики в национальных вариантах английского языка Северной Америки. *Когнитивные аспекты изучения языковых явлений в германских языках*. Самара: Изд-во СамГУ, 2000. С. 13-24.

24. Бондарко Л. В. Звуковой строй современного русского языка. М., 1977. 175 с.

25. Бондарко Л. В. Спонтанная речь и организация системы языка. *Бюллетень Фонетического Фонда № 8 «Фонетические свойства русской спонтанной речи»*. СПб, 2001. С. 17-23.

26. Бондарко Л. В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи. Л.: ЛГУ, 1981. 191 с.

27. Бондарко Л. В., Вербицкая Л. А., Гейльман Н. И. и др. Фонетика спонтанной речи. Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. 248 с.

28. Борисова Л. В. Теоретическая фонетика английского языка: Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высшая школа, 1980. 144 с.

29. Борисова Л. И. Ложные друзья переводчика. Учебное пособие. М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2002. 212 с.

30. Борисова Л. В. К проблеме временной организации речи. *Проблемы автоматического и экспериментально-фонетического анализа текста*. Минск: Минск, гос.пед.ин-т иностр. яз., 1986. С. 14-18.

31. Борисова И. Н. Русский разговорный диалог: проблема интегративности. Автореф. дисс... канд. филол. наук: 10.02.04. Екатеринбург, 2001. 45 с.

32. Бородина Д. С. Фоностилистические особенности английской речи датско-английских билингвов (на примере молодежного социолекта). Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 . Донецк, 2008. 23 с.

33. Бровченко Т. А. Метод статистического анализа в фонетических исследованиях. Одесса: Одесский гос. ун-т им. И. И. Мечникова, 1976. 100 с.

34. Бровченко Т. А. Обобщенный интонационный контур фразы как форма изображения речевого сигнала. *Тезисы докладов 13-й Всесоюзной*

школы-семинара АРСО-13. Новосибирск, 1984. С. 15-17.

35. Бровченко Т. А. Уровневая структура устного текста и его просодический анализ. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова*. Серія: Філологія, мовознавство. 2007. Т. 12. Вип. 3. С. 31-38.

36. Бровченко Т. А., Волошин В. Г. Отчет о научно-исследовательской работе «Компьютерное моделирование и обработка функционально-семантических типов информационных и апеллятивных текстов украинской и английской речи». Одесса: ОНУ имени И. И. Мечникова, 2002. 144 с.

37. Бровченко Т. А., Волошин В. Г., Григорян Н. Р., Музя Е. М., Олинчук В. В. Методы обработки результатов экспериментально-фонетических исследований речи и их лингвистическая интерпретация. Одесса, 2011. 186 с.

38. Бурая Е. А. Новые данные о социфонетической вариативности английского произношения. *Социофонетика звучащей речи*. Вестник Московского государственного лингвистического университета. М.: МГЛУ, 2011. №1. С. 54-63.

39. Валігура О. Р. Класифікація загальнолінгвістичних ознак мовної інтерференції. *Мови професійної комунікації : лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти*. І міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2014. С. 3-5.

40. Валігура О. Р. Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження англійського мовлення українців). Дис. ... докт. філол. н.: 10.02.04, 10.02.15. Київ, 2010. 375 с.

41. Валігура О. Р. Обґрунтування когнітивної моделі породження мовлення білінгва. Електронний ресурс. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). 2014. №2. С. 23-28. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm 2014>.

42. Валігура О. Р. Соціолінгвістична специфіка дослідження текстів

масової комунікації. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. 2005. Т. 8. № 1. С. 10-14.

7. Варлакова А. В. Просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови (експериментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2021. 20 с.

43. Васильев В. А. Учебное пособие по организации, проведению и анализу итогов экспериментального исследования по фонетике английского языка. М.: МГПИИЯ имени М. Горького, 1976. 74 с.

44. Васильев В. А., Венцкуте Д. П. Об изменениях в произношении современного английского языка. *Иностранные языки в школе*. 1974. Вып. 8. С. 215-221.

45. Васильева Л. А., Тананайко С. О., Шерстинова Т. Ю. Определения уровня речевой культуры в разных типах речи. СПбГУ, кафедра фонетики, СПб, Университетская наб., 11. 35 с.

46. Вербицкая Л. А. Давайте говорить правильно. Учебное пособие. М.: Высшая школа, 2001. 239 с.

47. Виноградов С. И., Платонова О. В. Культура русской речи. Учебник для вузов. М.: Изд-во групп НОРМА-ИНФА. М., 1999. 560 с.

48. Гайдучик С. М. Фоностилистический аспект устной речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале современного немецкого языка). Автореф. дисс. канд. филол. наук. Л., 1973. 21 с.

49. Гак В. Г. Языковая вариативность в свете общей теории вариативности (к проблеме факторов и роли вариативности в языке). Вариативность как свойство языковой системы М., 1982. С. 71-75.

50. Галяшина Е. И. Речь под микроскопом. *Компьютерра* 15 (1999), <https://old.computerra.ru/1999/293/196259/>

51. Гальперин И. Р. Информативность единиц языка. М.: Высшая школа, 1974. 175 с.

52. Ганиев, Ж. В. Социофонетика и фоностилистика (к методике эксперимента). *Социально-лингвистические исследования*. Под ред. Л. П.

Крысина и Д. Н. Шмелева. М: Наука, 1976. С. 2-61.

53. Гарчева І. О. Соціокультурні просодичні особливості мовлення дикторів новин телебачення Великої Британії. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2013. 20 с.

54. Глушко Е. В. Паузирование в информационных текстах современной телевизионной речи (на материале новостей российского и британского телевидения. Автореф. дисс. канд. филол. наук. СПб, 1994. 22 с.

55. Глушко Е. В. Паузирование в информационных текстах современной телевизионной речи (на материале новостей российского и британского телевидения). Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Пятигорск, 2004. 175 с.

56. Глушко Р. И. Западное телевидение и массовая культура. М.: МГУ, 1991. 158 с.

57. Голощапова М. В. Роль темпа в структурно-семантической организации спонтанного монологического текста: экспериментально-фонетическое исследование на материале английского языка. Автореф. дисс. канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2007. 19 с.

58. Град Н. Я. Просодичні та прагматичні характеристики англомовних відео презентацій компанії APPLE (експериментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київ., 2021. 19 с.

59. Григораш В. С. Соціолінгвістичні особливості йоркширського діалекту (інструментально-фонетичне дослідження усного мовлення). Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2014. 21 с.

60. Давыдов М. В., Малюга Е. Н. Интонация коммуникативных типов предложений в английском языке. М., 2002. 224 с.

61. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов: Опыт исследования современной медиаречи. М.: КРАСАНД, 2010. 228 с.

62. Долинский В. А. Понимание как осмысление ассоциации. *Понимание в коммуникации.* Материалы научно-практической конференции. М.: МГГИИ, 2003. С. 28-29.

63. Дридзе Т. М. Язык и социальная психология. М.: Наука, 1980. 210 с.

64. Жабин Д. В. Формальный признаки спонтанной речи говорящего в ситуации стресса. Дисс...канд.. филол.. наук. Воронеж, 2006.
65. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. М.: Наука, 1982. 160 с.
66. Задоріжна Н. І. Просодичні маркери гендерної варіативності мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського дискурсу радіо реклами). Автореф. дис.... канд. филол. наук. Київ, 2009. 21 с.
67. Захарова Ю. М. Інтонаційна організація сучасного англійського мовлення. Київ, 2004. 83 с.
68. Земская Е. А. Городская устная речь и задачи её изучения. *Разновидности городской устной речи*. М., 1988. С. 5-43.
69. Земская Е. А. О понятии «разговорная речь». *Русская разговорная речь*. Сборник научных трудов. Саратов: Изд-во СГУ, 1980. С. 3-11.
70. Зиндер Л. Р. Общая фонетика. Издание 2-е. М.: Высшая школа, 1979. 312 с.
71. Зиндер Л. Р. Теоретический курс фонетики современного немецкого языка. Учебное пособие. СПб.: Филологический факультет СПб ГУ Издательский центр «Академия», 2003. 160 с.
72. Зінченко О. А. Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення). Автореф. дис.... канд. филол. наук: 10.02.04. Київ, 2011. 19 с.
73. Златоустова Л. В. Фонетическая структура слова в потоке речи. Казань: Казанский гос. ун-т им. Ульянова-Ленина, 1962. 155 с.
74. Златоустова Л. В., Голяшина Е. И. Методы дифференциации звучащего авторского и неавторского текста. *Теория и практика речевых исследований*. Материалы конференции. М., 1999. С. 35-47.
75. Златоустова Л. В., Потапова Р. К., Потапов В. В. Общая и прикладная фонетика. М.: МГУ, 1997. 415 с.

76. Иванова-Лукьянова Г. Н. Культура устной речи: интонация, паузирование, логическое ударение, темп, ритм. Учебное пособие. М.: Флинта: Наука, 1998. 196 с.

77. Исаев Е. Ш. Понятие социальной вариативности и проблема социальной стратификации стилей. Культура народов Причерноморья. Научный журнал. №29. 2002. С. 27-31.

78. Калита А. А. A Concise Dictionary of Phonetic Terms. Словник фонетичних термінів (короткий). Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. 256 с.

79. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 319 с.

80. Калита А. А. Инвариантные особенности просодического оформления смысла английских высказываний. *Международный сборник научных трудов*. 2005. С. 61-70.

81. Калита А. А. Критерий уровня актуализации эмоционально-прагматического потенциала высказывания. Наукові записки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 105 (1). Серія: Філологічні науки. С. 476-484.

82. Калита А. А. Проблеми інтонаційної зв'язності дискурсу. *Актуальні проблеми вивчення мови, мовлення і перекладу*. 1997. Вип. 2. С. 34-38.

83. Калита А. А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання. Автореф. дис.... докт. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 41 с.

84. Калита А. А. Фонестема у системі лінгвістичних засобів вираження смислу. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. №471. Харків, 2000. С. 102-106.

85. Ковалевська Т. І. Інтонаційні засоби актуалізації емоційного висловлювання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія «Сучасні тенденції розвитку мов. Київ, 2011. С. 140-143.

86. Козуб Л. С. Соціолінгвістичні особливості просодичної організації

тексту англомовної комерційної телереклами (експериментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 19 с.

87. Корнєлаєва Є. В. Варіативність професійних просодичних особливостей мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі інтерв'ю з політиками, акторами, дикторами телебачення). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2015. 235 с.

88. Кохтев Н. Н. Риторика. М., 1993. 207 с.

89. Красовська І. В. Акустичні кореляти емоційного сценарію в англомовному дискурсі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія: Філологічні науки. 75. №2. 2008. С. 171-176.

90. Кривнова О. Ф. Об акцентной функции мелодики (на материале русского языка). *Интонация*. Київ: Вища школа, 1978. С. 119-143.

91. Крысин Л. П. Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета. *Русский язык в научном освещении*. М., 2001. №1. С. 90-107.

92. Крысин Л. П. О речевом поведении человека в малых социальных общностях. *Язык и личность*. М.: Наука, 1989. С. 78-86.

93. Крысин Л. П. Речевое общение и социальные роли говорящих. *Социально-лингвистические исследования*. М., 1976. С. 42-52.

94. Крысин Л. П. К социальным различиям использования языковых вариантов. *Вопросы языкознания*, 1973, №3. С. 44.

95. Куликова К. С. Элизия согласных в английской спонтанной речи. *Фонетическая вариативность современной английской речи*. Вестник Московского государственного лингвистического университета. М.: Рема, 2007. Вып. 523. Серия Лингвистика.

96. Лабов У. Исследование языка в его социальном контексте. *Новое в лингвистике*. Выпуск VII. М.: Прогресс, 1975. С. 96-181.

97. Лабов У. Отражение социальных процессов в языковых структурах. *Новое в лингвистике*. Выпуск VII. М.: Прогресс, 1975. С. 320-334.

98. Лабов У. О. О механизме языковых изменений. *Новое в лингвистике*. М.: Прогресс, 1975. Вып. 7. С. 199-228.
99. Лавренчук Я. Ю. Орфофонія англійських голосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». Острог, 2017. С. 182-186.
100. Лаптева О. А. Живая речь с телеэкрана: Разговорный пласт телевизионной речи в нормативном аспекте. М.: URSS, 2003. 517 с.
101. Лаптева О. А. Нерешенные вопросы теории актуального членения предложения. *Вопросы языкознания*, 1972. № 2. С. 35-47.
102. Ларченко Г. Б. Пауза как просодическое средство смысловой выделенности. Автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Л., 1990. 15 с.
103. Левицкий А. Э. Перспективы функциональных исследований языка и речи в контексте когнитивно-дискурсивных студий. *Когнитивные исследования языка*. 2016. № XXV. С. 74-80.
104. Левицкий А. Э. Роль ситуации в процессе понимания значений лексических единиц (на материале современного английского языка). *Понимание в коммуникации: материалы седьмой международной междисциплинарной научной конференции*, 14 – 16 мая 2015 г., М.: Коломна, 2015. С. 104-105.
105. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. М.: КомКнига, 2005. 312 с.
106. Леонтьева Н. А. Роль просодии в организации радиоинтервью (экспериментально-фонетическое исследование на материале американского варианта английского языка). Дисс... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 1983. 183 с.
107. Лисичкіна І. О. Просодична організація англомовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2005. 23 с.

108. Лихачев Э. В. Вариативность просодических средств актуализации футбольного комментария (на материале немецкого языка). Автореф. дисс. канд. филол. наук: 10.02.04. Симферополь, 2017. 21 с.
109. Лобанов Б. М., Кучеров В. Я. Синтезированная речь в системах массового обслуживания. М.: Радио и связь, 1983. 130 с.
110. Маковский М. М. Английская диалектология. Современные английские территориальные диалекты Великобритании. М.: Высшая школа, 1980. 210 с.
111. Мороз Н. Ю. Мелодический компонент просодии в социофонетике (применительно к немецкой спонтанной диалогической речи). Автореф. дисс....канд.филол.наук. М., 2011. 24 с.
112. Никитин О. В. Социальные диалекты как особый тип языка (об исследованиях арготических микросистем проф. В. Д. Бондалетова). *Четвертые Поливановские чтения*. Ч. 2. Смоленск, 1998. С. 24-38.
113. Нушикян Э. А. Типология интонации эмоциональной речи. Монография. Киев-Одесса: Вища школа, 1986. 160 с.
114. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів. Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2002. 168 с.
115. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс. Одеса: Астропринт, 2009. 464 с.
116. Петренко А. Д. Актуальные проблемы языковой вариативности в аспекте мировой интеграции и глобализации. Симферополь: ТНУ им. В. И. Вернадского, 2011. 273 с.
117. Петренко А. Д. Социолингвистическая вариативность национального языка как целостной структуры. Севастополь, 2009. 182 с.
118. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии. Автореф. дисс. д-ра. филол. наук. Киев, 1999. 35 с.
119. Петренко А. Д. Тенденции развития немецкого произношения в студенческой среде ГДР. Автореф. дисс... канд.. філол.. наук. Киев, 1986. 21 с.

120. Петренко О. Д. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження. *Мовознавство*. № 1. Київ, 1999. С. 64–70.
121. Петренко І. В. Акустичні характеристики пауз лекційного дискурсу в дидактичній сфері. *Наукові записки КДПУ*. Сер. Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВЦКДПУ імені В. Винниченка, 2000. № 48. С. 312-319.
122. Потапов В. В. Многоуровневая стратегия в лингвистической гендерологии. *Вопросы языкознания*. 2002. № 1. С. 103-128.
123. Потапова Р. К. Коннотативная паралингвистика. М.: Триада, Междунар. науч. фонд Сороса, МГУ, 1997. 67 с.
124. Потапова Р. К. Лингвистические и паралингвистические функции просодии (к опыту поиска просодо-семантемы). *Язык и речь: проблемы и решения*. М.: Макс Пресс, 2004. С. 117-138.
125. Потапова Р. К., Потапов В. В. Модификация речевого сигнала как следствие наличия эмоциональных состояний «страх / тревожность». *XVII международная научная конференция «Информатизация и информационная безопасность правоохранительных органов»*. М., 2007. С. 330-336.
126. Потапова Р. К., Потапов В. В. Язык, речь, личность. М.: Языки славянской культуры, 2006.
127. Потелина Т. А. Фонетические характеристики спонтанной монологической речи. Дисс... канд.. філол.. наук: 10.02.04. М., 1983.
128. Присяжнюк О. Я. Просодические особенности территориальных типов британского произношения. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Одесса, 2003. 214 с.
129. Прокопова Л. І. Вплив швидкості мовлення на формантну характеристику голосних у німецькій мові. Мовні і концептуальні картини світу. 43 (3). 2013. С. 294-296.
130. Светлана С. В. Телевизионная речь. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1976. 150 с.
131. Светозарова Н. Д. Интонационная система русского языка. Л.: Изд-

во Ленинградского университета, 1982. 176 с.

132. Светозарова Н. Д. Ключевые и фонетически выделенные слова текста. *Экспериментальная фонетика. Автоматический анализ и синтез речи. Проблемы и методы экспериментально-фонетических исследований*. К 70-летию Л. В. Бондарко. СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т, 2002. 348 с.

133. Светозарова Н. Д. Ответы на анкету «Об основах теории интонации». *Проблемы фонетики*. П.-М., 1995. С.193-196.

134. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ.: Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.

135. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

136. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси: вид-во Ю. Чебаненко, 2011. 350 с.

137. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 721 с.

138. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 718 с.

139. Сіваченко І. В. Вплив просодії на ефективність мовлення спортивних коментаторів. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. С. 217-228.

140. Сіваченко І. В. Динамічні особливості англомовного коментаря футбольного матчу. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку сучасної науки»*. Київ, 6-7 липня 2018 року. С. 66.

141. Сіваченко І. В. Особливості просодичної організації мовлення британських спортивних коментаторів кінних перегонів. *Open Science: Interesting Events for 2020*. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference. Primedia E-launch LLC. Chicago, USA. 2020. P. 97-101. URL: <http://el-conf.com.ua>

142. Сіваченко І. В. Особливості темпу мовлення англійських коментаторів футбольних матчів. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. 2018. Серія: «Філологія». С. 101-103.

143. Сиваченко І. В. Просодическая специфика футбольного комментария. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук*. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 20-21 жовтня 2017 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. С. 23-25.

144. Сиваченко І. В. Роль динамічного компонента просодії у мовленні спортивних коментаторів (на матеріалі коментарів кінних перегонів). *Записки з романо-германської філології*. Одеса: КП ОМД, 2018. Вип. 1(40). С. 178-184.

145. Сиваченко І. В. Структурно-композиційні та просодичні особливості мовлення спортивного коментатора. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Випуск 14 (Т. 1). С.215-22.

146. Сиваченко І. В. Темпоральні особливості мовлення спортивних коментаторів (на матеріалі британських коментарів кінних перегонів). *Наукові записки*. Кропивницький: Вид-во «КОД», 2018. Вип. 164. Серія: Філологічні науки. С. 442-448.

147. Сиваченко І. В. Частотні особливості мовлення британських спортивних коментаторів кінних перегонів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Серія «Філологія». Вип. 1(69). Ч. 2. С. 158-162.

148. Sivachenko I. Pitch characteristics of English football commentaries. *Znanstvena misel*. Slovenia, 2018. P. 49-53.

149. Sivachenko I. Prosodic means of expressing emotional intensity in the speech of sports commentators. *Записки з романо-германської філології*. Вип. 2(39). Одеса: КП ОМД, 2017. С. 91-98.

150. Смирнова О. Н. Просодический строй парламентской публичной речи (на материале выступлений в палате лордов и палате общин). Автореф. дисс. канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2011. 20 с.

151. Смирнова О. Н. Особенности просодической организации

британской парламентской публичной речи. М.: Прометей, 2013. 161 с.

152. Снегір'ова Є. О. Паузи коливання (гезитації) у спонтанному мовленні: конструктив чи деструктив? *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Збірник наукових праць. Київ: НАН України, 2007. С. 273-282.

153. Снятко К. В. Коммуникативно-прагматические характеристики телевизионного спортивного дискурса. Автореф. дисс. канд. филол. наук: 10.02.04. Вологда, 2008. 18 с.

154. Соколова М. А., Гинтовт К. П., Тихонова И. С., Тихонова Р. М. Теоретическая фонетика английского языка. Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 286 с.

155. Солнцев В. М. Вариативность как общее свойство языковой системы. *Вопросы языкознания*. 1984. №2. С. 12-18.

156. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. М.: Наука, 1971. 292 с.

157. Стеріополо О. І. Мова, мовлення, комунікація. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2008. VIII. Вип. 17. С. 68-77.

158. Стеріополо О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія : Філологія. Т. 17. № 8. Київ, 2014. С. 176-186.

159. Стингач О. В. Специфіка і взаємодія просодичних та кінесичних засобів у виступах членів палати громад Великої Британії (інструментально-фонетичне дослідження). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2018. 251 с.

160. Сухова Н. В. Взаимодействие просодии и невербальных средств в монологической речи (на материале английских документальных фильмов). Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2004. 166 с.

161. Тазекбакаева Г. А. Спонтанная речь как объект лингвистики.

Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология, Журналистика, 2011. №1. С. 76-79.

162. Тер-Минасова С. Г. *Язык и межкультурная коммуникация*. М.: Слово, 2000. 262 с.

8. Томахів М. В. *Просодичні засоби мовленнєвого впливу в сучасному англomовному науковому дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі відеолекцій)*. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київ., 2018. 20 с.

163. Торсуев Г. П. *Вопросы акцентологии современного русского языка*. М.: Просвещение, 1977. 215 с.

164. Торсуева И. Г. *Интонация и смысл высказывания*. М., 2009. 112 с.

165. Трахтеров А. Л. *Практический курс фонетики английского языка*. М., 1976. 225 с.

166. Халеева И. И. *Гендер в теории и практике обучения межъязыковой коммуникации. Доклады Первой Международной конференции «Гендер: язык, культура, коммуникация»*. М., 2001. С. 7-11.

167. Халеева И. И. *Гендер как интрига познания. Гендер как интрига познания*. М.: Изд-во «Рудомино», 2000. С. 9-18.

168. Халеева С. А. *Типологические и конкретно-языковые черты в просодии спортивного радиокomentатора*. Пятигорск: ПГЛУ, 2008. 170 с.

169. Хауген Э. *Языковой контакт. Новое в зарубежной лингвистике*. М.: Прогресс, 1972. Вып. IV: *Языковые контакты*. С. 61-81.

170. Цейтлин С. Н. *Речевые ошибки при освоении русского языка как родного и иностранного: опыт сопоставительного анализа. X Конгресс МАПРЯЛ «Русское слово в мировой культуре». Методика преподавания русского языка: традиции и перспективы*. Т. 2. СПб, 2003. С. 426-432.

171. Цеплитис Л. К. *Анализ речевой интонации*. Рига: Зинатке, 1974. 120 с.

172. Чередниченко О. І. *Категорії сучасного перекладознавства: проблеми і дискусії*. *Вісник Київського національного університету імені*

Тараса Шевченка. Іноземна філологія. 2016. №1. С. 6-9.

173. Четайкіна В. В. Семантика та функції релігійної лексики в американському президентському дискурсі. Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2019. 20 с.

174. Чечель С. В. Просодический аспект социальной вариативности языка (экспериментально-фонетическое исследование). Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Пятигорск, 1999. 150 с.

175. Шахбагова Д.А. Фонетическая система английского языка в диахронии и синхронии (на материале британского, американского, австралийского, канадского вариантов английского языка). М.: Фоллис, 1992. 283 с.

176. Шевченко Т. И. Актуальные проблемы социофонетического исследования просодии. *Вестник Московского государственного университета. Вып. 1. Языкознание. Социофонетика звучащей речи*. М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2011. С. 273-283.

177. Шевченко Т. И. Коммуникативные функции социальной вариативности интонации (экспериментально-теоретическое исследование на материале английского языка): Автореф. дис... д-ра филол. наук: 10.02.04. М., 1990. 48 с.

178. Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения. М.: Высшая школа, 1990. 144 с.

179. Шевченко Т. И. Социолингвистическая обусловленность эмоциональной интонации (на материале современной английской драмы). *Вопросы фоностилистики*. М., 1980.

180. Щерба Л. В. О понятии смешения языков. *Избранные работы по языкознанию и фонетике*. Т. I. Л.: Учпедгиз, 1958. 186 с.

181. Щерба Л. В. О разных стилях произношения и об идеальном фонетическом составе слов. *Избранные работы по русскому языку*. М.: Просвещение, 1957. С. 21-25.

182. Щерба Л. В. О разных стилях произношения и об идеальном

фонетическом составе слова. *Языковая система и речевая деятельность*. Л.: Наука, 1974. С. 141-146.

183. Щерба Л. В. Субъективный и объективный метод в фонетике. *Языковая система и речевая деятельность*. Л.: Наука, 1974. С. 135-141.

184. Щерба Л. В. Фонетика французского языка. М.: Высшая школа, 1963. 308 с.

185. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Л.: Наука, 1974. 428 с.

186. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. Москва: Омега-Л, 2007. 567 с.

187. Ярцева В. Н. История английского литературного языка IX – XV вв. М.: Наука, 1985. 246 с.

188. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка. М.: Наука, 1969. 286 с.

189. Ярцева В. Н. Роль традиции и инноваций в типологической характеристике английского литературного языка. *Типология германских литературных языков*. М.: Наука, 1976. С. 42-60.

190. Abercrombie, D. The Accents of Standard English in Scotland. *Work in progress*, 1977. N 10. P. 21-33.

191. Bach K. Speech Acts and Pragmatics. *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*. Oxford : Blackwell Publishing, 2006. P. 147-169. 1994

192. Banse R. Acoustic Profiles in Vocal Emotion Expression. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996. № 70 (3). P. 614-636.

193. Bickerton D. Dynamics of Linguistic System / D. Bickerton. – Cambridge: Cambridge University Press, 1975. 237 p.

194. Boersma P. Praat: Doing Phonetics by Computer (Version 5.3.8.) Computer program. Режим доступа: <http://www.praat.org/>

195. Bolinger D. Intonation and its Parts: Melody in Spoken English. Stanford: Stanford University Press, 1986. 421 p.

196. Brazil D. *A Grammar of Speech*. Oxford: Oxford University Press, 1995. 294 p.
197. Brazyl D. *The Communicative Value of Intonation in English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 188 p.
198. *British Cultural Studies. Geography, Nationality and Society*. Ed. D. Morley and K. Robins. Oxford: Oxford University Press, 2001. 522 p.
199. Brovchenko T. *Approximation of Intonation Structure of Speech. Proceedings of the 11th Intern. Congress of Phonetic Sciences*. Tallinn, 1987. P. 247 – 250.
200. Brown G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 288 p.
201. Charleston B. M. *Studies on the Emotional and Affective Means of Expression in Modern English*. Bern: A. Francke, 1960. 357 p.
202. Cruttenden A. *Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 216 p.
203. Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell, 2003. 508 p.
204. Crystal D. *Prosodic Systems and Intonation in English*. London: Cambridge University Press, 1997. 182 p.
205. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 480 p.
206. Crystal D. *The English Tone of Voice: Essays in Intonation, Prosody and Paralanguage*. London: E. Arnold, 1975. 198 p.
207. Crystal D., Davy D. *Investigating English Style*. London: Longman, 1969. 264 p.
208. Davydov M.V., Yakovleva Y.V. *Prosodic images in English speech*. - M.: Dialogue, MSU, 1999. - 247 p.
209. Dijk van T. A. *Discourse, Ethnicity, Culture and Racism. Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage Publications Ltd, 2000. Vol. 2. P. 144 – 180.

210. Dijk van.T. A. Discourse as Interaction in Society. *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage Publications Ltd, 2000. Vol. 2. P. 1 – 37.
211. Erard M. *Um...* New York: Pantheon Books, 2015. 287 p.
212. Goldman-Eisler F. Psycholinguistics. Experiments in Spontaneous Speech. London: Academic Press, 1968. 169 p.
213. Halliday M. Language as Social Semiotic: the Social Interpretation of Language and Meaning. London: Arnold, 1978. 256 p.
214. Judge D. Political Institutions in the United Kingdom. Oxford: Oxford University Press, 2005. 200 p.
215. Kern F. Speaking Dramatically: The Prosody in Radio Live Commentaries of Football Games. *Prosody in Interaction*. Amsterdam: Benjamins, 2010. P. 217-238.
216. Labov W. Principles of linguistic change. Oxford–Cambridge: Blackwell, 1992. 250 p.
217. Labov W. Sociolinguistic Patterns. 11th ed. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991. 344 p.
218. Labov W. The Organization of Dialect Diversity in North America. <http://www.ling.unenn.edu./nhono atlas/ICSL P4.htm>/Labov W.
219. Labov W. The Social Stratification of English in New York City. 2nd ed. Cambridge: CUP, 2006. 485 p.
220. Ladefoged P. A Course in Phonetics. 4th ed. Boston: Heinle and Heinle, 2001. 289 p.
221. Ladefoged P. Three Areas of Experimental Phonetics. OUP: Oxford, 1967. 180 p.
222. Laver J. Principles of Phonetics. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 400 p.
223. Levelt W. Producing Spoken Language: A Blueprint of the Speaker. Electronic resource. Oxford: OUP, 1999. P. 83-122. Mode of Access: http://www.mpi.nl/world/materials/publications/levelt/Levelt_Producing_spoken_1

[anguage_1999.pdf](#)

224. Macaulay R. K. S. *The Language, Social Class and Education, a Glasgow Study*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1977. 179 p.

225. Murray I. R. *Toward the Simulation of Emotion in Synthetic Speech: a Review of the Literature on Human Vocal Emotion*. *Journal of the Acoustical Society of America*. 1993. № 93 (2). P. 1097-1108.

226. Nolan F. *The Phonetic Bases of Speaker Recognition*. Cambridge Studies in Speech Science and Communication. Cambridge: CUP, 2009. 232 p.

227. Roach P. *English Phonetics and Phonology*. Cambridge: CUP, 1994. 262 p.

228. Scherer K. R. *Personality markers in speech*. *Social markers in speech*. Ed. By K.R. Scherer and H. Giles. Cambridge: CUP, 1979. P. 147-210.

229. Smith P. M. *Language, the Sexes and Society*. Oxford; N.Y.: Blackwell, 1985. 221 p.

230. Smith Larry W. *An interactionist approach to the analysis of similarities and differences between spoken and written language*. *Sociocultural approaches to language and literacy. An interactions perspective*. Cambridge University Press, 1994. P. 43-82.

231. Steiner-John V. *Sociocultural approaches to language and literacy. An interactions perspective*. Cambridge University Press, 1994. 397 p.

232. Thomas E. *Sociophonetics. An Introduction*. Dasingstoke. New York : Palgrave Macmillan, 2011.

233. Trouvain J. *Tempo variation in speech production. Implication for Speech Synthesis*. *Phonetics*. Saarland University, 2003. P. 9-13.

234. Trouvain J. *Tempo-Variation in Speech Production: Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie der Philosophischen Fakultäten der Universität des Saarlandes*. Saarbrücken: die Universität des Saarlandes, 2003. 130 p.

235. Trudgill P. *Sociolinguistic Patterns in British English*. London: Penguin Books, 1978. 144 p.

236. Walters J. Bilingualism. *The Sociopragmatic-Psycholinguistic*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, 2013.

237. Wardhaugh R. An Introduction to Sociolinguistics. Oxford: Basil Blackwell, 1986. 384 p.

Список використаних джерел

238. Великобританія, 2018, режим доступу:
<https://www.sportsmole.co.uk/football/live-commentary>
239. Великобританія, 2018, режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=PTXabwjPS14>
240. Великобританія, 2016, режим доступу:
https://www.youtube.com/watch?v=Vkj3jtY-RPY&list=RDCMUCWZuaUWzzl60uclgZ9QsOJw&start_radio=1&rv=Vkj3jtY-RPY&t=29
241. Великобританія, 2017, режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=aBtnDO8ZSD0>